

МАЦАКУРЦИ

Глава I ВУЦИДЕЙ И „БЪРЛОГАТА“

I

И до днес в паметта ми е свеж споменът за оня ясен октомврийски следобед, когато крачех самотен и мрачен по бялото шосе на югозапад от Самоков. Пусто и прашно, то се разстиляше като безкрайна права лента към началото на клисурата, гдето Бели и Черни Искър се срещат и лягат в едно корито. Странно наистина, но беше точно три години, три седмици и три дни след първия Девети септември. В тая тройственост нямаше нищо знаменателно, нито пък имаше нещо кабалистично, но навярно пак ще се намери някой да каже, че съм опак човек! Впрочем тъкмо затова бях тръгнал към планината. Омръзнало ми бе да слушам от всички, че съм опак човек, а нима можех да споря с всекиго и да доказвам обратното? Там, в дебрите на Рила, щеше да бъде друго. Щях да заживея като отшелник и никой нямаше да се занимава с характера ми.

Накратко, бях подал оставка като професор в университета и сега пухтях по шосето с влогова книжка в единия джоб на самото и с указ за освобождаването ми от длъжност в другия. Просто не можех да слушам подмятанията на студентите, че съм опак човек. Пиших цели колони от слаби бележки, но след всяка двойка чувствавах как нещо съхне и вехне в душата ми. Лоша, досадна професия за един още млад човек. Затова реших да скъсам с професорството и подадох оставка. Като научиха вестта, студентите пак ме обявиха за опак човек! ...

И тъй, вървах към Рила, издигнала величествени куполи и вече излеко посребрени от първия есенен снежец.

Търсих очистителна промяна в живота си и мислех, че ще я намеря в планината.

Бях решил да се поселя в планината и да спася последните нежни чувства, останали в душата ми след упоритото и продължително насилие над нея, свързано с писането на слаби бележки. Там, сред уханието на горските цветя, цвър-ченето на птичките и вечната зеленина на смърчовите, щях да заживея по новому и никой вече нямаше да казва, че съм опак човек. С влоговата книжка щях да издигна малка къщурка в крайнината на гората, близо до селото, и търпеливо да поведе живот на непреклонен стоик и дори на аскет. Самотата нямаше да ме гнети. Щях да превеждам чуждестранни романи, а след време можеше и сам да напиша нещо.

Потънал в тия мисли, напредвах крачка след крачка по прашното шосе. Докато размишлявах какво въздействие ще произведе вестта за отшелничеството ми и тая неочаквана склонност към аскетизъм, пред погледа ми изплава далечната фигурка на жена. Тя крачеше в същата посока по бялото шосе. Неволно ускорих хода, а жената сякаш ме забеляза и позабави стъпките си. В края на краищата човек не обича да върви сам и това важи с еднаква сила за двата пола. Колкото ускоряхах крачките, толкова тя забавяше своите. Разстоянието помежду ни неусетно се скъсяваше и мрачните ми мисли се разсеяха като пролетна мъгла. Тая жена поне не можеше да знае, че съм опак човек. Гледах я и си мислех, че такава кръшна походка може да има само млада и здрава селска девойка.

Белите нозе се мятаха ритмично на хвърлей камък от мен и снагата на девойката се олюляваше в такт с походката. Колко е хвърлей камък за чифт здрави мъжки крака! Вече обмислях как да я заговоря след неизбежния поздрав, когато тя неочаквано кривна встрани, приседна в тревата до канавката и отметна бялата забрадка, навярно за да поправи косите си. Сега вече можех да видя лицето ѝ. Неговата свежа и неподправена хубост ме накара да спра на място пред нея. Поздравих я любезно, както студентките ме поздравляваха доскоро в надвечерието на изпитна сесия.

— Нодзете ми се побиха от търчане! — рече тя в отговор, показвайки равните си зъби.

От умора ли или от скука, но реших да почина за минутка.

— От Бели Искър ли си? — запитах я, без да откъсвам очи от усмихнатото ѝ лице.

Момата трепна, стрелна ме с поглед и устните ѝ се присвиха в недоволна гримаса.

— Мацакурка съм — отвърна тя след миг на колебание.

Мацакурка!?

Тя мълчеше, доволна от смайването ми. Познавах всички села в долината на Черни Искър и бях минавал не веднъж през тях, на път за Мальовица или друг някой рилски връх, но не бях срещал планинци с такова прозвище.

— Е, па нали съм от Мацакурово! — подзе тя след малко, за да разсее недоразумението ми. — Тъй викат старите хора на селото ни.

— А тебе как те викат? — окопитах се най-сетне и аз. Чувствах как ме преценява с поглед, докато чаках отговора.

— Едни ми думат Пуна, други ми казват Шуна — и тя пак се засмя. — Тъй, за по-кратко, оти името ми е Спасу-на...

— И тъй, Пуна-Шуна — подзех вече по-смело, — казвай къде е това село!

— Та ти го знаеш и я те познавам! — зачурулика тя. — Нали Донче Вола ти продаде нивата си край църквето, до гората? Я съм през две къщи от тях...

Наистина, наскоро бях купил една нива от един Андон в самата окрайнина на гората, на около три километра от селото, но не знаех, че някога поселището се е наричало Мацакурово. Там щях да издигна къщичката на моето отшелничество и да преобразя характера си. Сега неволно потънах в размисъл, загледан неопределено в ръцете на Пуна-Шуна, която бършеше полепналия по краката ѝ прах. Как ли щях да живея в съседство с тия странни маца-курци, свикнали да поглеждат с присвити очи всеки непознат турист, който минава през селото им? Пък и защо ли бяха, заменили старото звучно име на селището с новото?

— Иде камион! — сепна ме девойката. — Гледай да го спреш!...

Тя скочи на крака и се изправи до мен, стягайки набързо забрадката си.

— Може да ни вземе, ако е харен чилиак — дродължи тя, като викаше почти в ухото ми, за да заглуши тътена на мотора.

Крайчеца на забрадката неволно докосна лицето ми и сякаш го погали. Откъм Самоков летеше камион и вдигаше невъобразим прахуляк. Усетих ръката на Пуна-Шуна върху моята. Топла и мека, тя ме тласкаше към средата на шосето. Размахвах ръце и зачаках неспокойно. Няколко мига по-късно водачът на камиона намали хода и спря пред нас. Той погледна първо мене, после отмести поглед върху девойката и решително отвори вратата на кабинната.

— Има само едно място! — невъзмутимо отсече той, без да откъсне поглед от гиздавата мома.

Тя рипна чевръсто и в миг се намери до него. Моторът забръмча, заглуши възклицанието ми и аз цял потънах в облак от прах. Когато можах наново да отворя очи, камионът приличаше на бръмбар — тъй далече бе запитил по шосето. Тръгнах нататък с горчилка в устата, защото в кабинната имаше място и за двама ни. Възроптах против пристрастието на шофьора и неусетно изминах разстоянието до местослива на двата Искъра. „Ето опак човек!“ — казах на себе си, мислейки за него. Бях застанал върху моста.

От пенливите води, на двете рилски посестрими лъхаше прохлада, приятна и ободрителна в тоя час. Гледката скоро измести Пуна-Шуна от мислите ми. Облегнах се на перилата и погледът ми се рейна далеч отвъд селцето Бели Искър, гдето заснеженото пречупено чело на Налбант се сливаше с плъпналите по небето млечни, почти прозрачни мъгли. Отсам, вляво от реката, отвесните Орлови скали на Соколец ръждавееха под косите лъчи на слънцето, а отсрещната половина на Демир капия тънеше в дълбока сянка, дважд по-тъмна поради гъстите смърчови гори. Красотата на гледката ме затрогна.

— Назад към природата! — неволно възкликнах и разтърсих глава, после преминах моста и тръгнах срещу течението на Черни Искър.

Срещу течението! Тая мисъл ме осени в другия, в преносния смисъл. Не тръгнах ли срещу течението в живота, поемайки пътя на отшелничеството, и не потвърждавах ли с това всеобщото мнение, че съм опак човек! Не, положително не!... Природата облагородява и

възвисява, а аз исках да се отърва от необходимостта да дебна всяка дума на студентите, да пълня протокола с двойки и да въздишам от мъка. Там, в крайнината на гората, щях да въздишам от радост и умиление пред красотата на околните върхове. . .

Вървял съм тъй настървено, възвисен от тия мисли, че скоро първото селце остана далече вляво, а когато преминах Леви Искър и наближих другото, реших да кривна през полето и да заобиколя третото поселище. Тъкмо то бе Мацакурово. Ходилата вече ме наболяваха и исках да посък-ратя пътя, затова кривнах през полето.

Вървах все напред и нагоре сред ниско остригани ливади и прясно разкопани картофени ниви, прескачах синори и трапове, заобикалях бодливи джанки и почервенели от плод шипкови храсти и неотклонно следвах целта. След време забелязах ниски облаци да се стелят по зелените ридове на планината. Натезжали от влага, те се спускаха тъй стремително надолу, че скоро закриха и поле, и ридове, и цялата планина. Потънах в това море от млечни пари и щях неизбежно да скоча в някаква река — доволно плитка, за да не удавя, но достатъчно дълбока, за да се на-квася до пояс'. — ако блъсъкът на водите в крайбрежните камъни не бе спрял овреме бързите ми стъпки. Ограда с бодлива тел минаваше отсам реката и тя ми подсказа, че се намирам край горския разсадник под пустото параклисче й недалече от нивата, която бях купил. Потърсих брод, преминах отвъд и бавно завъзлизях по бърчинката. Тъкмо тогава мъглата изведнаж се разреде и пред погледа ми израсна странна гледка.

Горе на височината някакъв грамаден човек стоеше гърбом към мен. Той бе загърнат в дълга кафява перелина о невероятно широки ръкави и шилчеста качулка на главата и тъй, както стоеше, ту бясно размахваше предълги-те си ръце, ту ги издигаше молитвено нагоре, към раздвижилите се млечни пари, произнасяйки неспирно и с пълно гърло все същото заклинание:

— Вуцидей! ... Де, де, деее. . . Вуцидей! . . .

За миг ми се стори, че с това странно заклинание човекът очевидно призоваваше своя езически бог, когото наричаше Вуцидей, но' просто не ми остана време за размисъл. Два овчарски песа бяха подушили присъствието ми и сега се втурнаха с неистов лай към мен, а невидими овце се раздвижиха отвъд бърчинката и хлопатарите на овни отекнаха с тревожен звън през мъглата. Човекът престана да вика и рязко се извърна, после се закова на място, сякаш бе самата статуя на безразличието. Вече виждах оголените зъби на кучетата.

— Хей, Вуцидей! — изревах с все глас и затворих очи. Бях спрял да дишам в тия кратки мигове, но кучетата

още не ме разкъсваха.

— Де бре, Янтра, де, Шаро! — чух го да вика и въздъхнах с облекчение.

Той тръгна бавно към мене, огромен и страшен. Кучетата се отдръпнаха покорно с пристигането му, но продължаваха да ръмжат през стиснати зъби. Един овен бе тръгнал подир овчаря и ме гледаше неодобрително от няколко разкрача. Пастирът мълчеше и само се взираше в очите ми. Неговите бяха полужакрити от качулката.

— Имам една нива тъдява — подзех нерешително — и рекох да я обходя.

Дебелите напукани устни се разтвориха в полуусмив-ка, оголвайки резците.

— Белким ти си професторът, дека купи нивата на наш Донче? — рече той в отговор. — А я мислех сите профе-стори за умни хора! . . .

Забележката беше явно неуместна. Опитах се да изразя това с поглед, но тоя мацакурец не излезе особено чувствителен.

— И казват, че каша си щял да градиш баш тука, до църквето и накрай полето — пак подзе той. — Че има ядове да береш!

— Защо? — запитах го с привидно безразличие. — У гората вуци, у селото хайдуци, а ти баш по средата. . .

„Вуци“ очевидно означаваше вълци и вероятно имаше някаква връзка с предишното заклинание на овчаря. Колкото до намека за хайдуците, той сам ме извади от недоумението. Раззина уста като псетата си и продължи:

— Тъй думат за нас другоселци: „Двеста кашци, триста хайдуци. Кокошки нямат, яйца ручат!“

Разбра ли сега? — и той пак се разсмя, после се извърна към овцете, размаха ръце и викна: —
- Де, вуци, деей. . .

Гледах го безмълвен. Той сякаш схвана погрешно недоумението, което ме бе обзело, и побърза да добави, че те, овцете, само от „вуци“ разбират, само тая дума ги плаши измежду всички шопски думи.

— А крадците — рекох, — крадците от що се плашат?

— Море, они и от дебела тояга се не плашат. . . Оставих Вуцидей при овцете и тръгнах унило нататък, изпровождан издалеч от двата овчарски песа. Смътното предчувствие за бъдещи неприятности с крадци се разсея, когато обходих моята нива на дълж и на шир, измервайки с едри крачки нейните граници и преценявайки где да построя къщичката и где да посадя млади борчета. Впрочем двадесетина едри смърча издигаха зелени корони в горната част на мястото край малкия поток, който слизаше от планината и се губеше нейде в полето. Порадвах се на голямата джанка и на трите шипкови храста със зрели плодове, които красяха долния синор на бъдещето ми имение, после тръгнах през разораните ниви към селото — доволен, весел и спокоен.

На другото утро попаднах в ролята на някакъв Крез, окръжен от група любопитни мацакурци, предимно руси и рижи шопи с небръснати и непроницаеми лица. Щедро раздавах пари на бъдещите доставчици на камъни за градеж и вар, на тухли, пясък и дървен материал, а те също тъй драговошно издаваха разписки за полученото капаро, поръчителствувайки един за друг. Неколцина ме следваха неотклонно по петите из улиците, а веднаж Пуна-Шуна ме зърна сред двама-трима от тях, усмихна се срамежливо и ловко подгъна крайчеца на полата си. Вуцидей изобщо не се мярна по мегдана, сякаш знаеше, че съм забравил и него, и мрачните му предсказания.

II

Често бях слушал да казват, че младежи, които не оа отбили военната си служба, или жени, които не са раждали, или хора в зряла възраст, които не са градили дом, не познават всички прелести на живота. Скоро трябваше да се уверя в премъдростта на последното от тези три твърдения.

Накратко, аз недочаках да се стопи снегът по покривите на столичните многоетажници и побързах да се върна в Мацакурово. Веднага потърсих бъдещите си доставчици и с изненада научавах, че всеки от тях бе преживял някакво премеждие през зимата. Един трябвало набързо да омъжи щерка си и затова продал вартата, която бил отделил за мен, друг извършил нещо нередно и бил задържан от органите на властта, а на дългия Косте умрели двата вола и той си купил нови с парите, получени от продажбата на капари-раните дъски. Колкото до Васил Каменаря, той чисто и просто не можеше да си припомни поетото задължение. Не знаех къде да се дяна от смайване, но Вуцидей се яви в помощ и ме избави от трудното положение.

— Почерпи ги в кръчмата — рече той, — та белким си спомнят дадената дума. . .

Тъй и направих. Вуцидей също присъствуваше на първата черпня и всячески се стараеше да ми бъде полезен. Бяхме се събрали в кръчмата след заник слънце и аз наливах виното в чашите, а Вуцидей ту сръгваше някого, ту настъпваше друг по краката и тъй им помагаше да си възвърнат изгубената памет. Алкохолът също допринасяше за това, но въздействието му се оказва твърде нетрайно — на следното утро доставчиците пак бяха забравили подновените обещания. Косте примигваше с хитрите си очички и разправяше нещо за дървения материал, но често млъкваше и навеждаше глава. Тогава млъкваха и другите. След време се досетих, че те постъпваха тъй, колчем към масата ни се задаваше някакъв млад момък а потъмняло от ветрищата лице и ниско остригана глава. Той поспира-ше за миг, взираше се в очите на Косте и досетил се от внезапно настъпилото мълчание, отминаваше нататък.

— Владо пак че те дере! - рече веднъж Васил Каменаря на Косте.

Косте само повдигна рамене. Вуцидей се наведе към мен и прошепна в ухото ми, че тоя Владо бил син на Косте и се върнал преди месец от казармата, след като отбил военната си

служба.

— От нихните е! — поверително добави овчарят. -- Ти немой да оратиш с негй! ..

Смътно догаждах смисъла на тия думи, но не им отдадох нужното внимание, защото мислите ми бяха заети с бъдещите доставки на строителните материали. Като разбрах, че доставчиците се опитват да ме изиграят, реших да наема квартира в селото, пък и дебелият сняг вече почваше да се топи из полето, та трябваше да побързам с приготовленията.

Щом стана дума за квартира, Вуцидей ме насочи към двама братя, Петре и Ранге, чиито спретнати къщи се издигаха в горния край на селото. Делеше ги висок зид с на-бучени по него стъкла, остри жезла и бодлива тел, предназначени да осуят прехвърлянето на неканени гости от единия двор в другия. Скоро разбрах, че двамата братя враждуват помежду си, не си говорят и не желаят дори да се видят през стобора. Предпочетох къщата на Петре, защото плевнята на Ранге затулваше гледката към полегатото мацакурско поле и бъдещето ми имение под гората. По тоя начин изведнаж си спечелих ненавистта на Стойна, жената на другия брат.

— Етървата те е подмамила — рече ми тя пред прага, — но она е люта като змия и добро нече да видиш от нея!

Зина се оказа по-тактична и не отвори дума за Стойна до следното утро, когато ѝ поисках малко борина, за да запаля печката в стаичката си. Тя тръгна из двора, каза нещо на вързаното псе, сгълча деверовия си петел, смогнал като по чудо да се закрепил между стъклата и бодлите на зида, после тръгна към дръвника и изпищя сърцераздирателно. Изтичах навън и разбрах, че някой бе откъднал боринистата цепеница през нощта.

— Они са. они! — крещеше Зина и сочеше двора на етърва си. — Нейните непрокопсаници са сторили това, ега ги бог убие! — и тя се прекръсти. — Они знаят дека вързувам пцето, коги имаме гост!

Прибрахме се в кухнята при старата баба, която бе дала живот на тия двама братя. Викове на Зина привлякоха двете ѝ щерки, вече моми за женене, и трите дружно почнаха да одумват всички обитатели на съседния двор, включително кучето и прасето, кокошките и петела. Старухата поглеждаше плахо към тях, попрекръстваше се навремени и накрая зариди.

— Жалиш го а, вампирице дърта! — викна Зина по свекървата. — Жалиш го ти оня разбойник, ама нечеш да седиш при него, все нашия хляб ручаш!

— Немой, дъще! — проплака старата и се сви на кълбо край печката. — Що да чиня, и он ми е син. . .

Бях решил да се измъкна незабелязано, но Петре неочаквано се втурна в кухнята — изкалян, с мръсни ръце и полепнала слама по дрехите. Той бе съвсем рус, с почти бели вежди и сини като метличина очички, които искряха от гняв.

— Синджира, синджира са задигнали снощи! — викна той и извърна лице към стената, сякаш виждаше братовата си къща през нея.

— И борината! — проплака Зина.

— А може и полозите да са претърсили! - добави по-голямата от двете ѝ дъщери. — Зер не им е за първи път...

Петре цял трепереше от гняв. Челото му се набръчка и устните му, почти лилави, се разтегнаха в тънка и дълга черта.

— Ега сите потънат дълбоко у земи! — викна той, после, дочул риданията на старухата, рязко се обърна към нея. — А ти, вещице проклета — чух го да казва, — да беше го удушила, кога си го раждала!

Бабата писна, той скокна към нея с явното намерение да я ритне и аз побързах да го хвана за ръкава.

— Недей, Петре! — подзех примирително. — Може други да са пакостниците, пък и той да е. нали ти е брат? Без брат се не може!

— Брат! — възкликна Петре, сякаш за първи път слушаше тая дума. — Без брат се не може, казуваш? — и той заклати глава. — Ако беше харно да сме двоица братя и господ щеше да има брат!

Оттеглих се в стаичката си на горния етаж, донякъде убеден от неговата мацакурска логика, но дълго слушах виковете и клетвите им, примесени с риданията на старата жена. Навлякох по-дебели дрехи, седнах пред масата край незапалената печка и пак се наведох над тетрадката с листове на малки квадратчета. Върху тях се мъдреше може би стотният пореден план на бъдащата ми къща, грижливо начертан с подострен молив. Всяко квадратче означаваше двадесет сантиметра в дължина и толкова в ширина, та понякога листът не можеше да побере цялата къща, особено при по-продълговати варианти на първоначалния план.

Изминаха няколко сравнително безметежни дни. В предобедите чертаех планове и слушах крамолите на двете етърви, в следобедите търсех нов доставчик на тухли, защото първият сякаш нарочно се бавеше в ареста. Привечер събирах другите доставчици на почерпка в кръчмата и правех отчаяни опити да въздействувам върху съзнанието на всекиго. За успеха на тези мои усилия се опитвах да гадая по лицето за Вуцидей, стърчащ с глава над другите в края на масата, но все пак в достатъчна близост с половницата. Той обаче имаше лошия навик да държи устата си полуотворена, сякаш готов да се засмее, или да викне гневно по овцете, та трудно догаждах мислите му. Гледах присвитите му, хлътнали навътре очи, които се вираха, без да трепкат в моите, увещавах доставчиците, поръчвах вино, плащах сметката и продължавах да се надявам.

Най-сетне очакваното чудо се сбъдна, и то тъкмо както подобава за всяко истинско чудо — в един ясен мартенски ден, когато южнякът милваше лицето и слънцето се усмихваше от възбег над сияйния планински мир. Всъщност доставчиците излязоха добри хора, надарени с повечко чувство за хумор, отколкото съм могъл да предполагам в началото, и свикнали да се черпят за чужда сметка, когато това е възможно. Пръв се раздвижи Васил Каменаря. Паметта му се възвърна и той пое нагоре по реката с тежък чук на рамо и о длето в ръка. Друг грабна лопатата и тръгна към насрещната Лакатица за пясък, трети се затири към Бели Искър да търси вар, а дългият Косте, с главичка като връхче на игла топлийка връз източеното и жилаво тяло на планинец, едва дочака здрача и хлътна в гората с остра секира под ямурлука. Той бързаше да предвари топенето на снеговете, та безшумно да извози с шейна контрабандно изсечените дървета, които трябваше да избичи в дъски и греди за къщата ми.

Признавам, че тия действия на Косте ме смущаваха. Дори се поуплаших, като разбрах, че той трябваше да повтори и потрети нощните си похождения в гората, поваляйки стройни смърчове и борове. Споделих опасенията си с Вуцидей, а той само се усмихна.

— Трай! — рече овчарят. — Трай и се не бой!

— Но гората, тая гора над селото, нали е държавна?

- Море, взеха я, затуй е държавна! — и Вуцидей се понаведе към мен, преди да продължи: — Казуват, дека сме секли без ред, а сега они секат наред. ..

Под „они“ той очевидно разбираше хората от лесничейството. Погледнах го плахо, а той съвсем се сниши и заговорнически доближи глава до моята.

— Думат из селото — чух го да шъпне, — дека са те изволнили от университетото. Вярно ли е? Кимнах с глава изненадан донякъде от поверителния му тон, после се наках да му обясня, че това бе по моя воля, но той ме прекъсна.

— Щом са те изволнили, дай си ръката!

Тъй рече, после сграбчи пръстите ми в лапата си, разтърси безпомощната ми ръка, раззина уста в усмивка и с бързи крачки щукна в близката уличка

Поведението му ме озадачи. Впрочем той просто не ми даде възможност да му обясня цялата истина. За добро или за зло, бях спечелил един приятел, но някакво смътно предчувствие ми казваше, че трябва да внимавам. Припомних си поведението на селяните в кръчмата, когато към масата ни поглеждаше Владо, синът на Косте, спомних си и думите на Вуцидей, че момъкът бил от „нихните“, и благоразумно замълчах.

Тръгнах с тия мисли почти наслуки из селото, стъпвайки внимателно в разкаляния сняг. След време се озовах на мегдана и тук някакво огнено петно привлече вниманието ми. Беше Пуна-Шуна, навлякла червен плисиран бръчник с елек от същия цвят и бял нагръдник отпред.

Късите ръкави на елека също завършваха с бели тантели, а голите й ръце бяха порозовели от свежия мартенски въздух. Тя ме забеляза, врътна се в миг и се понесе като ладия връз леки вълни. Докато я следвах с поглед, някой застана до мене. Беше Косте, доставчикът на дървен материал — блед, измъчен и унил, навярно от среднощната сеч в гората.

— Те, стана що стана! - едва продума той и примига с едно око, леко извърщайки глава назад. — Ойдоха две овци! . .

Зад него пристъпваше горският, унесен в невинен разговор с касиера на лесничейството. Познавах тоя млад самоковец и самоук художник, с когото бях обядвал еднаж-дваж в кръчмата. Побързах да го поздравя, а той се спря и горският застана до него с пушка на гръб.

— Дойдохме да ви проагитираме за кооперативната ферма — подзе самоковецът с дяволита усмивка. — Селяните нещо се дърпат и вашият пример ще ги насърчи.

— Но аз... не съм селски стопанин! — отвърнах в почуда.

Самоковецът се усмихна отново и весели пламъчета лумнаха в очите му, шарени и разслоени като ахатов камък.

- Нищо, това не пречи — бодро продължи той, — Тъй, колкото за пример, да купите две овце за фермата, пък сиронцето и вълната все ще потрябват. . .

- Тъй де, нали къща ще градиш! — обади се горският с по-интимен тон. - Колко са две овце! Ей и Косте дава две...

Косте се закашля и сведе поглед, но не продума.

Погледнах безпомощно към Косте и от плахия му поглед разбрах, че нямам друг избор. Това бе в интерес на Общото ни дело! Впрочем идеята изведнъж ми хареса.

- Добре! — отвърнах развеселен. — Ще купя две овце от фермата, но отсега заявявам, че те ще бъдат последните!

Касиерът стисна ръката ми, горският стрелна Косте с мътни, жадни за сън очи и разговорът приключи. Двама-м продължиха нагоре към схлупената сграда на лесничейството, а ние с Косте се гледахме и се разбирахме без думи.

- Той ли те залови? — запитах го след време.

- Он ега го тръшне църната чума! . . . - А сега, какво ще правиш сега?

- Сега като оточки! — троснато отвърна браконьерът и плю в разкаляния сняг. — Довечера пак ще ойда у гората, но барем няма страхове да бера.

- Защо?

- Он вече нече да дойде! Дано ме не види синът, оти че се разлюти. . .

Поведох го да се почерпим в кръчмата, да полеем и неговите, и моите овце, неволни съучастнички в изграждането на къщата ми и основателки на кооперативната ферма. В кръчмата Косте пиеше и пушеше настървено, ругаеше и се тюхкаше тъй отчаяно, че новината скоро обиколи съседните маси. Свели глави над чашите, селяните зашушукаха и скришом поглеждаха към нас, но никой не приседна край масата ни.

- Толкова ли ти е жал за овцете? — запитах накрая клюмналия браконьер.

Море, не е за овцете, а туй... Че ги пиша на Владо, зер он е от нихните...

А защо да не са на твое име?

Той ме погледна, въздъхна еднаж-дваж и отвърна:

- По харно беше да бях платил голяма глоба! ...- Тогава считай овцете за глоба - подкачих го примирително.

Оставих Косте и тръгнах към квартирата си закопняп с нова сила за бъдещата ми къщичка край гората.

III

В няколко топли нощи южнякът нашари с кафяви петна бялата снежна постеля връз наклоненото мацакурско поле, надипли я като изстужан и вече ненужен килим и я просна в дълга ивица под сянката на зелените смърчове край гората. Нощите дъхаха на оборски тор и в свежия въздух дълго се носеше неспокойното цвилене на коне. Крави мучеха нейде в тъмата и тъжните им стонове се смесваха с блеенето на овце, отделени от агнетата си. После

с първата ръждевина на изток, когато възтъмното небе бавно бледнееше и звездите гаснеха една подир друга по виолетовия свод, навред из Мацакурово се подемаше глъч, екваха удари на чукове и тесли, кънтяха мотики и лопати. По кривите песъчливи улички, попили влагата на сетния ручей от топящите се снегове, мудро и тромаво пристъпваха още сънни волове пред коли с подрънкващи железни плугове и чувалчета ечмено семе. Не възлезли и насред полето, воловете спираха задъхани и провесваха глави, изпусталели от дългата зима, а от влажните черни угари край тях се надигаха леки пари и бавно се стелеха из полето. После дълго преди слънцето да изплава тържествено и пламтящо зад тъмните скали на Соколец, белият купол на Попова шапка цял порозовяваше и заблестяваше в синевата. Руменината милва заснеженото било, облива трите купена на Рупите и затрептява по влажното пирамидално чело на Мальовица. Под нея, в затворения край на долината издигат снага други заснежени върхове, сгушили в пазвите си Седемте рилски езера. Безброй елмази блещукат по белите плещи на Дамга и Кабул, мигат и лумват в слънчевите лъчи, припламват и гаснат в някаква неспирна игра, а кристалните капки се изцеждат надолу, пълнят езерата и преливат в потоците, които подхранват пенливите води на Черни Искър. Той протича весело край селото и с грохота си сякаш възвестява, че цялата тая прелест, цялата дивна красота на долината и околните мощни ридове е създадена да радва нехайните очи на свъсените мацакурци.

И аз на свой ред свъсих вежди от грижи и умора и все по-нарядко поглеждах към венеца от бели върхове над Мацакурово. Почти през ден летях до Самоков за тухли керемиди, за пирони и стъкла, за бои, лакове и дребна железария. Сетне се връщах в селото и се маех с часове при дърводелците, а накрая пристигах с олюляващи сена нивата, за да се почувствувам напълно излишен. Васил каменаря бе вече струпал камъните за градежа, Косте бе докарал първите греди, гасената вар се белееше в трапа и майстор Раденко — трънчанин, оженен за мацакурка и поселил се в селото — все подканваше изкопчиите да бързат и сам даваше пример на другите. Между работниците познах и Владо, сина на Косте. Момъкът работеше съвестно и трънчанинът не го задяваше, но мене просто не можеше да търпи край изкопа. Той именно ме караше да се чувствувам излишен на мястото и дори вреден за строежа, сякаш не за мен градеше тоя дом. Не бях виждал по набръчкано лице от това на Раденко, нито бях слушал по-дрезгав и неясен говор — толкова бърз и неразбран, че не можехме да разговаряме без помощта на преводач. Тон не говореше, а грачеше и излайваше и все клатеше глава та не знаех сърдит ли е или доволен. Гледаше да ме отпрати далече от изкопа и основите, пък и аз странях от него, защото миришеше на стара бъчва за оцет. Копаех дупки край долния синор и садях млади смърчета, които подбирах измежду купищата изхвърлени дръвчета край близкия горски разсадник. Дрезгавият глас на Раденко ме преследваше навред, еквив като пукната черковна камбана, ту кротък, ту сърдит, но винаги неразгадаем. Навремени, сякаш доловил, че се чувствувам пренебрегнат и изоставен, тоя чудака спираше за миг, поглеждаше ме, вдигаше високо ръка и викваше:

За България, чорбаджи!

Отвърщах и аз, за да не го сърдя.

Впоследствие разбрах, че някога Раденко се занимавал и с политика. Изглежда, че тъкмо тоя възглас се бе запечатал в паметта му от многото предизборни речи, които бе слушал на младини.

В първите дни на строежа Вуцидей редовно ме навестяваше на нивата и докато овцете да се напладнуват в сянката на боровите под близкото параклисче, той изпушваше една-две цигари, поглеждаше към изкопа и одумваше строителите.

— За България! — провикваше се Раденко и вдигаше ръка.

— Вятър работа! — мърмореше Вуцидей. — Туй е за баламите. Човек сал мешината си не може излъга. . .

На мацакурско наречие „мешината“ означава стомаха, ведно с дванадесетопръстника и тънките черва под него, които куркат през пости и въобще когато са празни. Замислих се върху значението на тия думи на овчаря, а той огледа фигурата с камъните за градежа и

запита дали съм уредил сметката на Васил Каменаря. Утвърдителният ми отговор го накара да се намръщи.

— Я видим, дека си малко слабоват у главата — тъжно подхвана Вуцидей. - Хич тъй ли се редят камъни!

— Защо? — запитах, без да се обиждам от думите му.

— Па виж колкави дупки има между них, баш куче да мине с погача!

Наистина, неговата кучка Янтра, по-дребничка и гъвкава от едрия Шаро, би могла да се пъхне в някоя от дупките по отсамната страна на фигурата и спокойно да излезе нейде отвъд, със или без погача в уста. Откритието ме огорчи и той забеляза това.

— Немой ни гледа, дека сме прости — реши да ме поучи Вуцидей. — Мацакурец ли е, бягай от него или харно си отваряй очите, зер он и гявола може излъга!

— Значи честичко поолъгват?

— Лажат, море, лажат, кога требе и кога не требе! А туй за гявола е вярно: у него саде една опашка, а у мацакур-ци по две и по три, па и повече може да им порастят — той ое засмя от сърце. — Они са като лисица, кога се хване у капано...

Той се смееше тъй от сърце, че Раденко спря да работи, вдигна ръка и отново ни подкани да отвърнем на възгласа му. Възторгът ми се бе произпарил и не отворих уста. При това, откъм долния край на нивата се подаваше калпакът на моя хазаин Петре, стоварил в нивата две коли фин пясък за мазилка още на прежния ден. Като ни видя с овчаря, той сякаш се опита да се скрие зад шипката, но след миг излезе напред.

- Ела де - викна Петре, — ела да измерим песъко, че ютре съм на пазар!

На мацакурски „пазар" означава Самоков. Вече догаждах, че му трябват пари, и то час по-скоро, за да не би пясъкът да се слегне през нощта. Той го бе стоварил в малка, предварително направена от него заградка от груби дъски, да не се разпиляват скъпоценните златисти песъчинки, докарани чак от насрещната Лакатица. Товарът бе задоволил майсторът Раденко, но и уговорената цена също бе прилична.

Тръгнах към Петре и заставах край заградката.

- **Хайде!** - подзе доставчикът и разтвори сглобяем дървен метър. На височина, видиш, е баш сто санти — и натисна долния край на метъра, който се губеше в гъстата ланшна трева.

— Насам пък е метър и половина, а навам — и той пак настави аршина, - навам е тамам два метра..

- Оти мериш песъко от външнио край? — обади се овчарят.

- Тъй, за по лесно - и Петре го стрелна с поглед. — Не видиш ли, дека тъй се хвата точно на метрото?

Тая малка подробност ми бе убягнала, но сега реших да бъда на щрек. Петре бе извадил химически молив, плюнчеше го и вече драскаше върху цигарената кутия.

Метър и половина на два - пресмяташе гласно той, — туй прави... прави тамам три и половина кубика, нали?

Вуцидей подсвирна, носле раззина уста, готов да изругае съселянина си, но благоразумно премълча и бавно отмина към овцете, които се бяха раздвижили под боровете. Лицето на Петре поруменя, белите му вежди се извиха нагоре и дълги като бразди бръчки прорязаха ниското му чело. Той мислеше усилено, пресмяташе нещо на ум, събираше, изваждаше и помножаваше, а главата му се тресеше като мотор на раздрънкан автомобил, когато работи на място. Напразно се опитвах да обясня, че вместо да събира, той би трябвало да помножи двете страни на правоъгълника, за да изчисли кубатурата.

— Лажеш ме! — отвръщаше той и примигаше. — Тъй изляза повече!

Израснал край гората, той бе свикнал да изчислява кубатурата само на обли трупи, но не и на други геометрични фигури.

— Слушай. — рекох, загубил търпение, — или си много глупав, или правиш мене на глупав!

— Оно се баш не знае! ...

Тоя лаконичен отговор ме смути. Наистина, би могло да се поспори по въпроса, щом бях оставил питомното, за да гоня дивото, и то в гората над Мацакурово. Виковете на Раденко ме

избавиха от тия и други още по-унизителни мисли. Той бе застанал върху висока купчина пръст край изкопа, махаше с ръка, сочеше към селото и викаше:

— Идат, идаат, чорбаджи! . . .

Откъм пътя край реката се задаваше дълга колона каруци, теглени от яки черни биволи. Запотените им гърбове лъщяха на слънцето, а прахулякът около тях червенееше от пращинките на стотици и хиляди триещи се една о друга тухли. Те идеха чак от тухларните, разположени отвъд Самоков, и превозът на всяка тухла струваше повече, отколкото самата ѝ цена. С разтуптяно сърце преброих четиридесет и две каруци, после оставих Петре край пясъчната заградка и тръгнах да посрещам биволарите, до един от село Продановци.

Няколко часа по-късно, когато се разплатих с тях, вече не смеех да хвърля поглед в страниците на влоговата ми книжка. На всичко отгоре, много тухли излязоха счупени или пукнати! Сediaх натъжен в тремата, а Владо, вече при вършил работата и подразбрал истината, неочаквано застана до мене.

— Прощавай, професоре — подзе той, — но като не разбираш, питай по-опитни хора, преди да се пазариш!

Тъй рече и отмина надолу, но думите му дълго витаеха във въздуха над стихналата нива. Умна приказка! При това момъкът не говореше на шопски, както всички други. Беше служил нейде в Северна България. Косте казваше, че там, в казармата, били „развалили“ младежа. . .

Късно привечер, завърнал се в селото, побързах да се разплатя и с Петре. Бях повече отчаян, отколкото уморен, затова дори не се усмигнах, когато го видях да прелиства логаритмичните таблици на сина си, в напразни опити да изчисли кубатурата на пясъка. Платих му по неговата сметка, или за половин кубик в повече, като се надявах, че жестът ми ще бъде правилно оценен. За моя неприятна изненада, половина час по-късно гс чух да казва на жена си:

— Он може да е профестор, ама я се не давам за него! Горчива констатация, която ме накара да си легна с празен стомах, без да чувствавам глад. Странни съмнения ме измъчваха, преди да заспя, сетне разни причудливи видения смущаваха съня ми.

Събудих се тръпен и потен и въздъгнах, успокоен. През катранника на прозореца едва се очертаваше все още заснежената ивица на билото. Докато се вирах вторачено, някакъв огнен рог почна бавно да се издига над планината и се изшили като тринога колиба връз самия хребет. Разтърках очи и познах луната, тая небесна овчарка, повела звездите на среднощна паша. Подир минутка тя изтръгна и другата половина на кривия си рог от снагата на планината и тържествено пое нагоре, задгърбила Мацакурово и спящите мацакурци. Дълго следях полета ѝ, после заспах, изпълнен със завист към нея.

Отново се занизаха напрегнати дни и аз пак препусках до нивата и обратно, защото нещо все недостигаше на строителите — ту вар, ту гъсто сито, или някакви железни скоби. Междувременно нивата се превръщаше в двор и къщата неусетно растеше. Белите цветчета на джанката се посипаха като снежинки по изпочупените тухли, после жълти иглики срамежливо сведоха главички към зелената морава, а накрая, когато керемидите се червенееха по покрива, безброй цветчета плъпнаха като розови пеперуди по клоните на трите шипкови храста. Едни от строителите варосваха горския ми дом, други ковяха дъските на пода, трети поставяха прозорците, а аз гледах отстрани, седнал на сянка при Вуцидей, недалеч от параклисчето.

— Стая, стая вече бърлогата ти! — рече той в един от тези дни.

— Бърлогата! За каква бърлога приказваш?

— Е па кашето ти. . . Зер оно е като бърлога за тебека.

— Та аз не съм звяр! — възкликнах, недоволен.

— Оно се знае, дека не си, ама тъй му е думата. — Той рече да се усмихне и оголи зъби, после продължи: — Изволнили чияка, значи подгонили го и он баш у гората, като звяр у бърлога. . . Разбираш, нали? — и Вуцидей ме дари с най-нежния си поглед.

Разбрал мисълта му, унило се вгледах в „Бърлогата“.

Глава II
РОБИНЗОН БЕЗ ПЕТКАН
I

Морно и зачервено, слънцето ое спускаше през воал от нежни пари отвъд Арамията. Няколко лъча проникнаха през клоните на смърчовите в двора и обагриха кората на един от двата бора край потока. Там, на две педи от тревата, шарен кълвач почукваше по ствола и после се заслушваше. В гората зад нас се обади кукувица и Раденко трепна, а кълвачът отлитна и тръгна да я дири, сякаш играеха на криеница.

Раденко вдигна една ръка, с другата прибра парите, после взе инструментите си и за сетен път тръгна към селото, оставил ръцете си в „Бърлогата“. Отвън всичко изглеждаше благополучно. Варосаните стени на горския ми дом блестяха от белота, капациите на прозорците странно синееха сред окръжаващата ги зеленина (не бях намерил друга боя) и същински пожар бушуваше по новите керемиди. Вътре обаче мазилката се издуваше подозрително на много места, ъглите между стените напомняха път по главата на девойче, набързо вчесало косите си, а дюшемето навред проявяваше силен наклон в северна посока, защото задният зид бе с тухла по-нисък от предния. При това, голям правоъгълен отвор зееше в предната стена, а отделните етажи бяха напълно откъснати един 'от друг, макар и по вина на дърводелците, не приготвили на време входната врата и стълбището.

Това не ми пречеше да се радвам на тоя малък летен дворец от стая у кухня над земята, с изба отдолу и мансардна стая отгоре. Това не попречи и на бирника в селото да категоризира къщурката ми като триетажна масивна постройка, включвайки избата и мансардния таван, и с мацакурска вежливост да я обложи с тройно по-голям данък върху новите сгради. Да би могъл, той би обложил и кукувицата, но тая птица не свива гнездо. Тя постъпва като всички умни хора, а те, както е известно, не строят собствени вили и предпочитат да гостуват в тия на приятелите си. Тъй гостите си запазват свободата на действие и ежегодно посещават различни летовища, а собствениците неизбежно се превръщат в неплатени пазачи на вилите си, за-крепостени еднаж завинаги към тях.

Разбира се, случаят с „Бърлогата“ бе друг и аз бях благодарен на майстор Раденко. Той бе оставил не само ръцете си в нея, но и три огромни купчини пръст около стените. В тоя си вид къщата приличаше по-скоро на бункер със защитни насипи. Застанал върху тях, всеки любознателен мацакурец би могъл да обгърне с поглед цялата скромна мебелировка на стаята и кухнята, а също и да мине през отворените прозорци, както се прекрачва праг. Естествено, никой неканен гост от селото не би постъпил по тоя начин, защото, както казах по-горе, къщата още нямаше врата и през зеещия отвор можеше спокойно да мине дори бивол.

За щастие пясъчните насипи не личаха отвътре. Тъй, както седях до печката в кухнята, погледът ми проникваше спокойно през все още чистите стъкла на единствения прозорец, милваше зеленината на двора и опираше в короните на отвъдните дървета, приютили в сянката си параклиса на свети Георги Копиеносец. Току зад стените на параклиса малко изворче едва изцеждаше капките си по вдлъбнатата смърчова кора, която бях поставил за чучур. На няколко крачки от извора пенлива река се провираше през едри камъни, огласявайки гората с весел шум. Под заоблена и обрасла в мъх скала се гушеше неголям вир и явно мамеше погледа в знойно пладне, но още след първия опит разбрах, че водата е годна само за изстудяване на дини. Уви, по съседните борове растяха само сухи, несмилаеми шишарки!

Прозорците на единствената стая и на мансардната спалня над нея гледаха в обратната страна, към залязващото слънце и билото над Седемте рилски езера. Считах това за предимство, защото в ранно утро слънцето щеше да облива стените на малката кухня, докато спалнята тъне в сумрак, който бди над съня и не дразни затворените клепки. Можех спокойно да спя до късно. Щях да имам достатъчно време за размисъл през дългите часове до заник слънце. Пък и защо ли да се измъчвам с мисли, когато можех да се заслушвам в ромона на потока, пролазил на пет-шест крачки под прозореца на спалнята, или да гледам свежата зеленина на нивите, избуяли между „Бърлогата“ и смърчовата гора отвъд другата рекичка, да

сравнявам гъстите, заострени върхари на дърветата с неравните зъбци на огромен трион, или да се дивя на облаците, които се стелят над билото на планината и се оглеждат в невидимите езера? Те не можеха да не ое оглеждат в тях, защото тъй пише винаги, колчем се разказва за езера и облаци!

Станах и се разходих около къщата, заобикаляйки насипите, после тръгнах напред-назад из двора, дълъг повече от сто крачки. На юг започваше гората и свършваше нейде на три дни път от „Бърлогата“, на синора между Рила и Пирин, а на север се стелеше наклоненото мацакур-ско поле, безлюдно в тоя час и цяло потънало в зеленина. Селото вече се гушеше в сянката на Лакатишка Рила, забулено от синкавия дим на десетки комини. Църквата стърчеше в горния край на селището и от високата ѝ камбана-нария божият служител можеше спокойно да наднича в чуждите дворища и да бди над делата на съселяните си. И докато гледах нататък и надолу, доволен, че най-сетне се приютявах в моя нов дом, тих звън на камбана отекна над смълчаното поле. Пак погледнах „Бърлогата“, огледах двора и смърчовете в горния край, рейнах поглед към селото и за миг ми се стори, че съм някакъв средновековен властелин от рода на севастократор Хрельо, а те, маца-курците — мои крепостни селяни, разработващи земите на своя господар...

Час по-късно, когато тайнствени тъмни сенки запълзяха откъм гората и плъпнаха навред из полето, принуждавайки ме да се прибера в „Бърлогата“, самочувствието ми рязко се понижи. Абажурът на старинната петролна лам-ба хвърляше мека светлина по варосаните стени на кухнята, но тя и без това твърде малка, изведнаж се превърна в затворническа килия. При това силуетът ми се очертаваше по най-неочаквани начини и в най-причудливи форми ту върху едната, ту върху другата стена и аз неволно из-въръщах глава нататък, очаквайки да зърна неканения гост. По едно време бях дори склонен да посрещна и крадец — все щях да се поразговоря с него, — но леката вечеря разсея тия мисли. Лично за мене яденето е по-добър съветник и от съня.

Реших да си легна. Първо заключих вратите на кухнята, стаята и килера и едва тогава пролазих към горния етаж по двукраката дървена стълба, останала ми в наследство от майстор Раденко. Една погрешна стъпка в мрака можеше да ме отпрати чак в избата, но всичко мина благополучно. Запалих отрано приготвената свещ, оправих леглото и вече се канех да легна, когато нещо ме подтикна да мина в преддверието и предпазливо да изтегля дървената стълба. В края на краищата, глупаво би било да се оставя да ме изненадат в съня. После загасих свещта и се изтегнах в леглото

Навън поточето шуртеше напевно под отворения прозорец и ме унасяше в дрямка, но сините капаци поскърц-ваха навремени от полъха на ветреца и подозрително потрепваха по стените. След време друг лек шум привлече вниманието ми. Ослушах се и разбрах, че не съм сам в „Бърлогата“. Лекият шум се превърна в тихо, тайнствено скърцане ту по-силно, ту по-слабо, сякаш някой режеше с трионче вратата над бравата. Бързо се изправих в леглото, но шумът веднага престана, за да се поднови след минута, все тъй тих и монотонен. Тогава отдъхнах и се изтегнах спокойно. Беше малка полска мишка, а може би и едър плъх с рунтава като на катеричка опашка или дори цяло мише семейство. Те се бяха приютили на тавана и сега старателно гризеха смолистите греди, за да точат зъбите си.

Не бях очаквал такава компания, но не се разсърдих на гризачите. Всъщност те ме избавяха от пълната и безнадеждна самота на някакъв нов Робинзон в края на маца-курското поле, сгушило се като остров сред зеленото море на смърчовете. За миг повярвах, че трябва наистина да съм бил опак човек, щом съм могъл да се поселя тук! В самотата на „Бърлогата“ няхах дори един Петкан при себе си, за да ме разтушава. Естествено, за някаква Петкана не можеше изобщо да става дума. Не бях склонен да слушам непрестанните ѝ брътвежи, но дори и да бях готов на тая жертва, не виждах начин как да я намеря и отгде да я изпиша. Трябваше по неволя да се задоволявам с приказките на Вуцидей, установил бачията си току под горския разсадник, само на няколко етотин крачки от новия ми дом. Той щеше да играе ролята на Петкан през цялото лято и до късна есен, дорде първите снегове подгонят и него, и овцете към селото. Наистина, макар и много мургав, Вуцидей не бе съвсем черен, като дивия

Петкан на другия Робинзон, но продълговатата му глава, ниското чело и свъсените вежди, сковаващият поглед и вечно разтворената уста, големите бели зъби и солидната, издадена напред брадичка, странно наподобяваха чертите на африканска горила, попаднала случайно в лесовете край Мацакурово. Да, с Вуцидей щях да помина някак. Той беше достатъчно привързан към мен, макар и да повдигаше рамене в знак на отказ, колчем му поисквах канче мляко, защото не всички овце бяха негови.

С тия мисли се унесох в дрямка и заспах съня- на праведния Иов — първия ми сън в ухаещата на вар „Бърлога“.

На следното утро ме обзе някакъв необичаен копнеж за обществото на хора, па макар и мацакурци. Слязох в селото с празна раница на гръб, решен да се запаса с повече хляб и яйца, сирене и масло. Бях вървял през избуялите ливади, осяяни с високи до пояс маргаритки и всякакви други цветя, но хубавото ми настроение скоро се помрачи. Жените и снахите на бившите ми доставчици на строителни материали, които ме бяха снабдявали с яйца и други продукти, сега се оказаха крайно недружелюбни. Преценили не без основание, че едва ли ще строя друга къща до първата, те отказваха да ми продават каквото и да е. Най-сетне се спрях пред портата на Косте. Преди снахата, омъжена за по-големия му син, да дойде и отпъди кучето, злият пес провря глава през страничния процеп на вратата и не затваряше уста, сякаш бях дошъл да броя зъбите на двете му челюсти.

— За яйца ли? — подзе снахата и се усмихна. — На не знам, дали има, зер кокошките ни са малко. .. Ей на, и децата ги ручат — и тя изтика пред полага си някакво невче-сано момиченце.

— Виж там рекох умолително. — събери поне десетина!

Тя се затири навътре в двора и дълго се бави, преди да откrexне портата. В ръцете си не носеше ни едно- яйце.

— Сал двечки има, но знам ли колко да ти сакам? — рече тя с мацакурска любезност. — Почакай малко да прашам старата.

Зачаках търпеливо, после запалих цигара, изпуших я докрай и пак продължих да чакам като просяк пред портата, а снахата все не идеше. По едно време ми се стори, че тя поглежда иззад пердето на прозореца от горната стая. Дори един стоик би загубил търпение, но аз продължавах да чакам. След малко дочух стъпките ѝ по двора и вратата пак се откrexна.

— Старата дума да чакаме Косте, зер он е чорбаджията — заяви тя с мила усмивка. — Ако сакаш, влезни унестре.

— А Косте, къде е Косте? — запитах през зъби.

— Он е у Лакатица. Ойде да обиди ливадите, но белким се върне след два-три саата. ..

Едва ли някой би чакал три часа за две яйца, дори да ги получиш даром. Тръгнах унило към кръчмата, смутен от тоя неочакван обрат. По пътя срещнах Владо в разговор с кмета на селото — млад мъж с руса, буйна и къдрава коса. Спрях ги, за да им се оплача.

— Никой нищо не ми продава! — заявих с обиден тон. Владо ме погледна малко под вежди. Не разбрах: съчув-

ствува ли ми или ме гледа с отекчено любопитство, разбрал интеллигентските ми настроения.

Вместо да ме утеши, кметът започна на свой ред да се оплаква, че селяните трудно издължавали държавните доставки от мляко и вълна.

— Ето и Косте. бащата на Владо, и той се опъва! — заключи кърдоглавият млад мъж. — Повиках го в общината, а той се затирил към Лакатица. . .

„Опак хора!“ — мина ми през ума, после ги оставих и влязох в кръчмата. Утеших се с няколко капки сок от дъщерята на лозата, както казват поетите. Наистина, трябваше час по-скоро да стана независим от селските кокошки и техните стопанки. Единственият изход бе да закупя десетина птици, плащайки прескъпо за тях, и да ги пренеса горе. Раденко бе сковал една барака до „Бърлогата“, в която заключваше лопатите, железарията и двете сита. Тя можеше спокойно да се превърне в кокошарник и да постави началото на бъдещето ми стопанство. Полях идеята с още една чашка, платих и за няколко почти оглозгани ребра от една овца, за която кръчмарят твърдеше, че била заклана приживе, и тръгнах да търся

кокошки. Сега работата някак потръгна. Час по-късно трима малчугани ме следваха по пътя край реката, всеки понел по три kokoшки или ярки с не съвсем червени гребени и доста проскубани опашки — било от петлите, било от тях самите, в пристъпи на ревност. Аз носех десетата птица и с това тя спечели благоволенieto ми, пък и окраската на перушината под гърдите ѝ странно наподобяваше пуловера на една девойка, с която се бях срещал не еднаж в София. Нарекох я Антонина в нейна чест или за по-кратко ярката Тони. Тя — искам да кажа птицата — не можеше да знае, че бях платил много повече за нея, отколкото за най-едрата от всички останали kokoшки, и то единствено заради тая поразителна прилика с въпросния пуловер. В края на краищата, всеки има правото да живее със спомените си!

Изпреварих момчетата и пръв влязох в двора. „Бърлогата“ беше на мястото си, но някакъв човек се бе покачил върху покрива на бъдещия kokoшарник и грижливо отко-ваваше черната мушама. Изпуснах Тони и припнах към него.

— Защо сваляш мушамата? — викнах сърдито.

— Требе ми! — лаконично отвърна непознатият, застанал прав на покрива.

— Като ти трябва мушама, защо не си купиш, а сваляш чуждата?

— Па дека да тража, дека да найда такава!

— В Самоков — отвърнах, смаян от нахалството му. Той се почеса по врата и ме погледна с невъобразимо отекчение.

— Ех, кой че ходи чак у градо! — промълви мацакурецът и поклати глава.

Тъй рече, но благоразумно се спусна на земята, защото бе дочул гласовете на момчетата, и пое към селото. Повиках ги, но те твърдяха, че не могат да го познаят. За моите още неопитни очи дънцето на чеширите му, мятало се насам-натам при походката, приличаше удивително на всяко друго дънце на чешири в Мацакурово.

Отвързах краката на kokoшките, прибрах и ярката, която бях изпуснал в изненадата си, после заключих вратата с катанец и отпратих малчуганите о поръка да разправят из селото, че държа kokoшките йод ключ. Останал сам, дълго седях умислен пред прага на „Бърлогата“.

Наистина, историята с мушамата бе едно тъжно знамение!

II

Цели три дни моите десет kokoшки упорито отказваха да носят и овели глави, сякаш мъдруваха коя първа да се пресрами и от кой край да снесе първото яйце. На четвърти ден се отчаях, разтворих вратата на бараката и ги пуснах да пасат. Изпървом те не можеха да повярват, че арестантските им дни са приключили, сетне една подир друга ооязливо прекрчиха прага и плъзнаха по моравата край потока. Седнах да ги наблюдавам от пейката, която бях ековал между три съседни смърча. Минута по-късно последва първото въздушно нападение.

Соколът връхлетя изневиделица, плъзна се над потока и впи нокти в гърба на най-близката kokoшка. Другите шукнаха в миг под близкия шипков храст, а две-три отлетяха надолу по дерето, тромаво приплясвайки с криле. Скочих на крака, викнах с все глас към неканения гост и припнах към него. Той се опита да вдигне птицата, но не успя и спокойно отлетя към гората. Кokoшката бе дотолкова замаяна от неочакваната прегръдка на хищника, че лежеше с подгънати крака и не помръдваше. За щастие, пострадалата не беше моята любимка. Прибрах я в kokoшарника, после изподрах ръце, дорде прибера другите птици изпод клоните на бодливия храст и тръгнах да диря избягалите към детето. Надничах под всеки храот, призовавах Тони, но ярката не се обаждаше. Ако нейната съименница можеше да ме чуе отнейде, тя навярно би рекла, че никога не съм викал нея с по-нежен и подкупващ глас.

— Тони, Тончи, — виках неспирно.

— Щие? — обади се тънко гласче и високата трева се раздвижи, а маргаритките приветливо занимаха към мене.

Босонога девойка бе полегнала в тревата и сега ме гледаше плахо, полуизвърната и с още сънни очи. Не, не беше Пуна-Шуна! Лицето и голите крака на непознатата бяха твърде

мургави и загубели.

Заприказвах я с кротък глас, изложих болката си и двамата тръгнахме да търсим ярката. Макар и седемнадесет-годишна, Латинка била омъжена, както личеше и от пирин-чената халка. Дошла да види, дали тревата не е прегоряла, после задрямала в сянката на маргаритките. Всъщност било ред на етърва ѝ да свърши тая работа, но ето че пак нея проводили, като по-млада. . .

Скоро намерихме загубената ярка. Латинка я взе с една ръка, откъсна някакво цветче с другата и пак тръгна нагоре.

— Що е сгодно каще! — възкликна тя като заставахме пред кокошарника и сините капаци на „Бърлогата“ заблестяха в слънчевите лъчи.

Заклучихме кокошките при другите, а аз побързах да се оплача на младата невеста, че те не щат да носят.

— Требе да им вземеш петел! — рече тя невъзмутимо.

Изведнаж повярвах, че женската половина на природата не може да се самоосъществява без помощта на другата, но тъкмо тогава една от кокошките закудкудяка, раздвижи се мъчително и под нея се търкулна първото яйце — дребно, нечисто и, както установих впоследствие, пукнато в горния край. Изглежда, че нападението на сокола бе стреснало мързеливите ми питомни.

Латинка пожела да разгледа къщичката и стори това с детско любопитство, но когато закрепих с ръце дървената стълба и ѝ предложих да възлесе по нея, тя се опъна, поглеждайки ме някак недоверчиво.

— Не ти по менека, а я по тебе! — строго рече младото булче и се отдръпна.

Напразно обяснявах, че стълбата може да се подхлъзне, ако не я държа отдолу, и тя да се намери в избата.

— Тая нече да я биде! — отсече омъженото момиче, стрелна ме с поглед и бързо изкочи навън.

Поведението ѝ ме озадачи. Влязох в кухнята, за да потърся кутия с цигари, а на излизане видях забрадката на Латинка да ое белее надолу по дерето. Докато гледах подир нея, смаян повече от всякога, нещо топло и влажно докосна^ ръката ми. Беше Янтра, кучката на Вуцидей. Самият той вече се задаваше откъм другия край на двора, оставил овцете да пасат в поляната под параклиса. Той скоро застана край мене.

— Ти имаше гост! — и Вуцидей ме погледна изпитателно.

— Гостенка — отвърнах намусено.

— Я видох, дека е гостенка. . .

Той извърна глава нататък, към дерето. Бялата забрадка вече не се виждаше.

— И що ти рече?

— Да взема петел на кокошките. Навярно бе очаквал друг отговор, та се позамисли. Требе! — подзе той след малко. — Требе да им вземеш петел, право ти е рекла Латинка. А етърва ѝ не знаеш, нали? — и той прокара длан по носа и бърните си. — Ех, що е харна она, бяла и блага е като сирене. . .

Гледах го в почуда, а той се усмихна лукаво и продължи:

- Ютре-другиден они че дойдат на косенье. Ти немой се дърпа, гледай да пооратиш с другата! Знаех, че по-големият му син е войник и трябваше да приема, че той говори само като естет за хубостта на другата от двете отърви.

Оти побягна Латинка? — продължаваше да ме разпитва моят неблаговъзпитан Петкан.

- Разсърди се, като ѝ предложих първа да възлесе по двукраката дървена стълба.

— Она знае що работи! — дойде неочакваният отговор.

— Защо?

Оти е гола! — и Вицудей страшно оголи зъбите си.

Как тъй гола! Нали имаше бръчник? . . . Па имала е. . . Под бръчника е литако, под литако ризата, а под ризата нищо. . . Белким не знаеш, дека тъй ходят жените у Мацакурово?

Беше под достойнството ми да го увещавам, че тая любопитна подробност ми бе убягнала до

тоя ден. Вуцидей се смееше гърлено, развеселен колкото от изненадата, толкова и от смущението ми.

— Сега им е харно — пак подзе той, - но зиме, кога ойдат за клек у гората и газят до пояс в дълбокио снег! . . .

Тръпки пролазиха по снагата ми. Реших да променя темата и го поведох към кокошарника. Той подвижна към овцете, отпрати кучката при тях и заразглежда кокошките през гъстата мрежа на прозореца.

- Да, петел им требе, но и една коза да врекне унетре, нече да ти е лошо. . .

— А кой ще я пасе?

— Тизека! У гората не пущат кози. . . Ще я вързуваш с въже о щипците — и той се загледа към прецъфтелия шипков храст.

Кучката излая и двамата извърнахме поглед към поляната. Няколко овце бяха навлезли в горния край на двора и лакомо късаха листата на картофите. Бях засадил сто-двеста корена и в тях ми беше надеждата за през зимата — смятах с картофи да изхрания кокошките.

— Ега ги вуци изедат! — викна овчарят, после замахна с тоягата и тя литна към овцете.

Той изгърча подир тях, забравил да се сбогува, и скоро поведе стадото отвъд бърчинката, към тъмната смърчова гора.

Останал отново сам, дълго обмислях, дали не ще е уместно да купя и една коза. Другият, истинският Робин-зон, също бе хранил козичка. Съзирах само една пречка и тя се криеше в необходимостта сам да доя животното. Вуцидей щеше да ме напътствува, дорде привикна с тая противна работа. Истината е, че въображаемото виме на козата събуждаше в мен цяла поредица от приятни и същевременно горчиви представи!

Тръгнах с кошничка за гъби, но се върнах посред път, защото дърводелците най-сетне пристигнаха, натоварили входната врата и частите на стълбището в конска каруца. После, докато двамата майстори поставяха стълбището, техният чирак сам разреши въпроса за козата.

— Дай да ти скова една барака за дърва! — предложи той, застанал пред купчината дъски и летви, греди и капаци, които Раденко бе оставил след строежа.

Пъхнах нещо за почерпка в джоба му и го оставих да действа, но първен посочих мястото и размерите на бъдещия козарник. Той щеше да се издига от другата страна на кокошарника, отвъд двата стройни смърча, израсли като близнаци на метър един от друг. До вечерта техните гъсти, извити като дъги клони полегнаха върху покривите на двете стопански бараки, а кокошките сякаш харесаха новото помещение и с мъка можах да ги прибера в кокошарника. На другото утро ме обзе някаква особена гордост, когато заключих входната врата на „Бърлогата“ и се отдръпнах на няколко крачки, за да се полюбувам на къщичката. Наистина, воеки циганин би завидел на прясната синя боя, а циганката положително би надникнала през дебелото правоъгълно стъкло в горната част на вратата. Тя би видяла само гладко рендосани дъски в преддверието и много талаш, а никой не ламти за такава плячка.

С това чувство тръгнах за петел към селото и скоро застанах пред първата къща. В двора се разхождаха десетина кокошки, три прасета и два петела. Като ме видя, по-малкият от петлите отлетя на стобора, сякаш разбрал целта на посещениято ми, но другият ме гледаше с пълно безразличие и дори не изкукурига. Тъкмо него ми бе предложила стопанката на къщата, когато пожелах да купя една от нейните ярки.

— За петело ли дойде? запита ме тя, пъхнала ръце под бръчника.

— За петело! — бодро отвърнах на шопски.

Тя тръгна спокойно към него, той се размърда, но не отлетя и скоро увисна във въздуха. Почти изцяло червен, с отсенки на пламък и стомана по дългите пера и безброй блещукащи елмази по гърдите, той беше наистина великолепен. Платих и се канех да тръгна, но стопанката ме възпря.

— Он е малко срамежлив и ти не му вързувай кусур! — рече тя. — Ще се покахъри за тия кокошки, па ще привикне с другите. . .

- Ще свикне! — уверено отвърнах. — Може ли да не свикне!

- Тъй, тъй! — разсмя се стопанката. — Ти санким знаеш, дека и он е като мъжете. . .
Оставих я да се смее на глупавата си задявка и бързо закрачих нагоре с петела в ръка, петимен час по-скоро да зарадвам кокошките. За половина част стигнах до „Бърлогата“, отключих вратата на кокошарника и тържествено положих петела на земята. Краката навярно го боляха от дългото стискане и той пристъпи като замаян, без да огледа ни една от птиците в новия си харем. Едни от кокошките пристъпиха плахо към него, разглеждайки го с нескрито любопитство, други изкукудякаха с половин глас и срамежливо наведоха глави. Най-сетне и той извърна очи към тях, но стори това по особен начин, свивайки дългата си шия към земята, сякаш им се кланя. „Наистина е срамежлив!“ мина ми през ума, после реших да го оставя насаме с тях и заключих вратата. Седнах пред новата входна врата и се загледах към гората, доволен и развеселен.

Двадесетина минути по-късно страшна олелия се вдигна откъм кокошарника. Две кокошки кудкудякаха задъхаме но и другите им пригласяха в промеждутъците, но тъй, че дворът просто ехтеше от крясъците им. Псетата на Вуцидей се разляяха отвъд параклисчето, две сойки пре-хвъркнаха уплашено над „Бърлогата“, а катеричките спряха да играят по стеблата на близките смърчове. Затичах се към кокошарника и прилепих лице към решетката на прозореца. Две кокошки се въртяха край полога, а в него се мъдреха три яйца.

— Браво! — похвалих ги на глас. — Браво брависимо! Ето една проява на благородна отзивчивост! . .

Погледнах в другия край на кокошарника — петелът стоеше все тъй умислен и омърлушен. Кудкудякането на кокошките очевидно не го трогваше. Провесил шия, той тъгуваше по другите. Мъката просто го смазваше и той не повдигаше глава. Горкичкият влюбен петел! . . . В следобеда тая мъжка вяроност ме озадачи. Той не из-кукурига нито еднаж, не го видях да задира някоя от младите ярки и само един път го зърнах да кълве трохите в паницата — бързо и гузно, потрепвайки с човка по чинията, извърщайки глава ту насам, ту нататък, сякаш съзнаваше, че краде храната на новите си невести. Точно така! Той крадеше храната им, защото с нищо не беше заслужил трохите. „Мухльо!“ — нарекох го и отминах.

Привечер той дори не излезе с кокошките на паша, а когато те се прибираха, една от ярките злобно го кълвна по шията, обидена от високомерното му държане.

„Няма как! — мислех си. — Трябва да имам търпение, да почакам ден-два. Той не може вечно да тъгува. . . Вярно и човек се измъчва при раздяла, но тоя юячага има да тъгува не за една, а за десетина! Затова и мъката му ще трае по-дълъжко. . .“

Уви, петелът линееше, съхнеше и вехнеше. Гребенът му кълюмна и той стана толкова кротък, че дори ми позволяваше да го галя по шията. Съчувствувах му и продължавах да се надявам. Вътре в себе си бях уверен, че той положително ще направи от ярката Тони своя първа любимка.

На третия ден петелът излезе пред прага на бараката и изви врат към слънчевото петно на земята. Ободрих се, но радостта ми се изпари, като видях няколко от най-дългите и красиви пера да липсват от опашката му. Нима кокошките ги бяха изкълвали от яд! Вдигнах глава към тях, но зърнах прастара бабичка на няколко разкрача от кокошарника. Беше майката на Вуцидей, дошла да му донесе хляб.

— Щие? — запита тя, вместо поздрав. — Болнав ли е?

— Нито яде — отвърнах съкрушено, — нито вода пие, а и кокошките не задира!

Старухата се надвеси над петела, поразгледа го, махна с ръка пред очите му и кротко рече:

— Бре сине, не видиш ли, дека е спял!

Изведнаж всичко ми стана ясно. Напразно бях повярвал в тая мъжка вяроност. . .

III

Взех поука от тъжната история с петела и реших да отида за коза чак в Самоков. Като пристигнах в града, първо се полюбувах на рилския първенец от моста над Искъра, после тръгнах към пазара. По улиците срещах мацакурци, от магазините надничаха мацакурки, а пазарът просто гъмжеше ѝ от едните, и от другите. Те тичаха всеки понеделник в града, тъй,

само за разнообразие, колкото да купят лула тютюн или пакет готварска сол, а също и да се явяват като свидетели по нескончаемите дела в съда. Прокурорът ми бе казал веднаж, че единият от двата състава на самоковския съд се занимава изключително с мацакурски дела, а другият — с тия на останалите села в околията. Той навярно преувеличаваше, но в думите му имаше повече от две капки истина...

И тъй, докато вървах към пазара, срещнах къдроглавия кмет на Мацакурово, придружаван от Владо, закрил с каскет стриганата си глава, и от още един младеж. Поздравих ги мимоходом и ги запитах какво търсят в града.

— По селски въпроси — отвърна кметът.

— Един въпрос във връзка със залесяването — добави Владо.

Те отминаха и влязоха в околийското лесничейство, а аз продължих към тържището отвъд него. „Баштата изсича гората — мислех си. — а синът се грижи за залесяването!“ Две поколения с различни идеали. . .

Между каруците и говедата, запълнили всяко! кътче на пазара, срещнах Петре, моят бивш хазаин. Той бе много унил и лицето му бе обрасло с гъста рижа четина, сякаш жалеше покойник. Спомних си за старата несрета баба и мъка присви сърцето ми.

— Да не би. . .

— Псовиса ми прасето — прекъсна ме Петре, — та дойдох да купя друго.

— 'Как тъй псовиса! — възкликнах. — До оня ден ходеше на четири крака!

— Изтровили са го они, братовите ми деца, но я че ги нареди!

Тъй рече и плю в земята. Войната между двамата братя още продължаваше. Реших да «е взимам страна, за да не се смразявам нито с единия, нито с другия. Замолих Петре да ми помогне при купуването на козата и го поведох нататък. Той скоро застана пред каруцата на някакъв другоселец, който продаваше две кози и три прасета. Едната коза бе съвсем бяла, с обици под брадичката, докато козината на другата бе по-дълга и изпъстрена със сиви и кафяви петна. Моят посредник предпочете бялата коза, понеже била саанска. Той не отби почти нищо от цената, но в замяна съобразителният продавач ое оказа по-отстъпчив при опазаряването на прасето. Натоварихме животните в каруцата на Петре и потеглихме към селото.

Техниката на доенето се оказа по-проста, отколкото бях очаквал, а и скоро преодолях отвращението си към вимето на козата. Бианка имаше кротък нрав, покорно ме следваше навред и не се сърдеше, когато я вързвах за шипките и джанките по дерето (трева тя почти не пасеше), но страшно много държеше на компанията ми. Отдалечех ли се, тя почваше да врещи, и то тъй жално и тревожно, че воплите ѝ проникваха дори през стените на къщата. Никога друго същество от женски род не бе проявявало такава болезнена слабост към личността ми. Тя не ми позволяваше да отида за гъби в гората или да бера киселец в съседната и още неокосея ливада. Пази боже от такава ревност!

— Требе да ѝ вземеш другарка! — отсече Вуцидей на втората вечер, когато, унил повече от всякога, прибирах Бианка в козарника.

На всичко отгоре, млякото ѝ ми се втръсна още на третия ден, а от вимето на Бианка изцеждах повече от три литра на денонощие! Какво ли щеше да стане, ако една втора коза се окажеше също тъй производителна? Не беше ли по-разумно да се отърва час по-скоро от първата, прода-

38

ийки я на безценица в селото? Свободата наистина заслужаваше подобна жертва, но нима нямаше да стана за присмех в Мацакурово, ако се откажех от пастирството още през първата неделя? Тъжна и мъчителна дилема.

Както и да е, двамата с Бианка трябва да сме представлявали любопитна картинка — тя възправила предни крака въз тънното стебло на джанката, а аз полегнал в тревата край нея с книга в ръка, — защото мнозина селяни по-спираха да ни се порадват отдалече. Полето се бе оживило в тези дни около Петровден и навред блестяха остриетата ва стоманени коси, които поваляха избуялите и вече прегарящи ливади с милиони маргаритки и други цветчета по тях.

Шарените ризи на косачите, белите забрадки на жените, които пластяха сеното, и жълтите фути на момите, които забиваха двувърхи вили в пластетата и чевръсто ги мяхаха връз колите - всичко придаваше особена прелест на полето, а из въздуха, трептящ в маранята, се носеше упойващото ухание на съхнещи билки и пъстри полски цветя.

Рано в предобеда на един от тези знойни юлски дни две бели забрадки изплаваха зад синора на близката ливада. Забелязала ги преди мене, Бианка трепна и извреши нещо на ситни пресекулки, а Латинка отвърна с поздрав. Младата жена до нея можеше да бъде само етърва й. Познах я веднага по кръшната, макар и не съвсем тънка снага, по белите нозе и доволно дългите бедра, леко олюляващи се при походката, и по оная заобленост на шията и раменете, която преливаше надолу в други, скрити от погледа чарове. За тях навярно бе намекнал и Вуцидей!

Латинка остави косата да легне в тревата край синора, грижливо положи малко гърне до нея и тръгна право към мен.

— Белким си взел и коза! — рече тя, спирайки на няколко крачки от нас.

Кимнах с глава и вече обмислих как да й кажа, че дърводелците най-сетне поставиха стълбището, но гласът на етърва й ме сепна.

— Хайде мари, църна монтафонке, хайде на косене! — викаше тя.

Извърнах глава тъкмо в момента, когато тя оправяше забрадката си. Наистина, рядко бях виждал такова бяло лице и такива сочни устни. Тя сякаш нарочно бе нарекла етърва си „църна монтафонка“, за да обърне вниманието ми върху бялото си лице.

Нещастната Латинка, мургава и слаба като циганка, само смръщи черното си носле и преглътна обидата, после покорно тръгна към захвърлената край синора коса. Двете се заловиха да косят и закрачиха ритмично недалеч една от друга, кършейки снага при всеки нов размах. Вляво от тях същински букети падаха поносени и се нареждаха в две дълги и прави низи връз ниско остриганата трева. Да бях художник, бих нарисувал очарователна картина с бели, зелени и тъмни петна — белите за маргаритките и прасците на Гена. — но сега само се вирах нататък. Не откъснах поглед от ливадата, дори и когато козата се нахрани, полегна в тревата и почна да преживя на две крачки от мен, облизвайки шумно муцуната си.

Гледах косачките и мълком се радвах на тяхната сръчност¹ и младост.

Докато мислех каква ли участ би чакала тая Гена, ако тя се бе родила в големия град и расла сред книги, концерти и модни ревюта, страшен рев огласи гората.

— Ехе-хе-хе-хееей! — викаше Вуцидей, застанал край смърчовите на отвъдния край на ливадата, огромен, черен и с вирната глава.

С тоя привлечен зов той сякаш призоваваше фурните на бой. Кучетата се разляяха, овцете се юрнаха нагоре, а двете жени спряха да косят. Вуцидей бе разперил ръце връз гегатата зад якия си врат и стоеше неподвижен, вперил погледа в косачките.

— Йо-хо-хооо! — пак подвижна той, подсвирна е уста и кривна към гората с бързи и широки крачки.

Жените отново размахаха коси, свели глави към тревата, но Гена почна да изостава. Другата не я поглеждаше и косеше равномерно.

— Че ойда за вода, Тинче! — чух я да казва на Латинка. Милото обращение ме изненада, но не тропна „църна-

та монтафонка“. Тя само повдигна глава за миг, после рей-на поглед към гората, послуша ое в звъна на овнешките хлопатари и още по-чевръсто размахна съскащата коса. Гена взе кафявото бърдуче от синора и тръгна към изворчето зад оградата на параклиса. Натам се бе запътил и Вуцидей, преди тя да остави косата.

Мина доста време. Козата се раздвижи и пак опря предни крака в джанката. Шаро и Янтра, двете кучета на Вуцидей, застанаха на бърчинката отсам параклисчето и бдяха над овцете, които пасяха в поляната. Овчарът сякаш бе потънал в земята. Не се виждаше и бялата забрадка на Гена. Наистина, водата на изворчето се изцеждаше в много тънка струйка, но човек би могъл да напълни и три бърдучета за по-кратко време. Същата мисъл навярно мина и през ума на Латинка, защото тя се извърна рязко и хвърли поглед нататък, към тъмната

гора. Уви, никой не идеше. Младото булче пак закърши снага подир косата, ядно поклащайки глава.

По едно време овцете се разделиха на три групи, заобиколиха псетата и хлътнаха в гората като три широки ръкава на пенлива река. Янтра заджавка пискливо, Шаро отвърна с басов лай, но гората прибра в сянката си трите дълги върволици овце на Вуцидей.

Не след дълго хлопатарите на овните помамиха и кучетата нататък. Обезпокоен, запалих цигара и жадно засму-ках лютивия дим. Лаят на кучетата отекваше все по-тревожно в гората — ту вляво, към Селската река, ту вдясно, към барата на Бешков дол, както наричат потока. Нещо нередно ставаше в гората и кучетата се безпокояха. Тия умни животни сякаш предчувствуваха бедата.

Бях допушил цигарата и се канех да запаля втора от нея, когато Шаро се втурна с лай през дърветата и застана на бърчинката в крайнината на гората. Той цял потръпваше, излайваше гърлено в една, после в друга посока, послушваше се и пак излайваше, зовейки овчаря. Латинка също вирна глава, после захвърли косата и опря юмруци в хълбок. Самодиви ли бяха омагьосали Гена, та се бавеше толкова край изворчето или горският цар от приказките я бе отмъкнал навътре в гората? Латинка все гледаше нататък, аз пуших настървено, а кучето раздираше гърло от лай. Тъкмо тогава бялата забрадка на хубавицата просвят-на през клоните на зелените смърчове и тя цяла се показва в края на поляната, стройна и невъзмутима, с росно бърдуче в ръка. Някаква тъмна сянка се мярна между отволи-те на дърветата отвъд параклиса, тихо подсвирна на кучето и припна нагоре в гората. Шаро спря да лае, нервно задраци с задни лапи по тревата, после подскокна и се стрелна като вълк пред овчаря. Почувствувах се неловко, без сам да зная защо, и машинално запрелиствах страниците на забравената книга. Очите ми следяха черните маниста на редовете, но умът не възприемаше смисъла на думите. Има такива моменти, когато вниманието се раздвоява и човек сякаш присъству-ва едновременно на две различни места. Действителността и въображението се борят, дорде въображението надделее и само се превърне в действителност, а действителността в някакъв нереален сън. В тоя миг ми се струваше, че не лежа в тревата само на две крачки от козата и нейната джанка — аз бях другаде, отвъд параклиса и изворчето, потънал в килима на влажния мъх. над който свеждат ниски клони едрите и стройни смърчове, и някакво особено блаженство изпълваше снагата ми.

- Пий, Тинче! — и звънкият глас на Гена ме извади от унеса. — Пий да видиш що е блага тая вода...

- Нечем! — рязко отвърна „църната монтафонка", без да погледне етърва си.

Дълго лежах в шарената и все по-къса сянка на дивата джанка, докато накрая слънцето ме прогони към прохладния свод на смърчовете в двора. Естествено, прибрах и козата, за да не врещи, после се заех да скубя перата на петела. Те се скубяха лесно и ръцете ми само нарядко разкъсваха посинялата кожа на тоя постник, загинал без време от ножа ми. за да не умре от глад, презрян и отритнат от кокошките. *

Привечер напразно се послушвах да доловя гласа на Вуцидей или лая на псетата му. По едно време в сумрака изневиделица се появи прегърбена старуха 6 тояжка в ръка и черна забрадка връз главата. Тя застана на две-три крачки от вратата и впери взор в мене

— Няма ли го йощ, сине? — тъжно ме запита тя. Беше майката на Вуцидей, набръчкана и съсухрена, с

кожа на врата като на стара костенурка. Тя приседна на прага и опря гръб о вратата. Митра, жената на Вуцидей, била нещо болна, та тя дошла с хляба.

— Мома беше — подзе тя след време, говорейки за Митра, — а го взе вдовец с двоица сина. . .

Смълчахме се и тъй зачакахме блудния овчар.

Той пристигна час по-късно и аз просто недоумявах как се предвижва в тъмата, как не издира очи в сухите ниски вейки по стеблата на смърчовете. Тоя път не подвикваше, а само мърмореше нещо и оправяше овцете. Смълчано и уморено, цялото стадо се събра отвъд двора. Дори кучетата не излайваха. Чуваше се само тежкото дишане на овчаря.

Видял огънчето на цигарата ми, Вуцидей се запъти с неравни крачки към нас, приличен повече на призрак, отколкото на човек. Той забеляза старухата, но не ѝ се обади, а и тя не му продума.

— Пуси дано опустеят! — и овчарят въздъхна издълбо-ко. - Цял ден съм ги тражил по чаловете, а те на три посоки. . .

— Много се забави край изворчето! — забелязах с тих глас, с нотка на укор и завист.

Той трепна, размисли за миг, после се подпря на дългата тояга и зъбите му се бялнаха в тъмата. Когато заговори, думите му звучаха на подбив.

— Детелина тражех под църквето — подзе той, — детелина с четири листи...

— Детелина! — възкликнах недоверчиво.

— Да, детелина с четири листи — и той се ухили. — С три лесно че найдеш: наспорил ги бог като грозни жени. . .

Той млъкна. Мълчах и аз. Само старухата въздъхна в тъмата.

— Ега те бог убие, мръсноко нйедин! — процеди тя през зъби и с мъка се изправи на крака.

Майка и син потънаха в мрака. Белите руна на овцете се раздвижиха, хлопатарите пак зазвънтяха и едно от псетата излая.

— Де, вуци, дееей! — отекна морният глас на овчаря. Кукувица се обади от гората, после над „Бърлогата" се

спусна тих и тайнствен мрак. Дори поточето бе спряло да ромоли, отслабнало от зноя на този юлски ден. Само един щурец подсвиркуваше плахо от близката ливада.

Крайчеца на цигарата опари пръстите ми. Сепнах се, въздъхнах еднаж и влязох в „Бърлогата".

Глава III ЕДНА ДРЕВНА МАЦАКУРКА

I

Тихи, все още топли и невероятно еднообразни, дните се нижеха един подир друг като маниста на броеница, влачейки седмиците след себе си, а покрай тях и; месеците. Природата гледаше с упорита педантичност своя естествен път, предизвиквайки периодични приливи и отливи на хора и добитък в полето над Мацакурово. Коситбата привърши и вече почти никой не се мярна край „Бърлогата". Само босоноги малчугани и златокоси момиченца шетаха в гората, за да берат диви ягоди. Към края на август, когато малините ухаеха по синорите, мацакурци сякаш загубиха надежда, че ечемикът ще узрее и почнаха жътвата. Дор-де приберат кръстците от тесните и продълговати нивички, шипките почнаха да аленеят по междите и тъмни като мастило боровинки осеяха тревите в гората. Към края на септември билото на планината побеля в една нощ и въздухът стана по-остър, а из полето плъпнаха безброй бели забрадки на жени и моми, превили снага над картофените гнезда. Навремени те ое възправяха, заставаха една до друга и дружно подемаха тъжна песен за незнайна невеста и люта свекърва. Гласовете им долитаха чак до „Бърлогата" и заглъхваха в смърчовата гора. Слушах ги в захлас, потръпвах от хлад и мислех за тая първа зима, която се свличаше надолу по планината.

Бях решил да прекарам тая йрва зима изцяло в планината, без да се връщам в града. Впрочем тя нямаше да ме завари съвсем неподготвен, като щурецът от баснята. В избата имаше достатъчно зимнина от всякакъв вид, включително картофи и ечемик за кокошките. Може би най-ценната придобивка бе качето с козе сирене, приготвено собственоръчно от мен. Бях послушал съвета на Вуцидей и

ето вече два месеца откак в бараката преживяше още една коза — тъмнорунната Жозефина с рога на пръч и очи па рис. Двете кози се разбираха и сега Бианка не врещеше от мъка по мене. Сиренето от тяхното мляко — малко тънко и жилаво — замести онова, което трябваше да получа от кооперативната ферма. Впрочем, бяха ми дали малко кашкавал срещу млякото

на двете овце, но нито бучка сирене. Вуцидей все казваше, че нищо няма да получи от фермата.

- Защо? — запитах го еднаж. Нали дадох две овце?

- Па дал си, но овца е това: она ни знае да писува, ни да орати!

Недоверчиво поклатих глава, изпълнен с вяра в кооператива, но Вуцидей ме гледаше с тъжни очи. Неуважението му към мене растеше с всеки нов ден. Вече не ме наричаше „професторе“.

- Ти думаше оточки, дека си от Тракия — продължи той. — Там земята е по-дебела. . .

- Та какво от това? — почти възкликнах, предчувствувайки пак някоя лоша шега.

- Колкото е по-дебела земята, толкова е по-дебел а главата. Затуй не разбираш, дека те лажат. .

Тъй рече и тръгна подир овцете.

Думите му се оказаха донякъде пророчески. Временният домакин на фермата бе продал полагаемите ми се млечни продукти, а парите бе изпил в кръчмата. Той бе постъпил по същия начин с кашкавала и сиренето на самия председател на фермата, навярно нарочно, та всеки от нас да се утешава със загубата на другия.

В един от тези дни синът на Косте ми докара дърва за огрев — сухи и жилави клековици, извозени чак от далечната Урдина река. Когато Владо насече дървата и ги прибра в избата, той зърна качето с козето сирене и ме похвали за усърдието, с което бях приготвил зимнината. Разправих му за неуредиците в кооперативната ферма и за ' постъпката на домакина.

- Зная! — отвърна момъкът и смръщи нос. Какво да се прави, като някои наши селски ръководители подбират хората главно по роднинска линия. . .

- Та нали уж беше приятел с кмета? — подкачих го.

- Сега друг е председател на селсъвега. Ванъето го изпъдиха — и Владко поклати глава. — Побягна и Стоянчо, счетоводителят на кооперацията. — Кой? Онзи черничкият ли?

— Не, Ганди го прекоросват. Добро момче беше, но побягна, защото щяха да го затрият. Побягнаха и други млади хора. . .

Владо говореше с тъга за тия неуредици в селото. По-нисък от баща си и с тъмни очи, той се отличаваше рязко от съселяните си и по говор, и по държане. Имаше нещо открито, смело и прямо в смуглото му лице, което вдъхваше доверие. Той беше един от малцината, с които разговарях свободно и непринудено. Затова го задържах до късно нея вечер.

А няма ли да се жениш? — запитах го накрая. - И то ще стане — засмя се момъкът. - Избрал съм вече момата. Като нея няма друга в селото!

— Да не е Пуна-Шуна? — неволно го запитах. Презрителни пламъчета бляснаха в тъмните му очи.

Той Рутахна с ръка и тръгна да си върви.

Отново останах сам. Всъщност през последните дни населението на „Бърлогата“ бе нарастнало чувствително. Подгонени от първите есенни слани, много полски мишки С къдрави опашки се бяха приютили в избата и на тавана. Трябваше да браня зимнината от острите зъби на гризачите и затова взех две котенца — едното кафяво, другото съвсем черно. По-ценна придобивка представляваше младото петле, което кукуриташе от тъмно до тъмно, но още не можеше да заслужи уважението на кокошките. Понеже не го зачитаха, то налиташе стръвно на всяко зрънце, а те, недоволни и възмутени, все гледаха да го клъвнат по розовия гребен.

Най-много се радвах на малкото овчарско кученце, което бях купил в селото. То пристъпваше тромаво на малките си крачка, весело размахваше опашка и все виреше глава към мен — винаги усмихнато, с влажни очи и щръкнали ушлета, готови да се свият при първата неодобрителна дума. Бялата му козина бе изпъстрена със сиви и по-тъмни петна и затова го нарекох Лишко. То скоро привикна с името си и отвърщаше със смешен лай, когато го повиквах. Не обръщаше внимание на кокошките, не се плашеше от козите. Само котенцата го дразнеха понякога, но те бързо пролазваха по стеблата на смърчовете в двора и търпеливо чакаха да премине гневът на страшния тиранин. Слизаха от дърветата едва когато той се

прибираше в колибката си и се свиваше на кравай, за да си почине от играта. То наистина растеше от ден на ден.

Късно в една от тези хладни октомврийски вечери Лишко ми помогна да открия някаква старуха в гората, загубила се на здрачаване в тъмните долове. Кучето лаеше тревожно в тъмата и все подскачаше към гората, но се връщаше след първите няколко крачки. Ослушах се и чух далечен, отчаян зов. Тъй можеше да вика само обзета от ужас жена. Отвърнах на нейния вик, после грабнах фенера, взех ловджийския нож и тръгнах нагоре, следван по петите от кучето. Жената навярно бе една от ония борови-нарки, които минаваха всяка заран край „Бърлогата“ и бързаха към чаловите. В следобед на тоя ден бе паднала гъста мъгла и дори Вуцидей би могъл да се загуби в нея. Вървах и навремени се провиквах като него, а тя отвърщаше със същия отчаян зов, все по-близък и тревожен. Най-сетне я намерих в едно дере, гнездо на пороища и пълно с накамарени клечки и сухи клони. Подвила нозе, тя плачеше и се тресеше повече от страх, отколкото от студ. Косата ѝ бе разчорлена, забрадката раздрана и ръцете ѝ кървави от честите падания. Едното стъкло на телените ѝ очила бе пукнато и зацапано. През другото плахо поглеждаше зачервено от плач око. Нямах време да я разгле-глеждам и я поведох надолу, без да обръщам внимание на благословиите, с които ме даряваше.

— Защо ти са тъй кървави ръцете? — попитах я, като я попридържах по нанадолнището.

— От боровинките е, сине — и тя изстри кокалестите си пръсти във фугата.

Бабичката бе падала толкова пъти, че сега в двете кош-нички нямаше нито една боровинка. Тя вървеше с мъка и често подгъваше колене, а това сякаш дразнеше Лишко и той излайваше по нея. Баба Минка - тъй се казваше непознатата — се подпираше на две тояжки и неспирно брът-веше неясни благодарности, примесени с горчиви думи за двамата ѝ сина и изобщо за старостта. Вървахме като има-няри в нощта, но тъй бавно, че почвах да потръпвам от студ, а кучето се плашеше от сенките на телата ни в жълтата светлина на фенера. Старицата все шъпнеше нещо, вайкаше се и дори се заканваше на синовете си. Живеела ту при единия, ту при другия, според обстоятелствата и настроението на снахите. Не искала да тежи никому и за-това отивала понякога за боровинки, та да припечели някой лев и да купи бонбонки на внуците.

Тъй е, сине — чух я да казва, — тъй е, като си нямам нито нивица, нито ливада — и тя спря да поеме дъх.

— Стариот, бог да го прости, всичко им подели, па тогиз умря.. .

Най-сетне се прибрахме в „Бърлогата“ и старицата се окопоти. Тя свали двете кошнички от гърба си, прекръсти се на изток пред стената и се тръшна на миндера. Малката кухня навярно ѝ се стори по-приветлива от всяка друга стая в къщите на синовете ѝ. Заразглеждах я с нескрито любопитство. Страните ѝ бяха порозовели от умора и уплаха, а бръчките край очите едва се виждаха от стъклата на очилата. Под черната забрадка се подаваха бели, пожълтели от времето коси. Седемдесет и четири годишна, тя бе почти до месец двойно по-възрастна от мене, но погледът ѝ бе съсредоточен и устойчив, като на много по-млад човек. Очите ѝ ме поглеждаха зад мътните стъкла на очилата, а понякога и над тях. Те бяха знаещи и умни, събрали много мъдрост от горчилките на живота.

Въздухът в малката кухня скоро се изпълни с някаква особена миризма, тъй характерна за шаечните селски дрехи и за неизбежните кожухчета. Отворих прозореца. Навън тъмата бе станала непрогледна.

- В къщи ще се безпокоят за тебе, бабо Минке - подзех нерешително.

- Нече да ме тражат! — просто отвърна тя и се сгуши до печката.

Да беше крава или теле, домашните ѝ щяха да припнат нагоре към чаловите и да дерат гърло цяла нощ, дорде я намерят. ..

Поразговорихме се с бабичката като отдавнашни познати: Тя одумваше снахите, а аз ѝ пригласях с неодобрителни думи за синовете ѝ, които не познавах. Лесно разбирах приказките на старата жена. В нейната реч често се срещаха турски думи, но тя сякаш се бе освободила донякъде от първичното шопско наречие, с което ме измъчваше Вуцидей.

Нахраних старицата и ѝ предложих да пренощува в кухнята. Тя прие поканата с благодарност, но първо пожела да измие пожълтелите си коси с водата, която вреше в котлето. „Чистница — помислих, пожелавайки ѝ лека нощ, — при това умна и добра. ..”

На другото утро ме очакваше приятна изненада. Баба Минка бе издоила козите, нахранила бе и кокошките с трохите от вечерята и сега сечеше един малко заклевял смърч в гората над двора. Не си позволявах такива волно-сти и затова побързах да я смърря, плашейки я с горския.

— Он нече да те глоби! — бодро отвърна тя. — Дойде ли, ти сложи дете на цицка да цица и работата че се оправи!

— На цицка да цица! — възкликнах, недоумяващ.

— Хайде, холан! — и старата се засмя. — Он е дрът! Нему не требе друго, а шише ракия...

Разбрах намека, после домъкнах дървото в двора и го окастрих, а тя грижливо скри част от клоните в бараката на козите. Гледах я и си мислех, че има какво да науча от гая стара мацакурка. Тя отнесе по-дребните клони в гората, отскубна малък чим трева и го постави върху белеещия се дънер на отсеченото дърво, сетне разхвърли граните върху дънера, нареждайки ги с художествена небрежност, а накрая прибра в футата си и последната треска от тревата, за да не напомня, че тук доскоро бе расал строен смърч. По всички личеше, че тя не постъпва тъй за първи път.

Баба Минка не бързаше да си върви. Тя сякаш бе забравила и синовете, и снахите си. Суетеше се из къщата, после разтреби масата и взе да наднича навред в желанието си да ми бъде полезна. Излезе, че бараката на птиците била пълна с насекоми и трябвало да се измаже за през зимата. Дадох ѝ четка и кофа с малко вар, после се запилях в гората за гъби. Когато се върнах, тя пошеше козите и ми рече, че трябва да ги изкъпи с черен сапун. Намерих ѝ гудронен сапун и тръгнах за вода към параклиса, но там се позабавих половина час край огромен мравуняк, проучвайки пътя на мравките в тревата. На връщане видях старухата да къса сухите и странно завити листа на младите ябълкови дръвчета, които бях посадил в долния край на двора. Те били пълни с яйца на гъсеници и трябвало да се изгорят в печката. Докато тя вършеше това, сокол прелетя над „Бърлогата” и подплаши кокошките. Грабнах ловната пушка и гръмнах по него, колкото да го поздравя отдалече, а баба Минка изтърча навън и внимателно огледа полето.

— По заец ли пушна? — запита ме тя и облиза устни.

— Не — рекох, — где зайци в тоя час!

— Па има ги, но много е разградено, та бегат! — и тя пак огледа полето. — На, нема ни синор, ни дръвче, дека да се скриеш, а он, заецът, не е ваяк да го стигнеш. . .

Имаше и синори, и дръвчета, но баба Минка навярно бе преценила, че не съм добър стрелец, и сега бързаше да ме утеши като разгръщаше мацакурската си любезност. Старухата бе схванала, че може да ми бъде полезна, а и аз на свой ред вече преценявах ползата от такава дружба.

— Кой ти носи писмата? — неочаквано ме запита тя.

— Стоят си в пощата, дорде сляза в селото.

Тя се замисли, усмихна се някак хитро и тръгна да върви. След минута тя потъна в смърчове, дребничка и бодра, като същинско горско джудже.

Привечер в тоя ден старухата неочаквано изплава зад ъгъла на „Бърлогата” и се усмихна, подавайки ми писмо и бърза телеграма. И двете бяха от моя адвокат. Някой бил харесал софийската ми квартира и искал да се настани в нея. Необходимо било да се върна за ден-два в столицата. Казах това на бабичката, а тя сама предлонси да пази къщата и да наглежда животните в мое отсъствие.

— Я че съм ти и пощальонка, и вардианка — добави тя, доволна от новите си служби, които щяха да я направят донякъде независима от синовете.

Дадох ѝ някои нареждания и побързах да си легна, защото рейсовата кола тръгваше в тъмно утро. Призори старицата ое разтропа дълго преди мене. Приготвих се набързо, слязох долу и останах изненадан — тя пак миеше косите си.

— Защо? — рекох. — Нали и вчера ги ми?

— Па знам ли! Може и гад да има у них, сине!

На мацакурски „гад“ значи въшки. Изкочих като подгонен в сумрака и припах към селото.

II

Една вечер вятърът забръска по полото поле, запревива трънките и подгони отбрулени шишарки по жълтите ливади. Двете котета се свиха под миндера, Лишко потръпваше в колибката си, а муцуните на козите се подуха от Студ. Снежинки запрехвъркваха из въздуха и вятърът ги навяваше в гърба на кокошарника и дори: вътре в него, Като ги навираше между процепите на дъските. Изненадани, ярките и кокошките се настаниха отрано на кацалките. Те бяха забравили ланския сняг.

Призори поведох премръзналите кози към колибата на Вуцидей. На места земята бе почти гола и само излеко побеляла, но често хлътвах до колене в дупки с навейан сняг. Вятърът вое още духаше немилостиво и поклащаше върхарите на смърчовите в гората. Макар и леко напръскани със снежец, клоните на дърветата тъмнееха върху фона на сивото небе, огъваха се. съскаха и прашяха, сякаш се борят с настъпващата зима. Тънка ледена корица покриваше водата от изворчето край колибата на овчаря.

Вуцидей сякаш не чувствуваше студа. Той прибра козите без много думи и те охотно се пхнаха в заградката, примамени от топлите руна на овцете. Овчарят събра едно-друго от колибата, подвижна на псетата, прихлупи качулката връз глава и подкара стадото към селото. Раздялата бе кратка.

— Довиждане! — рече той. — Довиждане до нова трава!

Стиснах коравата му ръка и дълго тледах подир него и овцете. Жозефина извреши еднаж-дваж. но не щукна от стадото. Бианка бе по-кротка. Тя вървеше спокойно и високият ѝ гръб едва личеше между белите руна. Дали не щяха да ме забравят до идната пролет? Едва ли. Много ое бяхме сближили в самотата край „Бърлогата“.

Прибрах се в къщата премръзнал, унил и по-самотен от всякога. Вятърът виеше в комина и трупаше преспи навън. Чувствувах се просто като обсаден. Бях взел някакъв скучен превод от едно издателство в столицата и запрелист-гах страниците, но не ми се работеше. Едва дочаках края на този първи зимен ден и си легнах още с кокошките. Снегът продължаваше да се стеле навън, а щеше да се вдигне едва към края на април. Тепърва започваше истинското ми отшелничество. .. Изпървом тая страшна самота ми тежеше. Бях благодарен дори на полските мишки, които се обаждаха от всеки ъгъл на трите стаи. Скоро гризачите станаха тъй безсрамни, че почнаха да препускат край стените на кухнята. Имаше и много едри екземпляри с дълги и рунтави опашки, но по-дребните бяха най-любопитни. Те просто пролаз-ваха по масата на две педи от мен и дълго ме гледаха в очите, леко помръдвайки късите си му стачки. Не им се сърдех, че гризят картофите, но сериозно възроптах, когато открих мише гнездо в пуха на възглавката и видях изядения ръкав на якето. Тогава реших да поставя навред отрова.

Уви! Кафявото котенце първо се пресели във вечността, вкусило силната отрова. Другото, черното, умря няколко дни по-късно от остра простуда. Подгонено от Лишко, то бе пролазило до върха на един смърч в двора, а после не можеше да слезе. Напразно се опитвах на няколко пъти да се покатеря по бодливото и заснежено дърво. Голите ми ръце кървяха и скоро премръзваха от силния студ. После, когато почна да се свечерява, реших да отсека дървото. Смърчът се наклони, изпраця и грохна върху скования в лед поток. Котето отскочи в последния миг и бухна дълбоко в навейания сняг, но скоро се подаде навън — уплашено, с настръхнала козина и бели снежинки по нея. Котето се спаси, за да умре три дни по-късно от простуда. Секна играта на двете малки немирнички и вече нямаше кой да ме весели в кухнята, но и мишките все по-нарядко смущаваха самотата ми. Те се тровеха едни от други. . .

В безветрени дни, когато тъмнопепеляви облаци се спускаха ниско над полето, закривайки от погледа селото и насрещните ридове, тишината край „Бърлогата“ ставаше просто страшна,

Потокът не бълбукаше, птички не чуруликаха в гората и ни една гранка не трепваше по дърветата в двора. Дори кокошките не се обаждаха от своя дъсчен дом. Престанали да носят, те се гушеха една в друга, кълвяха снега, който проникваше през цепнатините и навярно мечтаеха за зелена тревица. Само Лишко нарушаваше тишината, колчем лисица се промъкваше край гората. Той излайваше по нея от насипа пред кухнята, спускаше се към дерето, затъваше в дълбокия сняг и пак се" връщаше на своя пост. От това място той можеше да наднича през прозореца на кухнята и да следи всяко действие на своя господар. Самотата изглежда гнетеше и кучето, макар то да не познаваше друг свят, освен тоя край „Бърлогата". Единствена баба Минка Пошалъонката ме навестваше през зимата. Тя идваше редовно еднаж в седмицата, преметнала през гръб торба с два-три хляба, няколко вестника и писания. Лишко пръв я забелязваше от насипа и геройски се спускаше през снега към гората, проправяйки пър-иша за старухата. Пътят от селото до разсадника обикновено биваше почистен от шейните, които отнасяха оборския тор на нивите, но тия двеста-триста метра от разсадника до къщата бяха особено уморителни за бабичката.

Тя затъваше до колене в снега, залиташе и се подпираше па две тояжки, навлякла връз ръце чифт износени вълнени чорапи, които ѝ бях подарил. Пристигаше задъхана, етупваше снега от нозете и полите на сукмана си, казваше някоя приказка на кучето пред портата, после се тръшваше на миндера в кухнята и едва тогава ме поздравляваше с „добър ден". Тия дни бяха празник за мене и Лишко, но и бабичката бе наша драговолна гостенка.

Постоплеше ли премръзналите си крака, баба Минка започваше с последните ядни думи на снахата, одумваше някое от внучетата, оплакваше се от прасето на съседите, промъкнало се като хайдук през плета, за да сдави една от техните кокошки. После преминаваше към последните клюки в селото. Най-напред ме осведомяваше дали някой бе умрял през седмицата и колко пари са сложили в анте-рията му, преди да го пуснат в гроба. Свършила с покой-койника, тя заразказваше за последната сватба в селото и как не я поканили, макар да била рода на жениха. Дорде привърши със сватбата, аз вече знаех с колко души се е любила млапата булка, преди да стъпи в пръв законен брак. Наистина, едва ли имаше нещо, което баба Минка да не знае — с коя невеста се задявал попът и защо се скарал с калугерката, кой изпъдил жена си или щял да я пъди, коя поглеждала през плета и се докарвала пред съседа, защо шофьорчето на рейсовата кола вече ношувало в друга къща и още какво ли не! Приказките ѝ сякаш откриваха прозорец към забуленото в мъгли село и без сам да искам, интимният живот на мацакурци се разгръщаше като калейдоскоп пред очите ми.

Оня ден — подемаше баба Минка — Лена от горната махала се опитала да удуши близначетата си. . .

И как да не ги удуши, когато имала син войник и мома на седемнайсет години! Войникът дошъл от казармата и викнал пред прага на къщата, че ще се мушне с ножа, ако майка му не премахне двете неканени братчета — зер колко имот имали в полето, та сега да го дели с още двоица! . . . Пък и момата писнала като родилка, кое от срам, кое от яд — тя искала сватба да вдига, не да пере мръсни пелени, дорде майка ѝ лежи в постелята. . . Кой да се надява на Лена, че ще близни на четиридесет години, та да срами и мъж, и челяд!

— Казуват из селото — започваше тя друг път, — дека Тана, мърлявата мома на Троцки, досам общината, щяла пак да ражда!

— Мома, казваш, и ще ражда? — възкликнах, уж изненадан.

— Па мома е и мома че си умре! — и бабичката поклащаше глава. — То не ѝ е за първи път, но сега май беше редо на сестра ѝ, на Малина, зер Тана и лани ражда. . .

Тия новини ме забавляваха, но и Лишко не оставаше безучастен. Той поглеждал навремени през прозореца, настърхнал и цял побелял от сняг, после потрепваше, излайваше еднаж-дваж, леко извиваше глава и ни гледаше с щръкнали от любопитство уши.

. — Да бяха толкоз Тана и Малина, а то. . . Може да не веруваш, но лани други три родиха, за срам на селото. . . Ёй и щерката на Рангел от горната махала, дека зет му ти продава вар по Гергьовден. Ученичка, божем, у градб. па и она легна да ражда! И роди, мажко дете роди! Видиш, дека и учените ги фата. . .

— Кое ги хваща, бабо Минке?

— Клетвата, калугерската клетва. . .

Слушах я и се пренасях в онова далечно време, когато турски шайки са плячкосвали селата и паланките в полите на Рила, а раята работела ангария по склоновете на планината, изсичала горите за дървени въглища и ги отнасяла в бейовските мацани. Тия шайки не оставяли на мира дори калугерите от Рилския манастир, макар те ежегодно да плащали данък на някакъв турски паша далече в Анадола. Цялата хубава и гиздава планина, цялата ненагледна Рила била на тоя паша. Турските шайки уж зачитали правото на монасите да владеят своя дял от планината, но пак ги тормозили, измъчвали ги и често ги заставяли да плащат данък и на тях. Обеднял манастирът и еднаж калугерите отказали дважди да плащат данъка. Тогава турците мпалили сградите. Едни от монасите изпоклали, а другите побягнали надолу, към селата в полето. Побягнали и се измокрили, а по зидовете на изгорелия манастир поникнала мшрива. Тъкмо това сякаш чакали манастирските говедари, които бродели лете по чаловите и бранели чардата от всякаква гад. Като видели, че монасите не се връщат и ко-Гато ио високите пасбища се бялнал първият есенен сняг, те новели говедата на север от билото, към долината на Черни Искър. В най-горния край на долината някогашните пастири от самоковското село Доспей били издигнали десетина къщи и няколко плевни край тях. Манастирските говедари слезли при селяните и казали, че говедата били техни. Те били все ергени и не една мома се помамила по тяхното богатство. Задомили се говедарите, и основали свое селище под първото, а други на присмех го нарекли Мацакурово, по името на някаква стара и лоша жена. Година-две по-късно монасите се върнали в манастира и проклели крадливите мацакурци — невестите им трудно да зачеват, а момите им в грях да раждат. . .

Тъй разказваше Минка Пощальонката. Смесваше легендата със суеверието, разказваше и преувеличаваше, без да съзнава това. Иначе все би казала нещичко за покварата, внесена от офицерите в селото през годините на последната война, когато щабът се е помещавал в Почивната станция над Мацакурово.

При лошо време старицата не се връщаше в селото и нощуваше в „Бърлогата“ за голяма радост на Лишко и на неговия господар. Тя предпочиташе чашка ракия пред канче риганов чай, две пържени яйца пред няколко печени кар- тофа, но приемаше с благодарност и едното, и другото, и третото, без да се отказва дори от една цигара след кафето. Ракията я развеселяваше, кафето я ободряваше и тя говореше до късно през нощта, разказвайки спомени от моминството си. В такива минути бузите ѝ се зачервяваха.

— Момляче бях тогава — подзе тя една вечер, — но помня кога Фердинанд дойде баш за пръв път у селото, да сваля пазветата на момите и нараквиците на невестите.. .

Фердинанд още не бил издигнал „старийо палат“ в горния край на Бошков дол, нито двореца в Овнарско по пътя за Мальовица, Един ден викачи тръгнали из селото, из-лезли и по полето, защото било работен ден, и приканили всички мацакурци да ое съберат на площада. Всеки мъж и всяка жена, под страх на най-строгото наказание, трябвало да навлече празничната си премяна. Сбрали се селяните и се заоглеждали в новите си дрехи, а когато им рекли, че Фердинанд щял да дойде, момите и по-младите невести взели да търкат бузите си с полите на сукманите, та да станат почервени. Дошъл той на бял кон с още много коне и офицери връз тях, огледал хората, приближил се към групата на жените и почнал да сочи с пръст ту към гърдите на някоя невяста, ту към плетените нараквици по голите ръце на някоя от момите, ту към везания сукман на спретната млада майка,

— Искам това и това, и това! — казвал монархът и замервал гърдите на жените със едри сребърни петолевки.

Стъписали се невестите, изумили се момите, а мъжете смръщили вежди. „Та що като е цар — рекли те, — нека си задиря царкинята!“ Най-сетне разбрали, че Фердинанд искал да уреди изложба на селски носии и бил готов да заплаща всяка вещ. И наистина, той плащал по царски, все със сребърни петолевки. Тогава жените се пресрамили, па почнали да свалят и нараквици, и сукмани, та даже и паз-ветата отпреж. Навалили го и всяка протягала ръце към него, готова да сграбчи петолевката. Разиграл се белият кон и щял да катурне монарха. За да

се отърве, той взел да хвърля цели шепи сребърни пари по жените, а те се накамарили една връз друга по мегдана, задърпали се и се боричкали, крещели и се клели. Било срамно, дори страшно, защото една давала нараквиците, друга улавяла петолевката. ..

— А Фердинад седи с бели ръкавели на коньо и се киска като жена, кога ѝ бръкне някой у пазвето, та я хване гъдел — завърши разказа си баба Минка.

Тъкмо в тоя ден излязал и нейният късмет. Харесал я един от ергените, като се боричкала с другите за сребърни петолевки. Малка била тя още, но Ицко не рачил да чака. Вдигнали сватба подир месец — ни много бедна, ни богата. Като почнали в четвъртъка, свършили чак във вторник. На вечерта в неделята срещу понеделника за първи път ги оставили сами в „невестарника“ и тя се червяла от срам, дорде гостите пиели и тъпаните думкали в голямата одая. На другата вечер, в понеделника срещу вторник, тя легнала с девера си в малкото одайче. С него преспала до зори.

— С девера! — възкликнах, доста изумен.

— С най-малийо девер — отвърна баба Минка, излеко порумениявайки. — Такъв беше адетът тогаз! Тъй, да не ни разделят чужди хора. ..

Сякаш дочул думите ѝ, Лишко излая отвъд прозореца и цял се изправи върху насипа, поглеждайки старицата с извита глава и щръкнали уши. И той като мене се дивеше на тия отдавна забравени мацакурски нрави.

Навън пак валеше на едри парцали.

III

Цели сто дни не отидох в София през тази първа зима и само нарядко слизах в селото. Превеждах през деня, размишлявах в сумрака и мечтаех до късно през нощта. Дойде ден, когато привърших превода и трябваше да го отнеса в издателството. Предадох ключовете на баба Минка и заминах за столицата, изпратен с отчаян лай от вързания Лишко. Това бе първата ни раздяла!

В столицата пристигнах въодушевен, но скоро угасна и сетната искра на тоя неочакван възторг. Наистина, градът се бе разхубавил за една година и грамадните витрини на новите магазини мамеха погледа отдалеч, но гъстите мъгли ме задавяха и вонещите пушеци караха очите ми да сълзят. Предадох превода, нагърбих се с някаква по-дребна поръчка от тоя род и потърсих приятелите си. Уви, те ме разочароваха! Думите и особено погледите им ме караха да се чувствам някак неловко. „Опак човек!“ — четях в очите им. Напразно им говорех за красотите на природата, напразно се позовавах на Русо и даже на Спиноза. Те само поклащаха глава, а един видимо трепна, когато покрай другите прелести на смърчовия лес споменах и кукувица-ца в гората. Той навярно мислеше, че кукувица се е вселила в главата ми. Затова съкратих престоя и побързах да се върна в „Бърлогата“.

Най-студените и мрачни зимни дни бяха преминали. Слънцето все по-често грееше от синьото небе и снегът се слегна от гърди до колене. Показаха се и зелените връхчета на младите смърчета, които бях засадил прежната про-лет. Вече не трябваше да разбивам с мотика заледения почти до дъно поток, за да наточа малко вода. Оживи се и полето. Често се мяркаха коли о оборски тор, посрещани и изпращани с лай от Лишко. Селяните стоварваха гюб-рето на купища по нивите. От него се вдигаше пара и тя мамеше премръзналите врани. Лисици също се навъртва-ха край димящия тор, за да ловят мишки. Слагах ските и тръгвах към тях с пушка на гръб, но те побягваха към гората. Разочарован, стрелях по враните.

Понякога зайче подскачаше из двора, тръгнало да гризе корите на ябълковите дръвчета. Лишко го пропъждаше с лай и го подгонваше към зелените смърчове в гората. Той лаеше и по вълците, които се спускаха по дирите на шейните, извиващи току край параклиса. Лаеше по тях от насипа пред кухнята, без да се отдалечава от къщата. Двамата с него бяхме открили оглозганите кокали на четири сърни, намерили смъртта си близо до лятната бачия на Вуцидей. Тъжна и ужасяваща гледка! Кучето настръхна от алените петна по снега, усети миризмата на хищниците и сякаш разбра, какво го очаква, ако не се пази от тях. Чудно бе как

те не го измъкнаха някоя нощ от колибката му, вместо да вият от глад в смълчаната гора. А виеха, продължително, отчаяно и зловещо. ..

Случваше се по пътя между двора и параклиса да мине самотен дърварин. Час по-късно в глухата гора отекваха тъпите удари на секирата, а след време долиташе рязък и стъргащ шум -- дървото се сгромолясваше и чупеше клоните на още живите си събратя в гората. На другия ден селянинът пристигаше, впрегнал воловете в шейната, и с мъка извозваше трупите надолу по хлъзгавия път край „Бърлогата“. Той навярно - градеше къща и бе получил разрешително от лесничейството, та затова действуваше посред бял ден. Други идваха през нощта, отсичаха по някое дърво, изкастрияха клоните и помъкваша стеблото към крайните къщи на селото, влачейки го в снега. Преструвах се, че не чувам ударите на секирите и се спотайвах в кухнята.

В една от тия нощи, по-тъмна и мъглива от другите, някой потропа на вратата. Беше Косте — премръзнал и с брадва в разкървавената си ръка. Тръгнал да отсече няколко по-тънки дървета за бичмета, но се наранил в тъмата и дошъл при мене да превърже ръката си. Беше сърдит и мълчалив. Поразпитах го за едно-друго и отворих дума за Владо.

— Немой да ми оратиш за него! — прекъсна ме Косте и веднага посегна към кутията с цигари.

— Защо? Какво е направил?

— Сака да подпали чергите на хората! — и Косте плю на пода. — Кооперативно стопанство ще правят у селото и он ходи от каша на каша да агитирува селяните!

Бях дочул новината от баба Минка, но не знаех, че Владо е един от инициаторите.

— Като псе че го напъдя от домата, ми! — продължи браконьерът. — Сака да се дели с баща си, а я им не давам ни една нива. „Тъй да знаеш“, казвам му, „дорде съм я жив и нивите са мои, и кашата е моя, и конете,- и всичко!“ Нека гол да върви при них, зер и они са вси голтаци като него.. .

Опитах се да кажа нещо в защита на Владо, ала Косте ме стрелна сърдито с поглед, Реших, че моментът не е подходящ и го запитах за сватбата на сина му.

— Я не съм съгласен! — отсече той.

— Защо? Владо казваше, че момата била много добра.

— Може и харна да е, ама нали нечат да се венчават у църква? Я тъй ли съм взел майка му, тъй ли съм я довел при свекър и свекърва, хемен направо от улицата? -и Косте наведе глава, потънал в мрачни мисли.

Дълго мълчахме, после сварих по чашка кафе и в непринуден разговор с браконьера разбрах колко много държеше той на Владо, когото ценеше повече от по-възрастния му брат. В главата на Косте нямаше нито мисъл за двете му дъщери. Те сякаш бяха чужди на сърцето му, задомени и отдавна отделени от къщата. Хитър и прозорлив, той вярваше в доброто сърце на Владо, ценеше по-хватността му и разчиташе при него да прекара старините си. Затова се тревожеше и ядосваше. Тъй го изпратих към полунощ — неутешим и непримирим. Ръката го набо-ляваше и той не можа да отнесе отсечените дървета, но ми заръча да ги прибера на другото утро.

Заредиха се няколко ясни нощи, но към средата на март гъста и влажна мъгла легна над долината и не се вдигна цели три дни. Студът натрупа скреж по клоните на дърветата и отдалеч те приличаха на захаросани сладкиши с гигантски размери и най-прочудливи форми. Мъгла-та ое стелеше из полето, а всеки шипков храст и всяка оголена от' листи джанка сякаш се предвижваше напред и пак оставаше назад, досущ като загърнат в ямурлук човек, който се спотайва и дебне.

Гъстата мъгла сякаш бе сковала снега и по него можеше да ое ходи, без да се затъва. Затова не се изненадах в утрото на един от тези дни, когато в Заснежената поляна между двора и параклиса спря кола, теглена от два коня. Селянинът очевидно бе предпочел колата пред шейната, защото снегът бе изтънял в долния край на полето. Млада жена вървеше редом с него. Тя разпрегна конете край поляната, а той разтегли колата и постави задния колесник почти в края на разтока. Разбрах, че ще товарят трупи и зачаках. Ясно виждах всяко действие

на двамата от прозореца на кухнята.

След време запотените коне довякоха и последните две дървета до поляната. Жената откачи синджирите, мъжът покри конете с чулове, после двамата се заеха да товарят трупите. Работата бе тежка, почти непосилна за младата жена. Тя едва одържаше лоста и едно по-тежко и дълго дърво все се свличаше към нейния край на колата. Човекът, който можеше да бъде неин баща, викаше по нея, ругаеше я немилостиво и дори я блъсна един-два пъти, а накрая грабна дългия жилав камшик и почна да я налага с него. Жената скръсти ръце и сведе глава, без да се брани. Тя дори не извика от болка; когато той стовари камшика по разголението ѝ врат.

Не се стърпях, изтичах навън и бързо тръгнах към тях. Като ме видя, човекът остави камшика и се засуети край колата. Мълчаливо им помогнах да натоварят трупите, поглеждайки скришом към жената. Тя бе много млада, с хубави сини очи. все още плувнали в сълзи. Когато привършихме товаренето и аз вече се канех да се прибера в къщата, баба Минка Пощальонката се зададе отдолу с торбичка на рамо и тояшка в ръка. Човекът сякаш не я забеляза. Той бързаше да впрегне конете и поемаше ту единия, ту другия каиш от ръцете на жената. Зърнах венчалната ѝ халка и се озадачих.

— Тате — подзе тя, обръщайки се към селянина, — по ръката Ти има крови!

Ръката му наистина кървеше. Тя свали шамията си и сама превърза болното място, после впрегна другия кон и подкара скърцащата кола към селото. Той кимна с глава и мълком тръгна подир нея. В това време Лишко изприп-ка и посрещна старицата.

— Познаваш ли ги? — запитах я след поздрава.

— Па може ли хич да ги не зная! — почти възкликна тя. — Он ѝ е свекор, а момчето ѝ от лани е войник.

Разправих ѝ за побоя, но баба Минка не се трогна.

— Че търпи, ами, що ще да чини! — отвърна тя, после заравтва торбата с хляба и месото.

Пощальонката пак одумваше за нещо онаха си, но аз не я слушах. Не можех да откъсна мисълта си от тая дребна на вид случка. Дори животното се брани при побой или поне се опитва да се закрие, а младата жена бе скръстила ръце и свела глава като за молитва сред полето. Не се стърпях и пак отворих дума за тях.

— Ти пък! — и баба Минка ме погледна над очилата. --Нали ти рекох, дека ѝ е свекор. . . Он е чорбаджията, он ѝ дава хлебо. . . И да я бие, она че трае! Ако сака да я пипне, она пак че трае. . .

— А мъжът ѝ? — запитах нерешително. — Нали все някой ден ще се върне от казармата! Тогава?

— И он че си трае. . .

Разбрала недоумението ми, баба Минка се усмихна, после въздъхна. Това бе тиха почти сподавена въздушна, събудена от смътния спомен за безброй страдания, мъки и непосилно женско тегло. Гледах старицата с широко отворени очи. сякаш я виждах за първи път, а тя пак въздъхна. Безброй пъти бе въздишала през дългия си живот и вече знаеше, че колкото и да се труди, колкото да се грижи за всички и за всичко, колкото и да не поспира за миг, макар да подгъва колене от умора, жената в Мацакурово е робиня и на свекър, и на мъж, и на син, робиня и на добитъка и дори по малко на. почит от една мършава крава. Какво друго ѝ оставаше, освен да въздиша? На душата олеква с въздишката, както олеква и на земята с първия повеи на южняка. . .

— Та белким забовари-Кечо? — запита баба Минка след време, сякаш отгатнала мислите ми.

— Ега и он не уби затуй баща си!...

Познавах тоя нещастник, глух и почти ням, прехвърлил четиридесетте, но твърде хилав след годините, които бе прекарал в затвора. Бях го повикал прежната пролет в дома на Петре, за да насече половин кубик дърва. Разбрахме се отчасти с думи. отчасти със знаци и най-вече с писана реч — Кечо винаги носеше бележник и молив в джоба на тънките си чешири. После, когато насече дървата и си тръгна с парите в ръка, той поспря неуверено пред по-малката дъщеря на стопанина и ѝ рече нещо със своя гърлен и неясен говор.

— Давам тебе два лева, цункам та! — чух го да казва на момичето, а то се заливаше от смях. Някога Кечо бил здрав момък с доста ясен говор. В селото отдавна се носела мътва, че баща му бил скътал жълтици отпреди Балканската война. Строг бил той и вечно се карал на двамата си синове. Те живеели в ниска, схлупе-на къщурка, а старият все не давал пари да вдигнат нова. Въпреки това, помамена от мътвата за жълтиците, една от най-хубавите моми в селото се омъжила за Кечо. Не той, а сам бащата избрал невестата, защото такъв бил редът в онова време. Дори свекърът давал откуп за момата.

- А сега ойдат у общината и се разпишат! — рече сякаш на себе си приказливата бабичка. Младата невеста се разцъфтяла в схлупената къща. а Кечо ставал от ден на ден все по-намръщен. Момци от селото, все негова пора ергени и най-вече Митко Калинката, взели да шушукат помежду си. Кечо, нали бил глух, не чувал думите им, но те му дали да разбере, че старият зади-рял невестата. „Па виж — казвали му тия луди глави. — те сия ден тебека прати с овцете, а он пойде с нея за клек у гората! Оти не идете двама за клек, а она да пасе сег-мало?"

— Митко Калинчовия, он е виновен, он че му бере гре-хб! — продължаваше баба Минка. „Като задиря невестата — рекъл му еднаж Митко, — нека барем жълтици да ти даде!" Искал Кечо жълтици, но старият не давал. „Нямам --казвал, — от дека да ги найда!" После се сърдел и хокал сина си.

Ден-два по-късно двамата тръгнали към Надарица да съберат камъни за градеж в гората — там, гдето някога се издигало старо селище. Поработили до пладне, нахранили се и легнали да подремнат. Заспал старият. Нещо кипнало в изтормозената душа на Кечо, той грабнал тежкия чук и смазал главата на баща си. После откарали отцеубиеца в затвора.

— Дор седем години лежа. па го пуснаха — заключи бабичката.

— А невестата, какво стана с нея?

— Она побягна у градо, зер много я одумваха. . .

Виновна или невинна, те не можеха да не я одумват, за да потвърдят за лишен път, че теглото на селската жена е по-голямо и от теглото на добичето.

Излязох навън. Денят бе вое още сив и мрачен — като разказът на баба Минка, Мъпи, навред мъки, цяла планина от мъки! Чудното е, че в тях човек сякаш вижда само своята. Той се гнети, просто изнемогва от терзания,«докато изведнъж дочува нечия въздишка и тя го сепва. Тая чужда въздишка сякаш извира от някакъв огромен и бездънен океан на мъките, в който могат да потънат много планини. Тогава чуждата въздишка стопля сърцето му и то прелива от любов към всички хора, забравило за миг собствената си болка!

Баба Минка замина на другото утро, а с нея си отиде и мъглата. Подгонена от слънцето, тя се раздвижи, пролази по долчинките и нагоре по зелените ридове, после се скри в снеговете по билото. Пак настъпиха свежи и ясни дни, предвестници на пролетта, която още се баЕеше. Слънцето пареше и разтопил на места наваяния в дерето -сняг. Потокът весело бълбукаше и бистри като сълзи капки се изцеждаха от керемидите на покрива, а по клоните на смърчовите в двора пак зачуруликаха пойни птички. Гората още тъмнееше и не бързаше да навлече светлозелената окраска на младите филизи, но се възправяше бодро и свежа в края на полето, огряна от слънцето и приела отблясъка на едрозърнестия сняг. Понякога бели пухкави облачета пролазваха в синевата над Дамга и Кабул, сливаха се, отново се разкъсваха и пак се гонеха, за да се раз-нишат в лъчите на пролетното слънце. Идеше, идеше пролетта! Тя идеше с крилете на първите щъркели, които прелетяха над полето и накацаха по старите познати комини в селото, идеше и с топлия повей на южняка, повел уханието на далечни задморски земи, идеше и с първите минзу-хари, пробии тънката снежна покривка и разтворили бле-долилави чашки към усмихващото се слънце.

Колко е хубаво да вдишваш свежия пролетен въздух с пълни дробове, да чувствуваш как и в теб пролазва мъзгата, която събужда гората след дългия зимен сън, и да се радваш с ясни очи на свежата красота на природата, тая вълшебна церителка на всяка болка и тъга!

ТРЕВОЖНА ПРОЛЕТ

I

Пролетта най-сетне дойде. Тя дойде с трясък и невъобразим грохот, който разтърси хилядолетния покой на планината. Враните отлетяха от влажните ниви, щъркелите не се връщаха от Лакатица, а и гълъби нарядко излитаха от гората. В дъното на полето, непосредствено над селото, трактор разораваше тесните и продълговати нивици. Такава машина идваше за първи път в долината на Черни Искър. Моторът гърмеше от тъмно до тъмно и огласяше Въздуха с неспирния си тътен. Селските песове му пригласиха с еой и крави мучаха тревожно в оборите. Дори бикът бе загубил обичайното си спокойствие. Той бе съборил къщичката си и сега шеташе из нивите, а селяните бягаха от него.

Към четиридесет къщи бяха образували първото кооперативно стопанство в тоя край. Любопитен повече от всякога, тръгнах към селото и гледах отдалеч как жените подтичват пред трактора, за да вадят по-едри камъни. Встрани от дългите бразди стояха към стотина мъже и жени, и едните и другите скръстили ръце в почуда. Те сякаш не вярваха на очите си, че някой дръзва да отмести священ-ите камъни по синорите, които бележеха границите на от-делните ниви. Дълга верига от жени с бели забрадки вдигаха тия камъни, други ги подаваха назад, както бсстан-джите подават зрели дини, а последните в редиците ги, товареха в колите. Коритото на Грековица вече се пълнеше с камъни от нивите.

Влязох в кръчмата, но тътенът на трактора долиташе. И тук, през отворените прозорци на задименото помеще-ние. Край една от масите зърнах Вуцидей с неколцина познати селяни. Седнах край тях. Те пиеха, пушеха и спореха. Някакъв млад мъж в градски дрехи бе седнал между тях и им говореше за предимствата на кооперативното стопанство.

— Ще влезнете и вие след една-две години — казваше им той. — Ще влезнеш и ти, бай Михале, и ти, Калинка.

Той очевидно познаваше добре събеседниците си. Гледаше ги с кротки, замечтани очи и едва доловимо се усмихваше.

— Слушай, Гайди! — подзе Вуцидей. — Мене ми не требе орташка кобила. Нея и цветата нечат да я ручат. . .

Изведнаж си припомних, че Влаго ми бе говорил за някакъв момък о прякора Ганди, бивш счетоводител на стопанството, и се вгледах още по-внимателно в лицето му. То беше хубаво, почти бяло, с високо чело, от което лъхаше ведрина.

— Ей и ти, Митко — продължи Ганди, без да обръща внимание на задявката на Вуцидей, — що ще да чиниш ти с две кози и едно магаре?

— Оно не е магаре, а муле! — сърдито отвърна Калинката, присви сините си очи и прекара длан по гъстите руси къдри на косите си.

— И муле да е! — отвърна Ганди. — Колко чини едно муле?

— Я немам жена за мранье! — отсече собственикът на мулето. — Иди воз полето и виж — они работят от темно до темно!

Калинката протегна ръка към лютивите чушчици, схруска една и гаврътна чашка ракия, но се закашля и присег-на с лъжицата към пържения боб.

— Виж го ти! — обади се възрастен селянин с кротко, отдавна небръстнато лице и рунтав калпак на главата. — За ядене му бърза лъжицата, за работа му мудна ръчицата. . .

Беше Михал Моравия стар овчар и съперник на Вуцидей за пашата в окрайнината на гората. Бегло го познавах отпреди.

— Я имам язва — отвърна Митко Калинката, — язва имам и не съм за кърска работа. Затова чувам кози и едно муле — и той се позамисли, преди да продължи: — А ти, бай Михале, оти не влезнеш и тизека у стопланството? Я видим, дека им береш грижа като вук на овци!

Всички, дори и Ганди, се засмяха при тия думи на Калинката. Лицето на Моравия стана още по-тъмно.

— Може и да влязна — неочаквано заяви той, надигайки се да си върви. — Я съм дърт, но имам двоица сина. С них че пооратя, па че видим! — Той се извърна рязко към Калинката, после добави — У тебека имот колко едни ращи плява, а моята е друга. . .

— Видите ли? — почти възкликна бившият счетоводител, когато старият овчар' се отдалечи.
— А тизека не видиш ли — прекъсна го Вуцидей, — дека жива мечка кожата си сама не дава? Ганди се поусмихна, плати сметката и излезе. Останахме тримата с Митко Калинката и Вуцидей. Митко вдигна празното канче към тезгяха и викна да донесат една чаша и за мене. Лицето му, обикновено бледо и слабо, като на всички страдащи от язва, сега бе поруменяло от изпитото вино, а сините му очи бяха помътнели. Стори ми се, че тракторът бе смутил и неговото спокойствие. Само Вуцидей оставаше невъзмутим.

Вдигнахме пълните чаши и мълком се чукнахме. През отворения прозорец пак долетя ехото от грохота на трактора. Владо навярно бе там. на полето, пръв между онези, които вдигаха камъните от синорите. Казах нещо в тоя смисъл, а Вуцидей поклати глава.

Нечат да го приемат с едни голи ръце! — злъчно рече той.

— И е една заклана кокошка! — добави Калинката. Доволни от слисването ми, двамата се ухилиха, после

Митко подзе една колкото весела, толкова и тъмна история. Той разказваше с настървение и чести ръкомахания, като преправяше и гласа си според думите и настроението па героите. Слушах го и си мислех, че навярно би станал добър актьор.

Накратко, Владо увещавал цяла неделя баща си да му даде две ниви, с които да влезне в стопанството. Косте се дърпал, после взел да поставя неприемливи условия. Момъкът се съгласил да се откаже от друго наследство, съгласил се дори да се венчае в църква и Косте най-после склопил. „Отивам — викнал Владо, — отивам да викам председателя на селсъвета, та пред него да обещаеш, и момата ще доведе ръка да ти целуне!“ Излетял той навън, а Косте се хванал за главата. „Коя нива ще му дадеш? — за питала го жена му. — Оная при Орниче ли?“ „Що думаш! — изпъшкар Косте. — Она е най-голямата!“ „Тогиз онази воз Алиница“ — продължила жена му. „Как? — рипнал той. — Та тя е най-тлъстата!“ Тръгнал като лъв из стаята и все поглеждал през прозореца. По едно време се тупнал по челото, изкочил навън, хванал една ярка и с ножа ѝ отрязал главата, па се напръскал с кръв по ризата, прекарал кървава длан по брадата си и побързал да се прибере в одаята, гдето жена му чупела пръсти от страх. „Дай малко памук!“ — викнал той по нея „Боже, дали не полудя човекът!“ — и жена му почнала да се кръсти, но Косте така изкривил очи от гняв, че тя побързала да му намери парче памук. Той го тръкнал по още незасъхналата кръв на мустаците, раздвоил го и пхнал двете парчета в ноздрите си. „Дойдат ли они — рекъл ѝ, — ще им кажеш, че ми прилоша, та друг път да заповядат!“ „Кога?“ — едва промълвила тя. „До годин или подир десет годин!“ — сопнал се Косте и затворил очи, после се изтеглил като мъртвец връз одъра. След време пристигнал Владо и гордо въвел в двора избранницата си и председателя на селсъвета. Майка му само открехнала вратата на одаята и те зърнали опръскания с кръв Косте. Разтревожил се момъкът и се затюхкал, търсейки вината в себе си, но братовото му дете решило да го утеши и издало тайната, като помъкнало и закланата кокошка. Намусил се председателят, изчервила се момата, а Владо потънал в земята от срам.

— От тогиз баща и син не си оратят! — заключи Калинката и заръча още половинка вино.

Оставих ги в задимената кръчма и тръгнах из селото да диря картофи за семе и орач, който да изоре един декар от двора ми. Не направил и няколко крачки из площада, срещнах баба Минка Пощальонката. Тя се зарадва и побърза да ме предупреди, че сега живеела у другия син.

— При него съм, оти не сака да влезне у стопанството --обясни тя. — „Дърта жена имам у кащи — казува им, — она не може да работи, а я не могу да трупам трудодни и за нея!“ Тъй им казува.

— Защо да не може? — запитах я..

— Па знам ли го! „Едва ми кожата държи костите — казува им. — и с толкоз труд за кого пачи крак?“ Що си е право, слаб е. От ракията ли, от що и я не знам, но слабо-ват е..

Старицата запримига, сякаш сама не вярваше в истинността на думите си, но нали трябваше да поддържа тезата па сина си! Тя очевидно се радваше на кооперативното стопанство, направило я изведнаж по-драга в очите на синовете ѝ.

Казах на баба Минка какво бях намислил за двора. Тя ме напъти за семе към една близка къща и тръгна с мен. Пред портата стоеше Пуна-Шуна, скръстила голи ръце под бялото пазве. Пощальонката не можеше да знае, че се познаваме. Тя сама замоли девойката да ми отделят малко картофи.

— Вашите влязноха у стопанството — подзе тя, — та белким са ви останали малко компири. . Да дадете малко на чилияка, па я че викам наш Стоян да му изоре нивата.

— Може и Шуна да дойде — рекох, обръщайки се по-скоро към старицата. — Нали трябва някой да поставя картофите в браздите?

Девойката лукаво се усмихна и отклони поканата. Имало други за тая работа. Подир ден-два тя щяла да постъпи като' сервитьорка в Почивната станция. Колкото за картофите, баща й навярно щял да ми отдели два чувала от по сто кила. Ей го и него. . .

Баща й не ме интересуваше. Разбрахме се набързо и дорде да се разплатя, край нас застана Стоян, синът на баба Минка. Беше дребничък, но не и слабоват, както твърдеше Пощальонката. Той обеща да вдигне картофите още на другия ден и да дойде с колата и ралото.

— Па намини към станцията — рече девойката на изпроводак. — Казуват, дека не си ишъл там цяло зиме. . .

Вярно беше. Дадох дума да отида подир някой ден. Домакинът на Почивната станция хранеше кокошки и аз можех да му предам моя опит. Всъщност бях написал една доста дължка статия върху високопланинското птицевъдство, поместена в най-отарото стопанско списание. Когато баба Минка научи, че полученият хонорар е по-голям, отколкото стойността на половината от всички яйца, които десетте ми кокошки бяха снесли през зимата, тя се разтревожи и дори се прекръсти. Признавам, че се почувствувах Много неловко...

Тръгнах да си вървя. Тътенът на трактора заглушаваше Плисъка на водите в дълбокото корито на реката, която пресичаше площада. Откъм горния край на селото пристигаха мъже и жени, деца и старци и всички оживено разискваха сиването на синорите. Други жени и старци седяха пред праговете на къщите в отсамния край на площада. Те също бяха свели глави и шепнешком разискваха чудото на деня, препичайки се на лъчите на пролетното слънце. Няколко свини шареха пред тях. В тоя момент из въздуха се разнесе звънът/ на църковната камбана. Тя биеше бавно и монотонно, като за покойник. Стариците край вратите набожно ое прекръстиха и зашушукаха още по-неспокойно. За кого ли биеше камбаната?

Изведнаж площадът ое оживи и разбръмча като гнездо на разсърдени оси. В няколко мига всички се изпокриха зад портите. Дори старухите побягнаха с младежки жар. Четири ирамадни животни слизаха към площада. Бяха биците, освободили ое от своя затвор. Зад тях пристъпваше пазачът им. Той само размахваше ръце и не смееше да ги доближи. Навярно предчувствуваше нещо лошо.

Най-отпред вървеше младо биче. То изприпкваше като теле, после се усмиряваше и тръгваше някак изтежко, сякаш съзнаваше достойнството си. Подир него тежко пристъпваха два възрастни бика. Те поспираха за малко след всеки пет-шест крачки, извърщаха глави по на педя вляво или вдясно, поглеждаха с едно око назад, към страшилището, което ги следваше, и пак пристъпваха тържествено напред. Четвъртият бик беше същинско чудовище. Не напразно селяните наричаха само него с прозвището „бико", като че останалите три животни бяха от друга порода. Тоя бик бе свел глава почти до земята и престъпваше бавно, изумително бавно, едва отмествайки нога, сякаш се боеше да не се спъне в собствените си гърди. Вървеше тъй и по-спирваше навремени, за да души въздуха с разширени ноздри. Очите му, мътни и кръвясали, поглеждаха тъй сърдито и съсредоточено, че начаса се скрих зад железните перила на стълбището пред кръчмата.

Зад плетищата и портите, откъм разтворените прозорци на горните етажи и отвъд дълбокото корито на реката — отвред надничаха бели и черни забрадки, рунтави калпаци, стригани главици на малчугани и румени лица на момиченца със златокоси плитки. Всички погледи бяха отправени към биците, а те, останали сами, заеха средището на площада и зачакаха последния, който още се бавеше. Той най-сетне пристигна, спря на място и бавно задраци с

крак по твърдата земя. Другите животни го гледаха безмълвни и едва потръпваха. Те сякаш очакваха, че той ще ги нападне.

И наистина бикът нададе кратък рев, изопна врат и тръгна към най-близкия от съперниците си. В бавната му походка имаше нещо застрашително. И тъй устремно, че другият отдалеч сведе глава и наостри рога. Скоро двете чела опряха едно в друго, рогата се сплетоха, гърбовете се извиха от напрежение и задните крака на животните просто потънаха в земята. От тая пълна неподвижност на двете грамадни тела с изопнати и потръпващи мускули се долавяше страшната сила на напъна. Вторият бик изглеждаше равностоеен противник, но само през първата минута. Бавно, много бавно, той почна да отстъпва, ровейки земята първо с единия, после с другия заден крак, без да откъсва рога от страшилището. Борбата се водеше в пълно мълчание, без ръмжене или някакво излишно движение. Дори другите два бика не издадоха звук и не мръднаха от местата си. След време по отъпканата земя пролича разровена дияра, която бележеше пътя на отстъплението на по-слабото животно. А тоя път водеше право към дълбокия и почти отвесен зид на реката. Усетил пропастта, вторият бик подгъна задни крака и изви гръб в отчаяно усилие да възпре натиска на другото чело. Уви, страшилището просто го повдигна на рогата си, тъй че предните му крака се откъснаха от земята, после с рязко движение на главата го блъсна в коритото на реката.

Поваленият бик се свлече с рев по стръмния зид, изрева още еднаж от болка и мъка и бавно тръгна нагоре по реката. Другите два бика го последваха отдалеч, изпровождани от грозния рев на победителя. Тогава пазачът плахо пристъпи към него и о кротки думи го поведе към бикар-ника. Дълго никой не излизаше на площада, а моторът на трактора бумтеше още по-ясно в настъпилата тишина. Сетне три последни звъна екнаха от камбанарията и заглъхаха над селото.

В кръчмата беше спокойно. Селяните пак шушукаха, приведени над чашите, а кръчмарят невъзмутимо наливаше половниците. Вуцидей бе излязъл. Не се виждаше и бившият счетоводител. В най-далечния ъгъл, сбрали глави един до друг, седяха Митко Калинката, глухият Кечо и друг мъж на тяхна възраст. Кечо бе извадил бележника, а Калинката пишеше нещо в него. Те бяха толкова улисани в тоя странен разговор, че не забелязаха присъствието ми. За какво ли говореха?

Оставих ги и тръгнах нагоре по пътя край реката.

II

Орачите не дойдоха на другото утро. Наистина, мацакурци не държаха особено много на точността или дори на дадена дума, но баба Минка правеше изключение. Разхождах се неспокойно из двора, гледах новите зелени филизи на младите смърчета край синора и се опитвах да отгатна причината за тази неустойчивост у сина на Пощалънката. Дали не беше ракията? . . .

Малко преди пладне откъм селото се понесе камбанен звън, едва долитащ до „Бърлогата“ поради тътена на трактора. Дворът на църквата и съседното гробище бе почернял от хора. Досетих се, че погребението е заставило орачите да отложат оранта. Покойникът навярно беше роднина на баба Минка и тя трябваше да го изпрати до вечното му жилище. Стоян не би дошъл без нея.

Привечер в тоя ден гъсти облаци прихлупиха долината. Ношта бе тъмна и много тиха, като пред дъжд. Лишко се разлая малко преди полунощ и ме принуди да отворя вратата. Кучето пак заджавка и все напираше към параклиса. Поведението му ме озадачи. Беше умен пес и не лаеше напразно. Той бе наедриял през зимата и в селото надали имаше куче с по-широки гърди и по-дебели предни лапи. Вечно изложен на опасности в гората, той наистина бе станал безстрашен. Поведох се по лая му, взех пушката и тръгнах подир него.

Вървах като слепец в гъстия мрак, но тук всяко камъче и всяка трънка ми бяха познати. Двамата с Лишко обиколихме високите зидове на пустия параклис, надникнахме и в аязмото, после се спуснахме до брега на реката. Никъде не открихме нещо подозрително. Навярно вълк бе дошъл и отминал, прокуден от лая на кучето. Параклисът тънеше в мрак. Светецът

спеше своя непробуден сън, несмущаван от тайнственото шумолене на смълчаната гора. Нейде отвъд реката изпищя улулица и раздра тишината с зловещия си стон. Кучето излая по нея, пооле двамата се прибрахме за сън.

На утрото баба Минка пристигна още отрано', бледа и жълта, с помътнени очи. Дългият ѝ нос изглеждаше по-остър от всякога, а пукнатите очила едва се крепяха връз него. Силно развълнувана, тя се тръшна на миндера и помоли да ѝ сваря чашка кафе, защото *за* малко не умряла прежната нощ. Видяла таласъм, жив таласъм, който шетал и подскачал в гробището, та чак кокалите му потракваха. И тъй, както подскачал върху плочите на умрелите и се гърчел ту на една, ту на друга страна, от очите му излизал огнен пламък, който проблясвал за миг и пак гаснел, за да светне отново и отново — по силен и жълт от пламъците на всички кандила в църквата на връх Петровден, когато архиерейският наместник ръководи службата в чест на прес-ветия светец..

— Че как тъй го видя, бабо Минке? — запитах я, едва сдържайки смеха си.

— Видях го, сине, ей с тия очи и през очилата! — и тя се прекръсти, — Свалих ги. божем да ги изтрия, по-харно да видя, а ръцете ми треперят, та чак и другото стъкло пукнах!

То наистина бе пукнато и сивите, побелели от времето зеници на старицата ме поглеждаха плахо през раздвоените стъкла.

— А ти какво правиш посреднощ в гробищата?

— Ще ти разкажа, сине, но пишин да почина... След малко бабичката пое кафето с треперящи ръце и

жадно засърба врялата течност, после заразправя какво се бе случило в гробището. Тя знаеше, че не вярвам в привидения — макар скришом да мислеше, че се кланям на луната — и затова отрупваше разказа си с излишни подробности, дано някак ѝ хвана вяра.

Улисана около погребението, баба Минка и тая нощ забравила да прибере чергата си от дома на другия син. Застояла се до късно при Митра, жената на Вуцидей, а после се прибрала в Стояновата къща и легнала в преддверието, за да не буди челядта. Студено било и тя потръпвала от студ до среднощ. Накрай решила да отскочи за чергата. Къщата на другия син била току над църквата. Тя поела нататък и като вървяла в тъмата, нещо светнало зад плетищата, а там някъде било гробището. Старата жена се сетила за иманярските огънчета, които проблясвали в нощта из потайни места, гдето имало заровено имане. Поколебала се за миг, после тръгнала към огънчето. Дошла почти до гробището и се вдървила, като видяла таласъма. Ясно чула как тракат костите на умрелите, които, вампирясаха от него, играели хоро. Сам таласъмът водел хорото, но май се въртял на едно място, а очите му светнали и съскали като люти змии. Прекръстила се бабичката и припнала назад. Едва стигнала до първите порти и зачукала с тояжката. Псетата ое разлаяли, петлите почнали да кукуригат по никое време, хората се развикали от къщата, а тя все тропала и поглеждала към гробището. Таласъмът продължавал да подскача и да светна с очи — кога с едно, кога с две, — нехаен към вдигналата се врява. Най-сетне някой излязъл от къщата и я прибрал. Човекът погледнал към гробището и после рекъл, че видял дор три таласъма.

— Трима? — прекъснах я.

— Тъй думаше, сине! Он беше без очила и белким по-харно е видял от менека...

На утрото, още преди да се развидели напълно, всички от горната махала се насъбрали край гробището и онемели от страх. Единият крак на покойника, когото били погребали на предния ден, стърчал до коляното навън, безпомощен и самотен, а гробът бил отгъпан на места и разровен на други, сякаш триста дяволи са се боричкали връз него. Запрекръстили се бабичките, онемели старците, чудели се и по-младите, дорде някой си спомнил, че черна котка била пресекла пътя на мъртвеца, когато изнасяли ковчега от къщата.

— Вампирясал се е, сине, рекъл е да стане от гробето. но нали петли пропяха без време, он пак е внел унотре. . .

— Умрелият да не ти е нещо роднина? — запитах я, колкото да кажа нещо.

— Рода сме си — отвърна бабичката. — Он е от Ашко-вите, но пак сме рода — и тя се прекръсти при спомена. — Харен чилиак беше и имот си имаше, но на, откак решиха синовете

му да влязнат у стопанството, он се поболя и умря. . .

Лишко залая от насипа пред кухнята. В дъното на двора израстваха два дръгливи коня в каруца зад тях и малко девойче отпред. Внучката на баба Минка опъваше поводите до скъсване, сякаш не конете теглеха каруцата, а тя теглеше крантите, окуражавана от виковете на Стоян. Конете спряха сред двора, запотени и задъхани, а бащата и дъщерята се заеха да ги разпрягат. Двамата с баба Минка ги наблюдавахме от прозореца.

— Има време — обади се старицата. — Они че попасат бар един саат, па тогис че орем.

Тя очевидно искаше да продължи разговора. Запитах я, дали наистина мисли, че покойникът се е вампирясал.

— Па може! — и тя се прекръсти. - Он нямаше много грехове и агне даде лани за курбан на Гергьовден, но от клетви що ли не стая! — и тя се прекръсти по навик. — Маджирите са клели родата им цели сто годин. . .

Тъй рече и пак се унесе в спомените си. Дорде говореше, тя ту поклащаше глава, сякаш се заканва някому, ту отвързваше шамията и пак се пребраждаше. Знаех нещо за маджирите, тия първи съседи на мацакурци, и се превърнах в слух.

Било в турско време. Еднаж в селото дошъл беят от Самоков и отседнал в къщата на Ашковите, които били по-заможни хора. Една от момите в тоя дом била колкото хубава, толкова и весела, та беят я залюбил. Свикнал да идва през неделя в селото, а тя, момата, все баници му точела и играела пред него, дорде чалгаджиите свирели в другата одая. Еднаж беят запитал хубавицата, що да ѝ купи, с какъв дар да я дари. „Ще помисля — рекла, — ще помисля до неделя и тогиз ще ти кажа!" Попитала баща, попитала и майка, а те от глупост се похвалили на съседите. Скоро всички в селото научили новината. Дошли тогава най-старите хора и рекли на момата нищо да не иска за себе си, а на всички добро да стори. „Кажи му — рекли ѝ — цялата мера от Милчиница навам да бъде наша, на мацакурци, а не на тия пусти маджире, дека и планината ни взеха, та паша за овците не остана!" Тъй я надумали, а подир неделя момата склонила бея и той издал наредба полето на мацакурци да се простре на изток чак до рекичката Милчиница.

— Пустите му маджире! — завърши баба Минка. — Разлютили се, па клели момата, клели и родата ѝ, та и до днес били им фата клетвата. Ега не затуй се вампиряса чиликът. . . А може и от лютите клетви да е умрял!

— Нали казваше, че било заради стопанството? — напомних ѝ собствените ѝ думи.

— И за стопанството, сине, дека си даде имота, и от клетвите на маджирите. . .

Отдавна бях разбрал, че вярата на баба Минка в бога не е тъй силна, колкото изглеждаше на пръв поглед. Наистина, тя се кръстеше много често, но това бе повече машинално и някак от страх пред онези тайнствени сили, които умът ѝ не можеше да проумее. Иначе тя не се отказваше от къс сланина в постни дни — една запалена вошеница в църквата щеше да изтрие тоя дребен грях. . .

Навън, седнали в още росната трева, синът и внучката на баба Минка закусваха с груб ечмичен хляб, бучка кораво сирене и пресен чесън, навярно докаран от далечните полета на Тракия. Гледах как сладко се хранят двамата и мислех, че доволството и спокойствието могат да виреят отлично и в схлупената селска къщурка, стига, разбира се, да няма цяло рукло от клетви и таласъми, които да мътят главите на старите хора.

Тримата ораха цял ден и засадиха двора, като поставяха где по един, где по два картофа в гнездо. Конете почиваха почти след всяка бразда — толкова невероятно слаби бяха те. Почиваха и работниците ми, скръстили ръце и загледани към селото, гдето тракторът пореше земята и сшиваше синорите. Само кокошките шареха по браздите и пируваха с червеите, примамвани гласно от бившето петле. То бе станало пълновластен господар в кокошарника и това му струваше твърде скъпо: трябваше да се отказва от всяко по-едро зрънце и да го предлага на кокошките. Какъв ли щеше да бъде светът, ако всички господари бяха такива? . . .

След ден-два слязох в селото и подирех Вуцидей, за да прибера козите. Пролетта бе настъпила, джанките се разлистиха след цъфтежа, край гората и по дерето имаше много млечки, а козите обичат тия сочни жълти треви. Бях позабравил страховитата история на баба

Минка за таласъма в гробището, обаче първият срещнат селянин ме накара да се уверя, че старата жена все още вижда добре. С една дума, тя бе видяла истинска, жив таласъм. Други го видели посред бял ден още на следното утро, но не побягнали от него, както бе сторила старицата. Пък и защо да бягат, когато таласъмът се разхождал спокойно из селото. . .

На утрото след погребението синът на покойника тръгнал по работа из селото. Рано било и той' не бил научил нищо за таласъма в гробището. Като стигнал до площада, срещу него се задал глухият Кечо — спокоен и мълчалив както винаги, но с бастуна на покойника в ръка. Другият познал бастуна на баща си и разгърнал очи, после се развикал и сграбчил Кечо за ръкава. Надошли селяни и разправили историята с таласъма. Тогава повели глухия към общината и скоро всичко се изяснило.

Тъжна била изповедта на мародера. Той изровил тялото на мъртвеца, претърсил дрехите за пари, взел банкнотите, но оставил няколко дребни монети, та покойникът да има с какво за заплати пътния си билет до рая. В ковчега имало осем кутии цигари и три ябълки, оставени на починалия да се разтушава с тях дорде приберат душата му в небесните селения. Кечо взел седем от кутиите и само една от трите ябълки — умрелият могъл да зажадне из пътя, пък и нали трябвало да почерпи някое ангелче, когато свети Петър го пусне да мине през вратите на райската градина! Заровил го набързо с лопатата, а батерията на електрическото фенерче угаснала без време и той не могъл да види как бил свършил работата си. Не знаел, 'че бил оставил единия крак на мъртвеца да стърчи във въздуха — като копито на изтърбушен кон, заровен от мечка в земята.

Вярно, кучетата лаели и баба Минка била вдигнала голяма олелия посреднощ, тропайки с тояжката по чуждите порти, но нима глухият Кечо могъл да чуе нещичко? Спокойно вършел работата си, размахвал лопатата и светвал навремени с фенерчето, навеждал се и пак се изправял в глухото гробище, та старухата могла наистина да го вземе за таласъм. . .

Докато разказвал, гъгнещ и смутен, Кечо бъркал в дълбоките джобове на чеширите си и една подир друга извадил седемте кутии с цигари. Ябълката бил изял за „бог да прости" на мъртвеца.

- Они ме надумаха — рекъл той, сочейки Митко Калинката и още одного. — Тия казаха, дека че дойдат заедно да копае, а ги нема и я почнах сам. . .

Разбира се, двамата шегобийци отрекли всичко, но Кечо изчезна за известно време от Мацакурово. Тогава секна и мълвата, разпространявана усърдно от бабичките пред портите и край чешмите, че покойникът се бил надигнал от гроба, за да си вземе обратно имота, внесен от синовете му в блока на кооперативното" стопанство.

И все пак някои съжаляваха за разкритието. . .

III

Наистина, тревожни бяха тия дни в началото на май. Не само дните, но и нощите. Тракторът бумтеше от изгрев до заниз слънце и дълго след здрачаване. Като огнени очи проблясваха фаровете в мрака и' шареха до късно напред-назад из полето. После, когато неуморната машина спираше шетнята, селото притихваше, светлинните на прозорците гаснеха една подир друга, а луната изплаваше над Средонос — кръглолика, много светла и с оранжев ореол. Час-два по-късно стихналата планина се огласяше от тътена на аеропланни мотори. Невидими в кафявото небе, стоманените птици препускаха с грохот над ридовете и смущаваха покоя на зверовете в гората. На утрото селяни намираха позиви по нивите и скритите горски полянки. Те ги четяха и тръпнеха, защото от всеки ред на тия невинни листчета ехидно се зъбеше войната. Сам Вуцидей на два пъти ми донесе позиви, които намираше по високите пасбища. Тъжно поклаща глава, а той потриваше ръце.

— Чети! — казваше ми. — Чети що писува тук!

Върху красивото правоъгълно листче с формат и текст на облигация от държавните заеми, но с няколко привидно невинни печатни грешки върху лицевата страна, току под серията и номера, ясно личеше краткият текст: „Дял последен!"

Затова се радваше Вуцидей. Той бе готов да запази четиридесетте си овце дори с цената на

една Трета световна война само за да не бъде някак принуден да влезе в кооперативното стопанство! . . .

Горкият Вуцидей!

Война? Не, трижди не! Колко свеж е зеленият килим в тревата на двора, колко срамежливо навеждат чашки жълтите иглики край синора и как синеят стотиците незабравки между още нецъвналите билки. Ей и небето отгоре, синьо, чисто и светло, сякаш окъпано от среднощната роса. . . И малките бели облачета, които се въртят като приказни пеперуди около каменното чело на величествената Мальовица. . . И катеричките отвъд двора, край стеблата на едрите смърчове, и птичките, чуруликащи безгрижно от клоните на близките борове, и потокът, който им приглася, като слиза от планината и весело бълбука през двора. Не, всичко друго, само не и война!

„Дай четиридесетте овце, Вуцидей! — иде ми да викна. — Дай ги, за да се радваш на живота и на тая красота!"

Нима не казваше същото и госпожа Антонина? Трета по ред измежду всички птици в кокошарника, някогашната ярка Тони е излюпила малки пиленца. Важна, тържествена и дори настръхнала, тя ги повежда на наша под клоните на двата смърча край козарника и недружелюбно поглежда към Лишко. Извило глава и с щръкнали от любопитство уши, кучето се взира в малките живинки, сякаш се чуди откъде се бяха взели тия пухкави жълти кълбенца, които писукат и залитат на още неустойчивите си крачка. То бавно навежда глава, муцуната му почти опира в тревата и ноздрите душат пиленцето, нехайно пролазило към влажния нос. Изведнаж госпожа Антонина долита отнейде и клъвва любопитния нос, после безстрашно подкарва послушното пиле и прибира всички жълти пухчета под крилете си. Не, и тя не иска война, тая мъдра и важна квачка!

Горкият Лишко! Докога ще продължава да се учи и нима почти всяко познание трябва да бъде свързано или с болка, или със срам? Колко пъти трябваше да тича подир катеричките, дорде най-сетне разбере, че те са неувими от клоните на дърветата! Колко пъти трябваше да гони малките птички, докато проумее, че те могат и да не кацнат на земята, макар да летят само на две педи над носа му? И защо трябваше тъй често да го кълвят по муцуната, преди да разбере, че квачките стават раздразнителни, когато той се приближава към пиленцата? А той не мислеше нищо лошо! Искаше само да помирише жълтото пухче, тръгнало на смешни и халтави кокили, по-тънки и неустойчиви от ланските жълти тревички. Можеше да се приближава безнаказно само до двете бели козлета на-Бианка, но тия лудетини отбягваха да играят с него. Странен, opak свят, Лишко! . . .

А когато Вуцидей доведе двете кози и близнетата на Бианка, Лишко се бе усмихнал от радост. Той бе изкривил бърни на една страна, без да оголва зъби и да показва червения си език. Навярно мислеше, че е настъпил краят на самотата, която го гнетеше през дългата зима. Вместо поздрав черната Жозефина войнствено наведе рога, а козлетата подскокнаха и припнаха към потока, без да погледнат нещастното псе. Нима можеха да знаят, че тъкмо то ще ги пази през деня от острите зъби на крадливи лисици и дори от ноктите на черните орли, които се виеха над „Бърлогата"? Козлетата нямаха друга грижа, освен да тичат и лудуват, или да припнат към мен и да потро-пат с копитца по главата ми, колчем присядах в тревата, за да им ое любувам отдалече.

Жозефина бе останала без потомство тая зима и ревнуваше Бианка, а бялата коза вече не държеше на нейната дружба. Единственото козле на рогатата коза бе умряло преждевременно, според разказа на Вуцидей. Тя пак имаше мляко, и то бе гъсто, но по количество почти на трети-натата от млякото на другата. Дразнеха я двете немирни козлета на бялата Бианка и аз гледах да я държа настрана. Вързвах я в двора, близо до потока, за да се излежава по пладне в сянката на смърчовете, ослушвайки се трепетно при всеки подозрителен шум. И тъкмо там, в това усамотено място, само на няколко крачки от тъмната гора, едно сирото сърне дойде при нея, за да търси майка си.

Рано в едно утро, преди слънцето да огрее върхарите и ветрецът да отнесе дима от комина към гората, в дъното на двора преминаха сърна и сърне. Те се' скриха в гората. Излязох навън

и дълго разглеждах стъпките на копитата им в рохкавата пръст между покълналите картофи. Няколко дни по-късно красивите животни пак минаха през двора, свиха към параклиса и изчезнаха от поглед. От росните им тела се изцеждаха много капки, които блестяха в първите слънчеви лъчи. Навярно бяха пребродили реката отвъд параклиса, сравнително плитка и разлята на места. Привикнах да слизам рано в кухнята и да надничам през прозореца, петимен да ги видя отново. Зърнах ги пак след няколко дни, но никога вече нямаше да ги видя заедно. Щом се скриха в дърветата, гръм от пушка екна в гората. Привечер сърнето дойде при козата, сякаш търсеше майка си..

Не тъй гръми ловна пушка. Онзи, който бе убил сърната, бе стрелял с бойна пушка. Дали не бе горският или пък Вуцидей? Не веднаж ми бе разправял каква хубава пушка бил помъкнал чак от фронта и колко патрони имал за нея! Тъй бе казал в изблик на откровеност, но нали винаги добавяше, че после му взели пушката, та трябвало с тояга да брани стадото от вълците? Не исках да вярвам, че Вуцидей е убил сърната, но нещо ми подсказваше, че е способен да стори това. Тоя ден не го потърсих в бачията му край горския разсадник, а на другото утро не чух проучения зов, с който викаше овцете. Салчо, най-малкият от тримата му сина, бе повел стадото край „Бърлогата“. Разпитах момчето и научих, че откарали баща му под стража чак в града. То бе уплашено и нищо повече не ми каза.

Пашата в окръжнината на гората бе обща, но между овчарите съществуваше някакво негласно споразумение и почти никой не дръзваше да поведе стадото си към параклиса. Там властвуваше Вуцидей, буйният и чорлав Вуцидей, и никой не искаше да го сърди. Случваше се друг овчар да дойде наблизко, но той скоро се отдръпваше, уж да не се смесят овцете с тия на Вуцидей. Не се ли махнеше на време, кучката Янтра се спускаше стремглаво към чуждите псета и страшно ги изпохапваше. Те не я давеха и само се бранеха, а тя, зла и проклета, просто разкъсваше кожусите им. Тогава още не знаех, че никой овчарски пес не налита в бой с кучка, но Янтра изглежда бе научила това и се отнасяше жестоко със съперниците на нейния Шаро.

През тези дни Михал Моравия често подкарваше сег-мала към Бошков дол и понякога пладнуваше в сянката на грамадните борове край параклиса. Отивах при него на приказки и да изпушим по цигара. Той ще поприказва за едно-друго, ще ме поразпита, а на отиване ще сваля рун-тавия си калпак и ще извади от него сгънат, доста омазнен вестник.

На, прочети туй! — ще рече, сочейки някаква статия. Прочети и виж накъде върви светото!

Политиката живо го интересуваше, а в приказките си винаги подхвърляше по някоя дума и за кооперативното стопанство. Ще каже нещо добро, после ще мине към лошото. Друг път почне с лошото, а неусетно премине към доброто. Понякога ме подпитваше отдалеч и не винаги издаваше мислите си, но все ми се струваше, че вече бе влязъл с единия крак в стопанството. Мислено го съпоставях с Вуцидей. Моравия винаги печелеше при сравнението, но не във всички точки. В целеустремения Вуцидей имаше нещо неуловимо — силно, първично и дръзко, а хапливото му остроумие винаги ме смайваше. Не беше и тиранин в семейството си. Синовете му го слушаха някак естествено, сякаш тъй трябваше да бъде, а кротката Митра просто не говореше пред него. Само малкият Салчо го ядосваше понякога, а той го плашеше, че ще го ожени за баба Минка. . .

На младини бай Михал носел морав пояс, заради който едва не одрали кожата му в село Бели Искър. Отишъл той в чуждото село ведно с друг ергенин, за да оглеждат някаква мома. Хората ги посрещнали както подобава и хубаво ги почерпили, но дяволът ои нямал работа тоя ден и те харесали друга девойка. Двамата решили да я откраднат. Свечерявало се, когато се опитали да я вдигнат, но момата била пълничка и доста ячка, пък и не искала да отиде с тях. Когато иска да я откраднат, момата уж крещи, а вика в шепата си. Тая се развивала до бога и събрала махала-' та, та чак и псетата дошли от горния край на селото. Побягнали двамата мацакурци и се окрили в нивите край пътя. Свивали се като лалугери и слушали как отекват стъпките на селските ергени, хукнали подир тях с вили и сопи в ръка. „Дръжте Моравия“ — крещяла момата. „Моравия дръжте!“ — викали ергените и препускали надолу. За щастие, разминало им се, но от тоя ден му останал и прякорът.

Еднаж бай Михал ое застоя повечко при мене. Докато разглеждах тъмното му, почти винаги брадясало лице, той ме разпитваше за козите и колко мляко дават, за кокошките и дали още носят, а накрая и за здравето ми. Разбрах, че тъкмо това го интересува повече от всичко друго, защото той сякаш не ми вярваше, когато го уверявах, че се чувствам напълно добре. — Я видим, дека криеш — рече старият овчар и замижа с едно око. — Требе да имаш някаква болест, зер току тъй нече да седиш сам у гората!

За да не го разочаровам, признах, че страдам от една болест и я нарекох „интелигентски индивидуализъм". Той помълча, попремисли, па изведнаж отсече:

— Няма чилиак у селото да е боледувал от тая ваджияГ От що ѝ иде заразата?

~~ От много четене и от нещо друго, бай Михале. . .

— Ех, ако е до четенето, я само вестнико четем, кога през ден, кога през два. . . От толкоз не фата, нали?

— Не хваща — отвърнах, ••- от толкоз не хваща!

Той се поуспокои, но бръкна в калпака и ми подаде най-новия брой.

— Йощ не съм го прочел — подзе овчарят, — но на, вземи го, я могу и без вестник! . . .

Моравия изглежда бързаше да се отърве от заразата, загнездила се в ситните букви, а когато му казах, че лечението на тая странна болест трае с години, той тъжно поклати глава.

— Щом требе, че седиш тук йощ една-две зими, само гледай да не забовариш да оратиш!

Тъй рече и подкара стадото към Грековица, гдето беше бачията му. Следвах го с поглед и си мислех, че едва ли ще забравя да говоря, дорде ме спохождат добряци като него. Със Салчо нямаше какво да говоря.. .

Вуцидей се върна на третата неделя. Върна се с по-изтънял врат и сенки под очите. Пак подкара стадото, сякаш нищо не е било, но овчарският му зов не звучеше тъй бодро, както преди. Отбягвах да го разпитвам и търпеливо чаках сам да ми разкаже в какво го бяха обвинили. Накрая все щеше да се разприказва. И не се излъгах.

— За пушката — подзе той еднаж, — за пушката лежах три недели у мазето!

- Каква пушка? — запитах невинно, уж забравил някогашните му думи.

- Па имах една, чехека, бойна — и той поклати глава. Наколадил ме някой и хоп, право у мазето. „Давай пушката!" - думат ми от заран до вечер. „Каква пушка?" — питам язе от вечер до заран. Тъй се разговаряхме дор три недели...

И накрая пак я даде. нали? — Хелбете, дадох я, ега ги църна чума тръшне уземи! — А защо не я даде още от първия ден? — упорству-вах аз.

— Я знам оти! Но кажи защо. . .

Оти имам друга! — и Вуцидей оголи белите си зъби.— Имам друга у гората, смазана по табихет. . .

Той схвана недоумението ми и побърза да обясни, че пушка лесно се не дава. Даде ли я още от първо питане, тъй, без да му мигне окото, „они" ще знаят, че навярно има и друга в гората. Затова се позабавил цели три недели у мазето на околийското управление. Сега щели да го оставят на мира, спокойно да бие сърните. . .

Пустият Вуцидей! Нали сам бе казал на времето, че мацакурец може и дявола да излъже?

Глава V ПОЛИТИЧЕСКА ЗООЛОГИЯ

I

Лятото беше дъждовно и коситбата позакъсня, сякаш нарочно, да се радвам по-дълго на избуялите ливади и на белите островчета сред тях, гдето се люлееха високите мар-гаритки. После, когато първите косачи плъпнаха из полето, често извърщах глава надолу, към ливадите под „Бърлогата", очаквайки да зърна Гена и „църната монтафонка". Последната най-сетне дойде, но без хубавата си етърва. С нея косеше снажен и дългокрак момък с мечи лапи и гръб като стена. Личо — тъй се казваше мъжът на Латинка — се бе върнал от казармата и първата му работа била да се раздели с брат си. Погаждали се до едно време, но

Гена успяла да ги скара.

— Пък и на есен ще влезем у стопанството! — заключи той и закричи с косата подир мургавата си женичка.

В тия горещи дни Вуцидей все подкарваше стадото към чаловете и се връщаше по тъмно. Вместо него Михал Моравия пасеше овцете в крайнината на гората и често плад-нуваше край параклисчето. Присядах до него, двамата запалвахме цигари и мълчахме. Въздухът трептеше в маранята, хиляди мушици бръмчаха наоколо и ни една тревичка не се поклащаше по синорите. Само долу, близо до селото, белите забрадки плевеха бурените измежду лена в кооперативния блок. Старият овчар също бе рейнал поглед нататък.

— Лани позакъоняха с картофите и май много сяно остана неприбрано по Лакатица — ще подземе той, — но белким избързат тая година!

От него научавах имената на околните ридове и свързаните с тях легенди. В местността Тепанковица някога имало голяма сеч и доста глави били паднали. . . Юрушка река носела името си от някогашните юруци, които имали старо градище в един от чаловете над реката. . . И яничарите имали свое градище срещу Овнарско, а в още по-старо време цял град се издигал в горичката на Надарица...

Тия приказки на Михал Моравия ме подтикнаха да проуча миналото на тоя край. Интересувах ме не само мацакурци и селището им, но и маджирите — техни преки съседи отвъд Милчиница, а също и сръбскоселци, загнездили се в клисурата на Леви Искър. В старата схлупена църква на последните намерих тристагодишни стенописи, които чезнеха под пласт бяла и влажна мазилка. Плоски римски тухли с надписи по тях застилах фурната на един от маджирите — селянинът ги бе намерил при изораването на пустееща ливада в Лакатишка Рила. Петдесет стари монети, сечени през 1620 година от ерцхерцог Леополд австрийски и заровени в двора на един мацакурец, щяха скоро да се превърнат в сребърни лъжици и вилици! . . .

Един ден тия проучвания ме накараха да хлопна и по вратата на селсъвета в Мацакурово. За мое щастие, петимата местни ръководители се бяха събрали в стаята на председателя. Познавах ги бегло, повече по име, макар да живеях от две години над селото.

Побързах да им обясня какво значение за историята на селото имат разкопките, извършвани от група трудоваци в местността Надарица, гдето се изграждаха два модерни рибарника. Показах им части от старинни накити и украшения, които бях изпросил от началника на трудоваците, споделих с тях и предположението, че там някъде се е намирал римският рударски град Теример, уверих ги в намерението си да напиша книга за техния край и настойчиво ги замолих за съдействие при издирването и опазването на старините. Ревност лъхаше от всяка моя дума и аз вече вярвах в успеха.

Не може! — отсече един от петимата, когато завърших. — Не можем да ти съдействуваме, защото не си държавен учен...

Не разбирам! — отвърнах смутено. Щом не си на служба — подзе друг, — не си държавен учен. На частници не можем да съдействуваме!

Не бях погледнал на въпроса от тая страна. Напразно ги уверявах, че човек или е подготвен за дадена работа. или не е и не може да я свърши, че не е необходимо винаги за учния да бъде зачислен на „ясли“, както например общинските или държавните бици! Те останаха непреклонни. Тогава се отказах от старините и тръгнах да разпитвам стари хора за легенди, поверия и древни предания.

Уви! Колкото повече разпитвах старците, толкова но се убеждавах, че те не помнят нищо отвъд ергенските си години и извън подвизите си през Балканската война. От тия разпити се убедих за лишен път колко прав е бил Аристотел да твърди, че човек е политическо животно. Всеки втори мацакурец имаше някакъв прякор, извлечен от най-новата политическа история на света. Тръгнах ли да събирам легенди от старците, едва се оправях в политическата зоология на Мацакурово. Бенеш ме препращаше при дядото на Ганди, Врангел при Троцки, Андон Комуната при Бисмарк, Хитлер при Чърчил, а последният, почти винаги на границата между трезво и нетрезво състояние, ме прати при дяволите. Естествено, веднага скъсах

всякакви връзки с него.

Между тия прозвища нямаше ни едно на коронована глава, сякаш всички мацакурци се раждат с републиканско кепе на главата. След време едни маджери ме насочиха към гърбав говедар, приличен досущ на горско джудже. Тоя говедар ми разясни загадката, но и цялата фамилия на тези маджери носеше царски прякор.

Срещата ми с тях беше доста любопитна. Росеше дъжд един ден и мъгла се стелеше над Рила, когато попаднах в непознато място някъде в клековете между Урдина река и Прави Искър. Лутах се дълги часове в зелените джунгли, докато накрая — доволно измъчен, премръзнал и гладен — налучках самотна колиба насред малка поляна. Първи ме посрещнаха кучетата, а след тях и пет-шест овчари — възрастни, по-млади и едно-две момчета. Разбрах, че съм се заблудил в местността „Дупките“ в оня дял на планината, който принадлежи на маджирите. Самите овчари бяха маджери. Оказа се, че един от тях ме е виждал в Мацакурово.

— Ти, ете — подзе той, — не седиш ли горе, при свети Георги?

— Съседи сме с него — отвърнах свойски, — а вие от кои сте?

— Туа сме сите, вси царье и царчета — беше отговорът.

Липсваха само цариците и царкините, навярно останали в селото - едни да доят кравите, други да наглеждат свинките. . .

Приютих се в ехлуиената колиба на маджирските царе, стоплих премръзналите си ръце на огъня и тъжно поглеждах как се изцеждат капките от клоните на близкия клек. Най-възрастният овчар все разправяше нещо за произхода на фамилията им прякор. И тъй, някак неусетно, докато говорехме изобщо за царете, стана дума за бившия цар и за неговия брат Кирил. Старият маджирин нямаше добро мнение за последния.

— Море, да знаеш как ме би еднаж с камшико — започна той, — кога се строши едното коло на колата и я разтоварих трупите насред пата, та он не може да мине с авто-нобило. . .

— С камшика, казваш. . .

— С камшика зер, белким с гола ръка! . . . Наби ме, па пита как се казувам. „Я съм старио цар — думам му, — от маджирските царье съм!“ Тъй му казувам, а он па вдигна камшико. . .

Казах нещо в смисъл, че царският му прякор навярно се е зловидил на княза, после похвалих мъдрите мацакурци, отбягващи всяко прозвище, на което би прилягало корона.

— Те трябва да са били от край време републиканци, нали? - запитах накрая.

— Море, баш много не бяха, ама като потурнаци се обърнаха в един ден! — и старият маджирин плю в огъня, преди да продължи: — Ако не веруващ, пращай Боре гър-бавио. Он минава ката ден с говедата въз реката, къде тебека...

Същата вечер зърнах Боре на пътя край параклиса — смешно малък, с голяма глава, къси крачка и страшна гърбица отзад. Той чакаше говедата, които слизаха към полето по различни пътечки из гората. И тоя ден бе възлизал с тях почти до билото на планината, мъкнейки тежката си гърбица, а сега ги зовеше с тъжен и кротък глас, събираше ги на поляната и гледаше някое добиче да не нагази: в картофените ниви. Дожаля ми за него и реших друг път да го поразпитам за връзките му с бившия цар.

Случаят не закъсня да се представи. Една вечер Боре пак събра говедата край параклиса, но ги отпрати към се лото с Митра, жената на Вуцидей, и нейния син Салчо. Сам той остана да чака едно загубило се теле. Впрочем това се случваше доста често и с говедата, и с шилетата. Седнах при говедаря, предложих му цигара и го подканих да ми разправи за срещите си със своя коронован съи-менник.

. . . То не било еднаж или дваж! Дватамата се били срещали много пъти в гората и на Ли били адаши, скоро се разбрали, пък и царят бил малко прегърбен, та му било драго да разговаря с по-гърбав от него. Еднаж му бръкнал в торбичката и извадил комат чер хляб и чесън. „А сирене — запитал го, — не обичаш ли сирене?“ Смешен въпрос! „Обичам, ама няма!“ — отвърнал Боре. Друг път, дорде Боре да прекара говедата през шосето, царят за малко не го сгазилс автомобиля. Познал го по гърбицата и му пратил някой лев за иочерпка, а селяните взели да го одум-ват. „Кажи му — рекли едни, — дека не стига хлябът!“ Войната била

почнала и в селото имали комисар, който раздавал брашно с купони, но по малко, колкото да не умрат от глад . . .

Било късна есен, когато се срещнали отново. Боре бил подкарал говедата към Лопушница, но насреща по пътя се задал автомобил. Колата спряла току до него и някой отворил вратата. Вътре, седнал пред кормилото, бил сам царят, а до него седял Кирил с шмайзер в ръка. В дъното на колата Боре зърнал белобрад старец, който дремел с клюмнала глава. „Возят го, ама он пак им е слуга!“ — помислил Боре и свалил каскет за поздрав. Кирил го гледал накриво, но двамата адаши се поразговорили за едно-друго. Гърбавият говедар си спомнил приказките на съселаните си и рекъл на царя, колко малко хляб им давал комисарят и колко се сърдели хората от селото. При тия думи Кирил се заозъртал и още по-здравео стиснал шмайзера, а царят се намръщил. „Ще видим тая работа!“ — отсякъл той и подкарал колата към двореца в Овнарско.

Какво е мислил царят, Боре не можеше да знае, но в едно бил сигурен - че той се страхува от селяните, щом брат му седи в колата с шмайзер в ръка.

- Па тъй е — продължи гърбавият, — на гладен чилик и лоша мисъл иде у главата. . .

Затуй навярно подир седмица в селото пристигнали три камиона, натоварени с брашно в книжни чували. Нарочен човек казал на кмета, че брашното било „армаган“ от царя и нека всеки жител получи по 15 кила извън другото, което раздавал комисарят. Хитро заприимигали старците, потрили ръце мъжете, а жените бързали да месят погачи от чисто бяло брашно. Разчуло се в Мацакурово, че царят ще изпраща всяка година по толкова брашно на човек, дорде трае войната. И той наистина изпращал брашното било за Божич, било за Великден. Кметът и съветниците, все местни хора, взимали по повечко, на другите давали по-малко, а на Боре колкото му се полагало и още десет кила, за да не разправи на царя как се раздава бялата благаина.

Гледах тъжното лице на гърбавия, вирах се в кротките му очи и повярвах в думите му. Той разказваше как раздавали брашното по приятелство и през първата, и през втората, та и през третата година. На четвъртата, от двореца изпратили по-малко брашно, зер реколтата от прежното лято била слаба и гражданите ядели клисав хляб. И тъй, паднали се по пет кила по-малко на човек. Страшно възнегодували мацакурци и не могли да се помирят с намалението. „Те, излъга ни, ега го бог убие!“ — викали едни. „Ега му ое и на другйо свят досвиди!“ — клели го други. Трети направо рекли, че сам Боре бил надумал царя да прати по-малко брашно от друга година и разликата скришом да проводи в неговата къща. Клели и царя, клели и него, гърбавия, та гърбицата му дори ста-нала по-оляма. Другият се поболял от лютите клетви и умрял подир четири месеца на връх Голяма Богородица.

Тогава — заключи Боре, — кога дойде ексик брашното, сите станаха у една нощ републиканци.

— А първенците? — запитах го.

— Нали бяха взимали по най-много, едни от них станаха най-първй републиканци, зер и загубата им беше най-голяма! . . .

Боре не се усмихна. Само спря да разказва, наведе глава и размаха късите си крачка от пъна, върху който бе седнал. Гърбицата му натежаваше на една страна и той все се отместваше и наместваше. Дватамата се смълчахме — той потънал в спомени за разговорите си с царските особи, аз в мисли за мацакурци, царското брашно и някои други работи. Мракът бе слязъл в гората, пред нас едва се провиждаше, а долу, в дъното на полето, вече проблясваха светлинните от прозорците на къщите. Беше тихо и тайнствено. Влажен хлад се надигаше от росната трева и пълпеше по гърба ми.

Нейде наблизко изпращаха съчки, после грозен рев раз-дра тишината. Мучеше телето. Гърбавият се надигна, тръгна да го дири в гората и потъна като джудже в мрака.

II

Собствените имена са само един етикет, някакъв произволен надпис, даден всекиму още от рождение, за да го прикачва иреживе йод снимката си в разни документи и накрая да легне в

гроба под същия надпис върху паметната плоча. Не тъй стои въпросът с онези имена, прозвища или прякори, които получаваме, когато поотраснем, разгърнем дарбите си и проявим свое отношение към света. Истината е, че прозвището задължава. Човек някак се чувства длъжен да се държи в съответствие с прякора си, макар и само, за да не разочарова закъснелите си кръстници. Какво би станало например, ако един опак човек изведнаж почне да се държи като всички останали? В очите на другите той би станал още по-опак, защото с промененото си държане е нарушил възприетия ред и схващанията им за него.

Тъй е навсякъде, така е и в Мацакурово. Бившият счетоводител Ганди не би бил верен на своя съименник, именития апостол на несъпротивлението, ако не бе напуснал селото след същинската хайка, подета срещу добрите му намерения. Врангел едва ли би хранил до девет коня, с които вършееше в чужди села и далечни земища, ако другият, белогвардейският генерал, не се бе прочул с конницата си. Мацакурският Хитлер едва ли щеше да прегърне бояджийството, ако другият, рицарят на пречупения кръст, не бе започнал кариерата си като бояджия във Виена. Впрочем първият разбираше от бояджийство толкова, колкото и вторият от политика! Накрая, нима Троцки от Мацакурово можеше да не критикува и вечно да отрича дори очевидното, щом всеки го дразнеше под път и над път, наричайки го предател и Юда? Виновен ли бе, че с годините сам бе повярвал на думите им, повтаряни тъй често, толкова жестоко и с такава упоритост!

В тая политическа зоология на Мацакурово само Чърчил Палакареца, изглежда, правеше изключение. И все пак, макар да *бе* значително по-млад от своя английски първообраз, той можеше да се похвали, че собственият му баща е умрял почти столетник, пиейки страховито до сетния си дъх по дни наред, без почивка, без да напуска кръчмата даже през нощите. Разликата между стария Павле и младия Чърчил (ако изключим белите беневреци на първия) бе главно тая, че последният се черпеше и в кръчмата, и в къщи, и навсякъде, където можеше да намери капка алкохол. Надушеше ли някъде нещо за пиене, той тръгваше с бърза, подтичваща походка и бръчките около очите му сякаш се разведряваха в лека усмивка. Но случеше ли отказ, мътните му очи се скриваха зад рунтазите вежди и той ставаше неузнаваем. При едно сравнение, лу-доритс на баща му изглеждат невинни, макар втората жена на стария Павле да се е катерила като катеричка по гредите на плевнята, дорде угаснат сетните пламъци на алкохолния пожар в главата му. За разлика от него, Чърчил почти не изтръпяваше. Това би било противоестественно!

За първи път го срещнах, сблъсквайки се с него не само фигуративно, но и твърде осезателно, посред селския площад. Два яки коня бяха впрегнати в каруца с няколко раници в нея, а край тях скучаеха десетина туристи, тръгнали към Седемте рилски езера. Не можех да зная, че колата е на Чърчил, който идеше срещу мене с няколко връзки чесън в ръка.

— От где намери тоя чесън? — запитах го, заставайки пред него.

Той ме изгледа накриво, навел глава като овен, и спря на крачка пред мене.

— Оти си тръгнал по къси гащи, та ни резилиш селото? - рече той в отговор и хвърли чесъна в колата.

Наистина, бях по шорти. Неговите клиенти, туристите, бяха обули клинове, но към езерата имаше още сняг и това бе обяснимо.

— Хайде, бързо ги сваляй и слагай дългите! — викна Чърчил и посегна да смъкне шортите ми.

Трябваше да се защитя и го хванах за ръка. Той лъхаше на ракия, но никак не допусках, че може да е пиан. Говореше правилно, държеше се здраво на крака, а и ръцете му шетаха бързо и точно. Едва смогнах да се отърва от него. После научих, че като дете тоя юначага бил бозал цели пет години!

Нетърпеливите туристи се посмутиха от настъпилото боричкане, но Чърчил бързо ги успокои, после рече нещо на конете и подкани клиентите си да вървят подир тях. Той щял да се отбие за малко в къщи и, да ги настигне, преди да наближат гората. Те тръгнаха по пътя, а той влезе в кръчмата. Излязъл от нея към полунощ, когато синовете му дошли да го приберат. Колкото до туристите, те изобщо не пристигнали край езерата. Конете на Чърчил ги повели

по горното шосе, после кривнали вляво по някакъв коларски път, който извеждал към сечището в клековете. Неопитните планинари се лутали с часове по тия непроходими места, викали Чърчил по единично и дружно и едва обуздавали конете, които били решили да се върнат в селото. Накрая застанували на широка поляна недалеч от Свинското езеро, току под Купените . . .

Разказах на баба Минка за свадата ми с Чърчил, а тя дори се поуплаши.

— Немой се дра с него! — посъветва ме бабичката. Он яде живи хора . . .

Не цели, разбира се, а на части. Веднаж изял веждата на едного от съселяните си. Познавах човека още от лятото на 1942 година, когато той бе убил и докарал в селото една невероятно едра мечка. Той наистина бе само с една вежда. Друг път Чърчил захапал някакъв нещастник за носа, разкъсал едната ноздра и я глътнал в настъпилата суматоха, досущ като човекоядец. Трудно бих повярвал в тия приказки, ако не го бях видял да откъсне с яките си зъби почти цялото дясно ухо на Коста Калинката, баща на моя познайник Митко. Захапа го и го изплю в снега, който начаса порумения от кръвта.

Нещастният старец бе подкарал магарчето през селото и не бе подготвен за нападението. Нещо в екипировката на магарето бе раздразнило естетичното чувство на Чърчил. Той се нахвърли неочаквано върху стария Калинка и го остави само с едно ухо. Жените се развикаха, бабичката на пострадалия едва намери кървящото парче месо в снега и писна като на умряло, а Чърчил продължи към кръчмата. Естествено, радвах се на джентлеменското споразумение за ненападение, което бяхме сключили с Чърчил след първата ни схватка. Колкото и да не е суетен, човек все пак държи да има две уши!

Всички в селото бяха вдигнали ръце от него, но сякаш прощаваха лудориите му. Струваше ми се, че и у него, както при повечето хора с лоши привички и отрицателни прояви, можеше да се намери нещо хубаво, достойно за похвала. В постоянната ои нетрезвеност той биваше достатъчно трезвен, за да съзнава какво говори. Трезвен е бивал и когато е заставал пред немските офицери и техните български преводачи, спрели автомобилите си напред площада в Мацакурово през последната война.

— Чърчил - викал той и се удрял в гърдите, — Чърчил и Сталин, они че победат!,

— Какво брътви това животно? - питали немците.

— Псува Чърчил и Сталин отвърщали уплашените преводачи и бързо отвеждали немците в щаба.

Естествено, двама-трима подофицери слизали от колите, откарвали го в мазето на общината и го пребивали от бой. Уви, Чърчил продължавал да държи речи на немците на площада. Биели го редовно, еднаж почти го премазали, а накрая му забранили да ходи из улиците. Друг би умрял от такъв побой, но не и Чърчил. Няколко дни по-късно, когато могъл отново да движи крайниците си, той впрегнал конете, метнал няколко дъски в колата и тръгнал с нея към дърводелската работилница, въпреки забраната да излиза навън.

Спрели го пред работилницата.

— Немойте! — викнал той. - Сакам ковчег за умрял чияк да поръчам. . . Ей и дъските съм понел — и сочел дъските зад гърба си.

— Че кой е умрял? — запитал го стражарът.

- Йощ никой — отвърнал, — но май скоро че дойде умирачката, ако ме биете пак така! — и погледнал развеселените дърводелци, — Та рекох овреме ковчег да си заръчам . . .

Отказали да му приготвят ковчега, а стражарът го върнал в къщи, без да го откара в мазето.

Стражарите в Самоков също смъквали кожата му от бой, но той все упорствувал, тупал се в гърдите и повтарял неизменния си възглас: „Тук е Чърчил! Сталин и Чърчил, они че победят!“ Понеже не могъл да знае, дали няма да ношува в околийското управление, колчем отивал в града, той бил приучил конете да тръгват сами към селото, щом се стъмни и звезди огреят небето. Впрочем тия послушни и умни животни спирали без заповед пред всяка кръчма по пътя, усетили миризмата на алкохола. Те познавали навиците на господаря си, а той, дори и да бил задрямал, начаса се събуждал от настаналия покой, смогвал някак да се смъкне от колата, без да се тръшне в калта, и стигал до тезгяха, за да продължи черпнята.

За неговите коне се разправя една малко невероятна, но все пак правдоподобна история. Един ден младата снаха на Чърчил впрегнала конете и тръгнала с колата към гатера в долния край на селото, за да вземе дървени стърготини. Пътят ѝ минавал край селкоопа, но тъкмо тогава, за зла беда, магазинерът миел празна оцетена бъчва на чешмата. Конете подушили острата миризма и спрели на място. Всъщност сам Чърчил бил вътре в магазина, порядъчно весел, разбира се. Конете не помръдвали, въпреки виковете на младата булка, и тя се червяла от срам пред насмешливите погледи на селяните.

— От бъчвата е! — казвали едни.

— Надушили са Чърчил! — обзалагали се други.

За да се разреши спорът, магазинерът веднага прибрал бъчвата в склада. Конете направили няколко крачки по пътя и пак спрели. Тогава Чърчил излязъл навън и мълком тръгнал пред конете, а те веднага го последвали . . .

Еднаж се срещнахме далече в планината, край моста въз Урдина река. Беше ранна пролет и аз бях оставил баба Минка да кукува сама в „Бърлогата“, петимен да надзърна в тая долина при зимна обстановка. Може би най-красивата в цяла Рила, лете тя предлага пир за очите на планинарят, но зиме гледката е още по-очарователна. Големи снежни преспи, натрупани пласт връз пласт при различни снеговалежи от октомври до март, красяха грамадните обли балвани под стройните смърчове, провесили зелени клони над реката. Белите бързеи, освободили се най-сетне от сковаващия ги лед, препускаха с грохот надолу и едва поемаха вадичките, които се спускаха по шеметните източни стени на рида „Бялата вода“. Гледах и се радвах на тая неподправена красота, когато шейна заскърца по пътя и тропот на копита отекна от близкия дървен мост.

Беше Чърчил. Главата ми неволно потъна в раменете, сякаш да предпази ушите. Всичко става на тоя свят! ...

Изведнаж, току при завоя, шейната силно се заклати, а Чърчил, навярно задрямъл, се преметна и тупна от моста в ледената вода. Конете спряха на място. Той не бе издал нито един вик, нито един звук. Бе паднал безшумно, но тежко, като чувал с картофи. Бързите води го подеха. Той се понадигна на две ръце, възправи снага до една по-голяма скала и чевръсто рипна на брега. После, без дори да се отърси от струещата вода, седна спокойно върху предната ос на шейната. Конете потеглиха без заповед, а аз се отдръпнах и скрих зад близките дървета. Минута по-късно той мина край мене, но не ме удостои дори с един поглед. Само бръкна в джоба, извади алуминиева манерка и отпи няколко глътки, за да отопли кръвта си. Тънки ледени струйки се стичаха от него и чертаеха дълги нишки по снега.

Не вярвах Чърчил да се върне жив в селото. На другия ден го видели да подтичва към кръчмата — гологлав, по риза и разгърден, въпреки щипещия хлад! В кръвта му винаги имаше твърде много алкохол, а спиртът, както е известно, не замръзва и при ниски температури. Чудното е отгде идеше тая сила, която му даваше възможност да вдигне кръчмарска маса във въздуха с яките си зъби! При това, тоя чудака приближаваше петдесетте...

За толкова пиене трябват и пари, но Чърчил, особено предвидлив при избора на родителите си, бе получил три големи наследства. Само в местността Орниче той притежаваше една закръглена нива от около осемдесет декара. Като нея нямаше друга в цялата долина на Черни Искър. Тя съперничеше по уредба даже на първия кооперативен блок. Уви, Чърчил не можеше сам да я стопанисва. Той се трудеше с голяма упоритост и синовете му също работеха като дяволи, но накрая трябваше да вдигнат бялото знаме! Още през втората есен тая равна нива се вля в кооперативното стопанство и трактор зашета из нея.

Чърчил не се обезсърчи. И без това той харизмаше една част от доходите си на адвокати, за да водят нескончаеми наследствени дела, защото мнозина мацакурци ламтяха по тия ниви. Сега поне можеше спокойно да пие в кръчмата. Запие се и седи там до тъмно, особено в дните, когато Вуцидей слизаше в селото. Тогава двамата навеждаха глави и сричаха последното гюзивче, което овчарят бе намерил в горските полянки . . .

III

Никой разумен родител в Мацакурово не бърза да жени женската си челяд. Защо е отгледал дъщеря, ако не да му работи? Тогава бива ли да я омъжва преждевременно, щом ще загуби чифт работни ръце! Нека помомува десетина години, а когато щастието най-сетне ѝ се усмихне с боязливите очи на голобrado седемнадесетгодишно момче, тя вече е навършила двадесет и пет години. Ще се омъжи, а подир неделя женихът ще отиде да отбива военната си служба и тя ще слугува на свекър и свекърва цели две или три години, преди да се завърне възмъжалото момче.

Не тъй бе постъпил Троцки с двете си дъщери. Ако те бяха моми, вината не бе негова, нито пък у ергените, които имаха по-друга представа за женска красота. Наистина, Тана и Малина биха могли да минат за съблазнителни, ако човек би затворил очи пред набитата фигура на едната и тромавата походка на другата, пред гушата на втората и винаги немитото лице на първата, пред сплъстените коси на по-младата и кромидените плитки на по-възрастната, но най-вече пред оня блуждаещ поглед и на едната, и на другата, който ги отличаваше от всички други девойки в селото.

Справедлив към тях, Троцки не им натякуваше, че са грознички и уродливи. И как да им се сърди, когато поне еднаж на две недели му се случваше да седне в стола на селския бръснар и да се взре в оня смръщен, сбръчкан и страшен образ, който го гледаше кръвнишки откъм огледалото пред стола, макар и само с едно око. Другото винаги спеше под плътно затворения клепащ, сякаш съзнаваше, че едното може само да всява ужас в душите на Тана и Малина, одрали кожата на не съвсем красивия си родител. Но красотата е нещо относително. Двете благодетелни моми през година доказваха това, дарявайки Троцки с по някое незаконородено внуче.

Нерадостният живот, двете му дъщери и неговите съселяни бяха превърнали Троцки в самото олицетворение на отрицанието. Той отричаше всичко, освен собствените си принципи (понякога мъгляви като млечния път) и с тях бичуваше съселяните си. Можеше да се гордее, че бе един от тримата, донесли в селото идеите на комунизма, още преди да завърши Първата световна война. Уви, после бе изпаднал в уклон, вероятно от солидарност към съименника си. Селските работи го интересуваха само дотолкова, доколкото утоляваха ненаситната му жажда вечно да отрича всичко. В това отрицание той сякаш намираше отдушник за мъката, която глождеше сърцето му. свързана неразривно с уродливите му дъщери, но и с отношението на някои селяни към тях.

Троцки притежаваше пет овце, малка градинка край Черни Искър, току под селото, и дълга постна ливада накрай полето, непосредствено отвъд „Бърлогата“. Делеше ни само потокът, който минава през моя двор. Тая ливада, широка не повече от осем крачки, бе толкова постна и такива бодливи тръни растяха по нея, че той дори не я косеше. Ще дойде да я огледа, ще изпуши една от моите цигари, ще ме смъмри за нещо, после ще плюе и ще си тръгне, без да завърши подетата мисъл.

— Нека вземат и нея! — ще каже, сочейки с пръст кооперативния блок. — Нека я вземат, та барем да знаем, че нямам имот! . . .

Наистина, мокрият от дъжд не се бои!

Към края на тая втора есен двамата се срещнахме на сватба в селото. Женеше се Владо, синът на Косте. Бяха приели безимотния момък в стопанството и той, скаран с баща си, вдигаше сватба в дома на невястата. Любопитствувах да видя дали ще дойде Косте и как ще се държи с младите, затова приех поканата. Естествено, двамата млади не бяха дори помислили да се венчават в църквата.

Беше весело, както на всяка сватба. Косте бе там, обръснал мустаците си поради честите задявки на съселяните си — нали тях най-много бе накървавил с кръвта на закланата кокошка! Той стоеше като гост край стената, но не и в ъгъла, пред камарата огромни хлябове, зад които едва личаха главите на тъста и на кума. Дошъл бе неканен, от мъка и любов към сина си, и гузно поглеждаше към новата си снаха. Тя шеташе навред и безразборно целуваше ръце на стари и млади, подавайки всекому канчето, за да пусне в нея някоя монета или по-

дребна баякнота. Младите навярно бяха решили да спазят поне тия древни обичаи, за да не наскърбят майката на младоженката.

Присъствието на тъжния Косте, стърчащ като кол край стената в голямата одая, сякаш подтискаше общото весело настроение. Минах в другата стая, гдето чалгаджиите огласяваха въздуха със свирките си. Тук бе и Троцки, пъхнал ръце в джобовете на потурите си — далече от булката и нейното канче. Знаех, че няма нито пари, нито цигари, и побързах да го почерпя с една.

В това време една от дружките на булката застана в средата на стаята, подгъна колене и размаха бяла кърпа. Срещу нея излезе възрастен маджирин, вероятно близък родственик. Той подскокна бодро и дълго игра срещу девойката, докато накрая се тръшна безпомощно на близката пейка, запотен и зачервен от умора. Силен руменец заливаше и страните на яката мома. Тогава напред излезе хубав млад момък и играта стана съвсем луда. Някой ми каза, че тъкмо той бил избравника на сърцето ѝ. Навярно затова тя заигра още по-бързо и с някаква особена ревност, та чак бузите на свирачите щяха да се пукнат. Всички ги бяха окръжили, окуражаваха ту момъка, ту момата, ту самите свирачи, отдавна изнемогващи и плувнали в пот от усилието. Гледах светналите лица на младите и се радвах на щастието им. Такова здраве и такива яки прасци могат да имат само истинските планинци.

Лицето на момата сияеше. Тя не откъсваше очи от тия на момъка. Радостни и същевременно тревожни, тия очи сякаш казваха на момъка: „Гледай ме и виж, че съм равностойна на тебе и твоя достойна дружка. Помни това, когато ме вземеш! Помни, щади ме и не посягай с ръка върху тая, която ще ражда и отглежда децата ти, ще те гледа като майка и ще ти шета като слугиня!“ Тъй сякаш говореха бистрите и тревожни очи на играещата девойка, а момъкът подскачаше около нея, весело подвикваше, подгъваше колене и пак се възправяше, горд и невъзмутим, вперил поглед високо над главата ѝ, като че тая моминска хубост не го трогваше!

Погледът ми попадна случайно върху лицето на Троцки. Винаги смръщено, сега то сияеше от умиление и една сълза се изцеждаше изпод клепача на затвореното око. Горчива сълза на нещастен баща, който би дал всичко за една такава щерка. Той навярно би продал и градината край реката, за да вдигне достойна сватба. Сам би играл ръченица, а после би повел хорото, извеждайки го с весел вик от одаята в широкия двор. . .

Троцки не откъсваше поглед от играещата хубавица. Гледаше я и навярно мислеше, че скоро ще дойде и нейният ден, когато тя ще заиграе на собствената си сватба и в буйния ритъм на танца ще удави мъката си по моминството и смътния страх от другото, което неминуемо иде след всеки брак, за да пълзи към майчината гръд и да оглася стаята с гласче на пискун. „Защо — сякаш питаше отвореното му око, — защо бе тая неправда и кому бе нужна тя, та третата му и единствена омъжена дъщеря да бъде бездетна, а двете неомъжени да раждат през година по някое дете от незнаен баща?“

Затова сълзеше затвореното око на Троцки, а другото тънеше в мътен блясък. Той някак се смали от мъка и извърна глава от играещата двойка. Наистина, крал Лир е бил далече по-щастлив. Макар и отритнат от неблагодарните си дъщери, той все пак е могъл да се радва на щастието им и скрито да отправя благодарности към небето. Уви, Троцки нито вярваше в бога, нито имаше за какво да му благодари. Неговото нещастие извираше от нещастieto на дъщерите му, а те не бяха дотолкова лишени от разум, че да не съзнават позора си.

Момъкът и девойката най-сетне спряха да играят и двамата капнали от умора и загледани с искрящи очи един в друг. Чалгаджиите също спряха да свирят. Само кларинетът изви жалостиво за сетен път и секна като поносен. Тъкмо тогава в стаята влезе едър, плещест мъж с червено като бакър лице и посивели от годините коси, едва подаващи се под рунтав, накривен калпак. Всички погледи се насочиха към новодошлия и някакъв тайнствен шепот обиколи одаята. Мълвата сочеше тоя селянин за баща на последното дете на Малина.

Неволно извърнах глава към Троцки. Той бе вперил единственото си око в едрия и властен мъж. Дълго го гледа, без да мигне и без да продума, а когато новодошлият влезе в другата стая, за да се здрависа с младоженците, той бавно напусна одаята, тръгна с наведена глава из

двора и излезе през портата, без да я затвори. Сбогувах се набързо с домакините, пуснах нещо в канчето на булката и излязох навън. Троцки едва влачеше крака нейде нагоре по улицата. Първата ми мисъл бе да го настигна, но после реших да го оставя сам с мъката му и поех в друга посока.

Скоро настанаха дъждовните есенни дни със студени утрини и хладни вечери. Ръмежлякът спираше за няколко часа и пак обливаше дърветата в гората и пожълтелите ливади. Стволите на смърчовите в двора странно тъмнееха от влагата. Всичко навяваше тъга.

В тия дни една или друга от двете дъщери на Троцки повеждаше смешното стадо към .окрайнината на гората. Овцете бяха само пет на брой, та дори Тана можеше лесно да ги пасе, когато Малина бе заета с друго в къщи. Случваше се и двете да дойдат към „Бърлогата“ — едната да поведе овцете към сочните треви в дерето, другата да набере коприва за прасето. В дъждовните дни те се криеха под боровите и оставяха петте овце да тъпчат бурените в ожънатите ниви. Дъждът ръмеше неспирно, дрехите им натежаваха от влага и те подскачаха като деца ту на един, ту на друг крак, за да се стоплят. Това траеше с часове. С мъка задържах погледа си върху дебелиите им и уродливи тела, които се друсаха и едва подскачаха, следвайки ритъма на неясен и монотонен припев.

Видеше ли ги да се друсат в дъжда отвъд двора, баба Минка набожно се прекръстваше. Понякога тя насъскваше Лишко и кучето с лай ги отпъждаше нататък и навътре в гората. Старицата не можеше да понася двете дъщери на Троцки. Тя мислеше, че някакъв зъл дух навярно се е вселил в тях, лишавайки ги от разум, за да ги направи неуязвими към студа и влагата, към болестите и всички беди, които спохождат и морят хората . . .

По-вярно бе, че невзрачни мъже бродяха като зли духове в гората и примамваха нещастните девойки. След време, когато греховете им напираха изпод бръчиците, Троцки ги биеше немилостиво, но без полза. Биеше ги, за да му олекне.

Двете се бояха до немай къде от сърдития си баща. Видеха ли го на мегдана, колчем се връщаха от полето с чували на гръб, пълни с коприва и сочни бурени, тръпки разтърсваха дебелиите им тела и те почваха смешно да припкат. Едната преплиташе патравите си крака в ситни стъпки, а другата подскачаше бавно, трмаво и. твърде нависоко, за да тича бързо. Туловищата им се друсаха от усилието и чувалите подскачаха връз гърбовете им в неравен такт с бързата походка — толкова бавна, че всяка старица би могла да ги настигне и отmine. Докато те подтичваха или се силеха да тичат, селяните мятаха насмешливи погледи към нещастния Троцки.

Наскоро след сватбата на Влаго, Троцки навярно бе водил по-продължителен разговор насаме с дъщерите си и те решили да го отровят. Сварили някакви отровни корени, пресолили чорбата за вечерята и напълнили стомната с жидката течност, после търпеливо зачакали да зажаднее баща им. Той ставал на няколко пъти през нощта и все отпивал по две-три глътки, а те го дебнели зад притворената врата. Призори на Троцки прилошало. Нещастникът се загърчил в страшни болки, охкал и пъшкар, устата му се запенила и едното му око съвсем кръвясало. Накрая той се изтегнал като мъртвец върху одъра. Зарадвали се сестрите, но още не се решавали да идат при него. Навярно чакали да изстине тялото. За зла беда, той се размърдал в сумрака.

— Шава, Тано, йощ шава! — прошъпнала Малина.

— Шава, мари, наистина шава! — със страх отвърнала другата, надничайки през пролуката.

Напразни останали надеждите на двете моми да се отърват от него. Той лежал цели три дни и три нощи, лутайки се между живота и смъртта, но на четвъртото утро издържал изпитанието. Писано му било още да се мъчи, както би казала баба Минка. Зърнах го на площада няколко дни по-късно — мършав, блед и по-отчаян от всякога, сърдит дори и на небето, в което не вярваше.

Никой не би завидел на такава участ — нито крал Лир, нито дядо Горио. Те поне са били избавени от незаслужения присмех на мацакурци . . .

ДЕЛНИЧНИ МАЦАКУРЩИНИ

I

Беше влажно и мъгливо пладнe. Току-що се бях завърнал с Лишко след една двучасова разходка към Преслапа. Влязох в къщата и посърнах, просто се свих от мъка. В миг закопнях за градската ми квартира. Седнах в кухнята и се загледах през прозореца, по-петимен от всякога да чуя човешка реч. Наистина, не бях очаквал това!

Баба Минка изникна изневиделица в дъното на двора и заситни по пътеката пъргава, както винаги, но още по-дребничка поради разредената мъгла. Посрещнах я пред прага с въздишка на облекчение.

- На никъде не съм! — подзе тя от вратата и заистрива влажните си очила.

Не ми се слушаха чужди болки. Подканих я да влезе по-бързо и я насочих към голямата стая. Тя не бе очакваа такъв прием, но веднага разбра всичко. Всяка вещ в стаята бе разхвърлена и преобърната. Листовете на един завършен превод се търкаляха навред по пода, изпотъпкани и замърсени, размесени и тънещи в безредие под парчета стъкла от счупените прозорци.

- Крадци! — възкликна старухата и прехапа устни.

- Хайдуци! — отвърнах обидено, сякаш тя бе виновна. -Пладнешки разбойници!

Те се бяха възползували от мъглата и кратковременното ми отсъствие, за да счупят прозореца и да задигнат дребни вещи. дрехи и някои други работи. Спомних си някогашното пророкуване на Вуцидей за „вущите" в гората и хайдуците в селото, но то не ме утеши. Не смогна да ме залъже и баба Минка с приказките си. Дори не слушах думите й. После се досетих за възгласа, с който бе пристигнала, и рекох на свой ред да я поразпитам — редно бе да чуя и нейната болка.

- На никъде не съм! — повтори тя и скърши пръсти. -Единият син ойде огняр у градо и снахата сака да ме пъди...

— Тогава пак ще идеш при другия — прекъснах я. — Зер не ти е за първи път! . . .

- Да ида, сине, но и он не ме сака! — и носят й, дълъг и тънък, увисна над устните. — Он снощи влезна у стопанството.

Умрял единият му кон, а другият едва се държал на крака, сякаш чакал първия сняг, та да хапне малко плява и да вдигне петала. Тюхкал се синът на баба Минка, чудел се какво ще прави без коне, а накрая склонил и се записал в стопанството. Имената на новите членове били вписани върху гладка дъска пред кръчмата. . !

След скромния обяд, оставих баба Минка да пази къщата и тръгнах към селото да обадя за кражбата. Впрочем трябваше да се уговоря с едного за Жозефина. Вуцидей не искаше да гледа черната коза през зимата, защото налитала с рога към агнетата. В долната махала един хранеше две кози, които бяха олющили една от ябълките в двора ми. Той бе обещал да вземе Жозефина на прехрана през зимата. Исках да се отърва от нея, да замина и просто да Не се връщам в селото.

Полето бе пусто. Частниците бяха извадили картофите от нивите, а кооператорите още се маеха из Лакатица да прибират сеното, или по-право да го сушат и разпръскват през дните, когато не валеше. Това караше Вуцидей да потрива ръце от доволство.

- Нека изгние — казваше той, - та овцете им да помятат зимъс от църното сено. . .

Пред входа на кръчмата върху дълга и тясна дъска личаха имената на една дузина нови кооператори. Първото беше на даскал Итко, мастития просветител на мацакурските малчугани. Третото, за моя изненада, беше на Михал Моравия. Нейде към края на списъка личеше и името на Косте, но някой го бе задраскал. Навярно той самият бе сторил това след една безсънна нощ, когато мислено е обхождал нивите си в различните краища на полето.

Беше работен ден и в кръчмата имаше малко хора. Даскал Итко седеше сам пред една маса в тъгла до вратата. Върху масата аленееше канче с вино и една пълна чаша. До нея стърчеше друга, почти празна. Очите на високия и попрегърбен учител, малки и присвити в обикновени дни и с никога неугасващи хитри пламъчета в тях, сега бяха помътнели от

изпитото вино. Неговият другар по маса го бе оставил сам и той очевидно търсеше събеседник.

— Ела, професоре, ела да се почерпим — провикна се той, като ме видя. - Загинах, потънах, удавих се! . . .

Той бутна стола, а селяните ни загледаха насмешливо от две съседни маси. Учителят тръгна с олюляващи се крака към тезгяха и сам донесе чиста чаша. — Удавих ое, потънах, загинах! — повтаряше той, пълнейки чашата ми. — Снощи влязох в стопанството. . .

Селяните се хилеха от съседните маси, а аз недоумявах. Учителят очевидно бе попрекалил с виното.

— Но тогава защо влезе? — запитах го и чукнах чаша с неговата.

— Тъй, за пример! Трябваше...

Погледнах сърдито към селяните, които се смееха от сърце. Те се поначумериха, един махна с ръка, друг стана и излезе. Итко поглеждаше с присвити очи към другите, опипваше перчема на косите си и мълчеше. След минута кръчмата съвсем се опразни.

— Я не съм толкова прост! — прошъпна в ухото ми учителят. — Записах се, но скрих три ниви. . . Те са на жената, от наследство — и той хълцукна. ~ Напролет ония, младите, ще открият тия ниви, ще вдигнат врява и ще ме изключат. Разбираш, нали?

— Ей богу, нищо не разбирам, Итко!

— Казвам ти, че напролет ще ме изключат! Тъкмо това искам — и той се ухили. — Хем пример да дам, хем частник да остана.

Докато гледах тоя стожер на мацакурщината, нейде в паметта ми изплаваха едни полузабравени думи на баба Минка, която ми бе разказала как главният учител държал реч при смъртта на царя и колко прочувствено говорел пред малчуганите и селяните.

„Он разплака нас, старите — бе рекла бабичката, — па сам се разплака като жена, задави се и млъкна...”

Той проплакваше и сега, хълцукаше навремени и вече се канеше да поръча още една половница, когато в кръчмата влезе председателят на селсъвета. Разбира се, познавах го добре.

— Трай! — и Итко ме бутна с лакът. Нито дума за онуй!

Председателят ме зарадва с вестта за залавянето на крадците — двама малчугани, доскорошни възпитаници на даскал Итко. Един от горските ги срещнал в полето с чувал на гръб и ги откарал право в общината. Вещите били там, на мое разположение. . .

Оставих Итко над празните чаши и отидох да уговоря издръжката на Жозефина (срещу прилично възнаграждение, разбира се), после нарахих чувала и поех към „Бърлогата". Лек ветрец вееше откъм Лакатица и вдигна ниските облаци. Гората тъмнееше от влагата. По склона на Тънкия рид се виеше дим от огън, накладен от дървари. На запад билото на планината над Седемте рилски езера бе излеко побеляло. Ветрецьт духаше във врата ми, проникваше под ризата и ме караше да бързам. Знаех от опит, че зимата ще дойде изведнаж в един от тия дни, а това не ме радваше. За първи път истински жадувах да стъпя по гладкия паваж на столичните булеварди — да тръгна по тях и да остана в града през цялата зима. Снеговете ми бяха омръзнали, а покрай тях и това предълго отшелничество. . .

Баба Минка остана в „Бърлогата" и ми помагаше да сложа в ред къщата. Бях решил да си вървя! Разбира е, щех често да прихождам, или поне така казвах на старицата.

Няколко дни по-късно Вицудей се отби при нас и ни покани на овча сватба — отколенен обичай, свързан с пускането на кочовете в стадото. Щяха да дойдат всички „по-пашари", чиито овце пасяха с неговите.

- И Гена че дойде! — прошъпна той скрито от баба Минка.

Отидох не заради Гена, Чувствувах нужда от разнообразие и исках да се повеселя край големия огън пред колибата на овчаря. Още от ранно утро той бе събирал клони и съчки в гората, защото държеше пламъците да лумнат нависоко и да се виждат от къщите и дворищата на горната махала. Другото не бе толкова важно — нека момите и момците се веселят край огъня, да се черпят до насита с погачите и гъстото кисело мляко, запазено за тоя

ден в глинени гърнета.

Наистина, ваяка мома бе донесла погача и кисело мляко в глинено гърне. Девойките черпеха момците да не им е уроки и нито една овца да не остане ялова през зимата. Черпеха ги и се задяваха с тях, а момците ги гонеха около огъня. Понякога някоя побягваше в тъмата и момъкът хукваше подир нея, а тя кръшваше встрани, скриваше се за няколко мига в сянката на колибата и пак излизаше пред огъня. В това време кочовете шареха между овцете и тъй ги блъскаха, че цялото стадо се люшкаше в мрака. Любопитно зрелище, затрогващо с веселието и непринудените задявки на младите.

Хубавата Гена бе приседнала край огъня, но Вуцидей сякаш не ѝ обръщаше внимание. Впрочем майка му уж бърбеше нещо с баба Минка, но не откъсваше поглед от сина си, пък и Гена бе омъжена и не ѝ се полагаше да се задява с момците. Затова навярно бе тъй смръщена, макар навремени да се силеше и любезно да предлагаше къс от своята погача на Митра, съсухрената женица на Вуцидей. Митра шеташе навред, поднасяше лъжици и канчета, разчупваше топлия хляб, раздаваше от погачата на децата, а останеше ли за минута без работа, чинно заставаше със скръстени ръце зад мъжа си, навеждаше глава и трепереше на всяка негова дума.

— Помамили са го — казваше Вуцидей, говорейки за Михал Моравия, — синовете са го помамили, та и он се е записал у стопанството. . .

Вуцидей бе сърдит и настоението му като че се предаваше и на другите. Толкова нови хора бяха влезли в стопанството вътре в една нощ, а и други щели да се запишат! ... Не виждаш ли, че селото стои неприбрано, че картофите са още в земята, че добитъкът е изпусталял! . . . Ей оня ден председателят на стопанството отишъл на лов, а в селото разправяли, че войници щели да дойдат от града, за да помагат при ваденето на картофите! . . .

— Ега падне снего, та ни един компир да не извадат!

Тъй говореше непримиримият частник. Думите му почваха да ме дразнят. Припомних му, че преди няколко дни две звена вадеха картофите от кооперативния блок въз Орниче, но дъждът ги бе прогонил.

— Я ги видох! — прекъсна ме Вуцидей. — Видох ги, кога си пойдоха: едните стапят на нащулци, другите крачат като гаски.. .

Вървели тромаво като гъски с натежали сукмани от крадените картофи, които уж пъхали в нарочни вътрешни джобове, пришити към полите. Сега вече гласно възроптаха.

— Па я ги видох, сине — прекъсна ме баба Минка. -Крадат, ама не всяка. От бригадира се боят, но седи ли той цял ден при них?

— Тъй, тъй — обади се майката на Вуцидей. — Изкоманди ги еднаж, па се махне и кой то знае дека се разплита, дека се мае и шляе!

Окуражени, другите възрастни жени се насъбраха край огъня и Вуцидей хвърли нови съчки в жеравата. Той мълчеше, за да им даде възможност да се изкажат. Поглеждаше ме от време на време с крайчеца на окото и одобрително поклащаше глава. „Чуй — сякаш казваха сивите му очи, — чуй какво разправят жените, та друг път да не ме одумваш!“ Слушах и тъжно поклащах глава, отчаян от тия дребни вредни мацакурщини.

А те се нижеха една подир друга, като зърната на броевица. Нима се били свършили мъжете в стопанството, та да дадат пълномощно на една неuka жена да обикаля страната и да сключва договори за продажба на кооперативните картофи? Сключвала договори, взимала капаро, па накупила брашно и го продала по други места. ..А с прасетата, нима не се повторило същото и с прасетата, докарани чак от дунавските земи? Кой. ще тегли загубата, свързана с продажбата на тия прескъпи прасета? . . . Пък и защо бригадирите да отделят все най-хубавите ниви на звеното, в което работели само жените и щерките на първенците? За да изкарат по две норми в един работен ден, а другите да се мъчат по камънаците на твърдите ниви. . .

— Що им трекне, туй вършат! — обади се Вуцидей.

— И от бога нямат страх! — добави непозната бабичка. Добре, че младите хора не слушаха тия приказки. Те пееха отвъд огъня, задяваха се, тичаха и подвикваха, придържайки се строго

към обичая, който позволяваше на момците да се държат твърде волно с девойките. Тъкмо тая разрешена волност привличаше младите на овчите сватби и, според поверието, допринасяше за пролетното обягване на овцете.

Жените се бяха смълчали, пък и полунощ вече преваляше. Вкусила по къшей от всички погачи, баба Минка ме подканяше с поглед да си вървим, когато хубавата Гена неочаквано се обади. — И от бога нямат страх, и от хората нямат срам! — заяви тя за порядките в стопанството. — Наша Латинка нече да вади компири с другите жени, а тръгнала с чужди мъж, с Костевио Владе, помощница на каруцар да става! Знам ли ги що чинат у гората? — и тя сведе поглед, сякаш бе най-целомъдрена девица.

Вуцидей изви глава встрани. Майка му присви устни, стрелна го с очи. после се загледа в Гена и само поклати глава.

— Търпи душо, църней кожо! — рече една от бабичките и се прекръсти.

Баба Минка хълцукаше от преяждане и сънят вече затваряше очите ѝ, скрити под замъглените очила. Станах и я поведох към „Бърлогата“, защото тя не виждаше в тъмата.

— Ех, де да има ката вечер овча сватба! — мълвеше тя и като не се обадох, добави с по-тих глас, сякаш говореше на себе си: — Ако не ката вечер, то през вечер или през две, та биля и през три. . .

Факли проблясваха в тъмата, нейде към селото, и весели викове достигаха до ушите ми. Бяха момците и девойките, понесли запалени боринисти главни. Навярно и Гена бе между тях, сгушена до някой личен момък и по-далечко от най-близката главня.. .

На другото утро предадох ключовете на баба Минка, която ме изпращаше от прага с натъжени очи. Щеше да кукува сама в „Бърлогата“ през цялата зима. Тя бе довольна, че ѝ оставям достатъчно дърва, малко провизии и храна за десетте кокошки, потомки на първите ми птици.

— Па спохождай ме по-често, сине! — чух я да казва зад гърба ми.

Одържах думата си, но заради мъглите в София. . .

II

Всъщност решението ми да напусна „Бърлогата“ за през зимата бе дошло тъй неочаквано и за самия мене, че можах да си дам сметка за стореното едва когато се заседях в столицата. Чувствувах се като прелетна птица, която живее в два различни свята и не може да реши кой е по-добрият. Докато бях в града, копнеех за къщата под гората, а върнех ли се в „Бърлогата“, почвах да мечтая за шумните булеварди. Затова сновях непрекъснато от едното място до другото и никъде не се задържах за дълго. Впрочем бях отвикнал от градския живот. Блъсках се в гъмжилото по улиците, извъръщах глава от бензиновите пари, настръхвах от звъна на трамваите и бързах да се прибера в къщи. Мръсният сняг ме дразнеше, а пушеците и лютивите мъгли ме хвърляха в отчаяние. Главата често ме болеше, а на другото утро две хлътнали очи ме гледаха от огледалото. Набързо стягах раницата и тръгнах като подгонен към автобусната спирка.

Ех, друго е в планината! Снегът в двора на „Бърлогата“ е чист, равен и непокътнат до самата ограда — освен пътеката, оставена от стъпките на баба Минка. Там, в дъното на двора, едва личат дирите на зайче: първо две стъпки, напречни и почти една до друга, сетне други две, перпендикулярни към първите и по-отдалечени. Тъй е подскачало дългоухото зверче, преди да се скрие в ниските клони на младите смърчове. Те бяха високи само до две педи преди няколко години, когато ги засаждах под присмехулния поглед на майстор Раденко. Сега върхарите им се възвисяваха над главата ми. Снегът хрупка под обувките, гърдите дишат свободно и свежият въздух нахлува шеметно в главата. Кръвта сякаш замира в жилите ѝ искам да припна ведно с Лишко, който не знае где да се дене от радост. Всичко е познато, близко, свое. И толкова красиво!

Уви - само подир час мъглата се спуска ниско над горите. Тя скрива от погледа и ридовете, с техните бели като чалми върхове, и селото в дъното на полето, със стълбиците синкав дим от комините, та дори и двете смърчови гори отсам и оттатък „Бърлогата“. През запотените

стъкла на кухненския прозорец'едва прозират вечните, винаги едни и същи борове, стърчащи като огромни кръстове над сивия и влажен зид на параклиса. После припада здрач и всичко потъва в недружелюбен мрак. В тая мъртва тишина далечен звън на камбана долита глухо и тъпо през сивото вълмо на мъглите. Навярно е празник! Сега по столичните булеварди са плъпнали весели и жизнерадостни хора. . . Изведнъж, закопняващи за тоя човешки поток и за нестихващата глъч, която се носи из въздуха на площадите, блъскаха се в (грейналите витрини и гъгне с бръмченето на милион пчели пред входовете на театрите!

Затова шетах като търговски пътник от столицата до Мацакурово и обратно. Дори успях да завържа приятелство с много от кондукторите и шофьорите на автобусните коли! Те навярно мислеха, че съм важно длъжностно лице. Не знаеха, че бързам да споходя една самотна старица и едно вярно куче. Лишко сякаш подушваше присъствието ми и ме посрещаше насред път, а баба Минка — винаги чиста и спретната, измила дъските и постлала вестници на пода — бързаше да ми даде отчет за поведението на кокошките. Старицата не седеше със скръстени ръце през дългите самотни дни и вечери. Тя изпридаше вълната на лениви стопанки, които ѝ плащаха в натура — с хляб и сланина, къс месо или бучка сирене, — разбира се, скришно от мъжете си. Гена, хубавата Гена, бе една от редовните клиентки. Пощальонката ми доверяваше имената им, заклевайки ме да ги пазя в тайна.

В един от първите дни на февруари слязох в селото, за да навестя двете кози. Бианка ме позна, но от Жозефина нямаше и следа. Срегнах селянина пред къщата му и го подкачих за козата с надеждата, че ще ме покани в двора.

— Каква коза? — рече той и запримига.

— Па мойта, черната! — и някаква смътна тревога ме обзе.

— Тъй, тъй. . . Бях забравил. Она псовиса. . .

— Как тъй псовиса! Дадох ти я здрава!

— Здрава беше и много ядеше, затуй псовиса. Падна ей от ония скали баш пред Божиц — и той махна с ръка към отвъдния скалист бряг на Искъра. — Утепа се като нищо . . .

Нещо в погледа му не ми харесваше. Той стоеше и не помръдваше от прага на къщата си, съсредоточен и невъзмутим като статуя на Буда.

— А месото — рекох, — какво направи с месото?

— Псетата го изручаха . . .

— Можеше поне да обадиш на баба Минка, дори да ѝ дадеш малко от месото'

— От дека да знам. че она ти е касиерка — отвърна той и спокойно тръгна към площада.

Той навярно знаеше, че няма да го съдя за една коза. Естествено, нямах такива намерения, но ми беше жал за лудата Жозефина, загинала по една случайност — тъкмо пред Коледа, когато и в най-бедната селска къща се слага богата трапеза.

Впрочем тъй мислеше и баба Минка . . .

Неочакваната кончина на Жозефина занимаваше и моите, и нейните мисли в следобедна на тоя ден. Тя познаваше съселянина си и ми разправи, все във връзка с козата, цяла поредица от подобни истории, в които главните роли се падаха било на бащата, било на дядото на тоя козар. С една дума, открай време те всички имали слабост да припознават чуждото за свое . . .

Привечер баба Минка излезе навън и повика кучето, но то не се обади. Това ме разтревожи. Сложих ските и обиколих местата край параклиса и по-надолу към лятната бачия на Вуцидей. Но никъде не личаха стъпките му, нито пък зърнах дири на вълци. То бе дошло с мен в селото и както винаги, бе чакало смирено пред къщата на Вуцидей, дорде да огледам бялата коза, после бе тръгнало по петите ми към селския площад. Оттам се губеха дирите му. Ядосан от историята с другата коза, аз бях забравил за кучето. Но всеки случай, то бе останало в селото бях се върнал сам в „Бърлогата“.

— Оно че се върне! — успокояваше ме баба Минка. — Ега го е некая кучка помамила . . .

Уви, кучето не се върна през нощта. То не се обади и на другото утро. Къщата и дворът на „Бърлогата“ сякаш опустяха без него. Не се стърпях, сложих ските и пак тръгнах към селото. Тук-там из пътя личаха стъпки в снега — едни от лисици, други на вълк, трети на псе, тръгнало подир шейна с оборски тор. Лишко не би вървял подир шейна. Израснал сам в

гората, той отбягваше селяните и нямаше слабост към конете. Беше добро, макар и не особено общително куче. Сякаш познаваше градските хора и не лаеше толкова по летовниците от Почивната станция, които идваха понякога към „Бърлогата“ и параклиса. Затова не можех да си обясня отсъствието му.

Още от височинката край църквата зърнах много хора насред площада. Защо ли се бяха насъбрали в тоя делничен ден? Скоро разпознах между тях председателя на селсъвета и даскал Итко. И докато мислех, че хората се готвят за събрание, пред очите ми щръкна висока върлина, забита в средата на площада. Друга и по-дълга върлина, сложена на винт връз първата, кръжеше над главите на двама младежи, които я въртяха с ръце, като коне на дулап. Стотина селяни гледаха отстрани и огласяха с виковете си целия площад, подканвайки младежите да движат още по-бързо тая своеобразна въртележка.

Напречната върлина се въртеше много бързо. Едва можах да разпозная двата предмета, които висяха в единия и в другия край, заели почти хоризонтално положение поради центробежните сили при въртенето. Бяха две кучета, вързани с яки въжета през кръста и задните крака за кука във всеки край на върлината. Полумъртви, те бяха престанаили да вият. Силни спазми разтърсваха телата им и лиги, събрали сетните сокове на празните им стомаси, кръжаха заедно с тях във въздуха, като опръскваха на-времени главите на най-близкостоящите. Това не смущаваше зрителите. Дори председателят на селсъвета бе оголил зъби от възмущение, а даскал Итко бе разтегнал устни в мазна усмивка. Докато гледах в почуда, край мене застана мургавият Владо.

— Да беше тук Ванъето. нямаше да позволи таз диващина! — рече момъкът и отвърна глава. Все това Ванъе! За него споменаваха понякога и Михал Моравия. Дори баба Минка гледаше с добро око на кървоглавия бивш кмет на селото. Тогава защо го бяха прокудили?

Зрелището продължаваше. По едно време младежите навярно се умориха и върлината почна да се превърта малко по-бавно. Телата на двете кучета увиснаха донякъде, наклонени косо към земята. Едно от тях заквича сърцераздиращо и стонове му повдигнаха буря от радостни възгласи. Мацакурово се веселеше!

Десетина минути по-късно въртележката сира шеметния си ход. За щастие, Лишко не беше Между кучетата. Двамата юнаци, които бяха тласкали напречната върлина, отвързаха примрелите животни и ги сложиха на земята. Дорде да се окопитят и закрепят на пияните си крака, други две момчета привързаха по едно канче към опашката на всяко куче. Междувременно първите двама вече прикачваха две нови псета към краищата на напречната върлина. И тоя път Лишко не бе между тях. Пак започна шеметно въртене, съпровождано с неистов лай от смъртно уплашените псета. Съдържанието на стомасите им се плисна като помия във въздуха и хората се поотдръпнаха. Лиги бяха опръскали каскета на даскал Итко и той се сърдеше, за голяма радост на бившите му възпитаници. В това време някой заудря с тояга лежащите в снега примрели кучета и те помъкнаха тенекиените кутии! нагоре въз реката. Горките! Навярно мислеха, че някой ги гони . . .

Тръгнах покрусен към „Бърлогата“, избирайки пътя край реката. Безсмислено бе да чакам край въртележката, да питам за Лишко или да моля за освобождението му. Вървах нагоре и се взирах в снега, търсейки дири от кучето. Напразно! Зърнах трупа му едва когато пребродих реката и навлязох в смириките. Няколко врани отлетяха с (грач и ме насочиха към мястото. Не. не можеше да има никакво съмнение — тенекиена кутия бе привързана към опашката на кучето. То бе мъртво, изплезило език при последния болезнен гърч на разкъсаните му черва. Мъка присви сърцето ми. Отризах въжето и освободих опашката — тая рунтава, извита опашка, която знаеше тъй весело да се клати, колчем пристигах в къщи на връщане от селото...

Въпреки дълбокия сняг и твърдата земя, изкопах малък трап в двора на „Бърлогата“ и погребях верния си приятел, проклинайки тоя отвратителен мацакурски обичай. Лишко, доверчивият Лишко, все пак не би се дал в чужди ръце, не би позволил друг да го докосне. Дори синовете на Вуцидей не смееха да се доближат до него. Те трябва да са го уловили в мрежа, в широка и здрава рибарска мрежа. Съвестта на пакостниците е била спокойна —

който няма овце, нему не трябва овчарско куче! Тъй ми бяха казвали не еднаж. А дали съзнавах, че постъпват жестоко о кучетата? Едва ли. Не постъпвах ли също тъй жестоко с момите и младите невесты, когато ги хвърлях в ледените води на Искъра на връх Ивановден? Какво от това, че някои настиваха и се поболяваха до смърт, също като кучетата от въртележката!

Баба Минка също тъгуваше по кучето, но с известно философско примирение, породено от суровия живот на село. Тя веднага ми заговори за друго куче и дори загатна отгде бих могъл да взема едно мъниче. Решително отказах. Двата с Лишко бяхме делили самотата в „Бърлогата“ и аз чувствах загубата особено болезнено. Несчастното куче! Отворило очи преди няколко години, за да обикне света на хората и най-вече един измежду тях, то бе загинало без време заради някаква жестока приумица на група пакостници, верни на древните селски обичаи!

Исках да замина за столицата, но сърцето не ми даваше да мина през селото, да прекося площада и може би да зърна онези, които бяха издигнали върлината и построили въртележката.

През тези първи дни на печал една подивяла котка почна да слиза от гората и да търси привременно убежище в пустия козарник. Тя бе премного дива, за да не побегне пред мен, колчем се опитвах да дойда по-близо до нея, размахвайки парче месо в ръка. Съчувствувах ѝ, защото догаждах, че не от добро бе побягнала от селото посред зима. Настръхнала и зла като див звяр, тя все пак ме радваше с честите си внезапни появи, примамвана от дима на комина, кукуригането на петела и светлините на прозорците.

Баба Минка се боеше от тая котка. В главата ѝ пак; шукнаха мисли за вампири и юроди, които превръщат хората в диви зверове — за щастие само подир смъртта им, обикновено на деветия ден след погребението. Старухата вярваше, че в тая подивяла котка ое е поселила душата на някоя нещастница от селото, неизповядала всичките си грехове. Затова се зарадва, когато котката не се вести няколко дни наред. Тя навярно бе умряла от силните студове.

III

Посрещнах пролетта в столицата, сред огряните от слънце булеварди и градини, изминави през ден от краткотрайни топли дъждове, а подир пет-шест недели изпратих зимата от тихия двор на „Бърлогата“. Понякога ми се струваше, че наистина живея в два свята, всеки със свой ритъм на живот. Уви, напразно се стремях да съчетая предимствата и на единия, и на другия, отхвърляйки недостатъците и на двата. Такива неща са възможни само в мечтите, и то на още млади хора. . .

Бяла постеля покриваше двора в началото на април. Пак задухаха бурни и топли ветрове. Снегът изтъня, нашари се като бяла дантела, под която прозираха ивици тъмна и влажна земя, а накрая се скри в раззеленилата се гора, по-свежа от всякога със светлите петна на младите ластари. Позната, ежегодно повтаряща се картина, и все пак винаги различна и неизменно събуждаща копнеж за живот и нови надежди. Някой скептик би казал, че тъкмо в това се крие вечната уловка, която природата подхвърля ежегодно на отрудените си чада:

На няколкостотин крачки под „Бърлогата“ мравуняк от бели забрадки засяваше картофи в третия кооперативен блок. Овчари подвикваха към овцете, каруци скърцаха по нанагорнището, гласът на незнаен звеновод отекваше от единия до другия край на блока. Мотики кънтяха в камънаците на рохката пръст и глъч на стотина жени се носеше из въздуха. Чудно наистина, но мъките и радостите на тоя човешки мравуняк, неговите неволи и тежнения не оставаха скрити за мене, пришълеца, затворен в двора на „Бърлогата“.

По пладне бай Михал Моравия ще свие край гората откъм Грековица, гордо повел кооперативното стадо от яловици и лански шилета. Кога бе пасъл той толкова много овце! . . . Доволство лъха от лицето му, небръсаято, както винаги, но кротко и хрисимо. Да, много били овцете, но той щял скоро да си има помощник. Владо, синът на Косте, щял да върви с него подир шилетата. Не искал вече да бъде каруцар, зер много го одумвали. Посърнал момъкът от приказките им.

— Ако прашаш менека — добави старият овчар, — людските уста само о земя се затриват . .

Друг път ще наmine към Вуцидей, дошел отрано да скове колибата край лятната си бачия, да не би друг да го превари. Малкият Салчо пасеше овцете надолу по реката, а той и Митра забиваха колци в още меката земя и изграждаха заградката. Дебелият дървен чук проблясваше за миг във въздуха и тежко се стоварваше върху кола, само на два-три пръста от главата на Митра. Тя знаеше, че мишците на мъжа й са яки, а окото му вярно и безпогрешно. Пък и да я халосаше случайно с чука, нали щеше да умре от неговите ръце? Ей Салчо, там долу, край реката, малкият и спретнат Салчо — същински хубавец пред двамата сина на Вуцидей от първата му жена, той щеше да му напомня за нея, за кротката Митра, когато и тя умре...

Вуцидей се запиля към реката, за да дотъртри други прековици. Митра издебна тоя момент, сбра смелост и тихо ме замоли да поговоря с него за стопанството.

— Он те слуша, господине! — и гласът й трепереше от мъка или може би от страх. - Слушате, я съм му жена и знам, дека те слуша! Кажи му да не се двоим от хората, да не ставаме за срам на вси . . .

— Сал себе си слуша той! — промълвих, защото Вуцидей бе наблизко.

— Видя ли що стана оня ден? — подзе овчарят. — Владе и Личо, момчето на Латинка, щяха да се степат на блоко ...

Той не ми доразправи любопитната история, в която имаше пръст и Гена, защото Митра надаваше ухо. Вуцидей отбягваше да споменава името на хубавицата пред жена си, макар от две години да пасеше и Генините овце. Странна деликатност у тая човешка горила!

Свадата станала в оня край на блока, гдето работели жени и девойки от младежкото звено.

— Едните нечат каруцар да върви с чужда жена, оти че я задиря — казваше Вуцидей и тресеше гърди от смях, — другите не сакат да вземе неговата си за помощница, оти щели по-лесно да краднат ..

— А ти какво мислиш? — запитах го.

— Море с чужда по че крадне! — беше отговорът. — Че крадне и от мъжът й, че крадне и от компирите, а она че си трае....

Засрамена от тия думи, Митра направи кръст пред съсухреното си лице и бавно се отдалечи.

— А ти що? — рече овчарят и ме загледа с неподвижаващи очи. — Тъй да знаеш за каруцарите: тръгнат навам с пуни кола компири и бутнат един чувал у смириките, па дойдат вечер да го вдигнат . . .

Дожаля ми за Владо и разбрах защо иска да стане овчар, особено след свадата му с Личо. Всъщност нямало никаква свата, както ме уверяваше баба Минка. Тя била тръгнала въз Алиница към „Бърлогата“, а отсреща, по високия път край реката, Владо и Латинка вървели подир кола с картофи за семе и няколко чувала изкуствен тор. Когато старицата наближила звеното на младите жени и девойки, не друга, а Гена изплавала откъм смърчовата гора, подгънала фута с бурени и коприва в нея, та белите й нозе се виждали чак до коленете.

„Ще има да чакате за тор и семе! — рекла тя на жените, които поглеждали към реката. — Они сега са у смириките на сянка, а кой мъж че варка, кога е с чужда жена ...”

„Море, не думай тъй за етърва си!” — рекла една от жените.

„А ти що чиниш към бачията по никое време?” — заядливо се обадила друга.

В това време отдолу се задал Личо. Него проводили да причака колата и да отнесе чувал с тор за другото звено, зер гърбината му била станала дважд по-яка от тежката картучница, с която го товарели в казармата. Като го видели, всички жени се смълчали.

„Що стая?” — запитал Личо.

В новото и още по-тягостно мълчание екнал звънливият глас на Гена.

„Щом сакаш да знаеш, иди у смириките да видиш що стая!”

Тъй рекла тя и се засмяла. С една ръка бутнала шамията по-назад, връз ония пусти златни коси, и присмехулно погледнала девер си. Той обвил глава с ръце и седнал на тревата. Гена отминала, а другите пак почнали да копаят дупки и никоя не продумвала. Седнала и баба

Минка, уж да почине край тях. Хич оставя ли се такава sluка!

Страх сковавал дъхът на баба Минка, като гледала как Личо впива пръсти в рошавите си коси и само сумти, без да вдига поглед от земята. Пък и жените дълго мълчали и някак по-тихо слагали мотиките, та от гората ясно долитал гласът на подранила кукувица. То си е страшно, кога свети Илия гърми по небето, но май по е страшно в тихо, баш преди да загърми . . .

Най-сетне Владо се задал пред запотените коне, а Латинка ситнела подир колата. Всички отпуснали мотиките. Личо не дочакал да спрат конете, надвесил се над Владо, настръхнал и страшен, присвил юмруци на хълбок.

„Що чинихте толкоз време у смриките"? - рекъл през зъби и се понавел към каруцаря.

Ахнала Латинка, скръстила ръце и ококорила черни очи, хубави и пълни със сълзи от обидата, като че с тая влага искала да попие огньовете в потъмнелите зеници на нейния Личо.

„Тъй, значи! — прошъпнал Владо и изпуснал поводите. „Удряй, ако не вярваш на войнишка дума!" — и кротко застанал пред другия.

Стъписал се Личо, погледнал към разплаканата си женичка, после свел поглед надолу, към лицето на Владо.

„А защо се бавихте толкоз?" — запитал го, вече поуспокоен.

„Скъса се каишът, та трябваше да го шия" — отвърнал каруцарят и с пръст посочил защитото място.

Въздъхнал Личо и отпуснал ръце, а жените въздъхнали още по-силно. После, преди да разберат какво става, Личо се усмихнал, пляснал другия по гърба, па нарамил един чувал от колата и леко го понел надолу. Тръгнал, без да погледне Латинка, зер го било срам от нея . . .

Тъй разказваше баба Минка и примигваше от умиление. После рече, че като се върнали с колата, Владо отишъл право при председателя и поискал да стане овчар. Другият уж обещал, но рекъл първо да засеят и последните ниви, па тогава . . .

— Владо и Личо заедно служиха в казармата — добави тя накрая, сякаш да обясни развързката на тая случка.

Мина още една неделя, слънчева и сушава като предишните две. Кооператорите привършиха саденето на картофите и вече поглеждаха към небето за дъжд. Едва покарала, младата трева почна да жълтее и Михал Моравия поведе овцете в гората, следвайки примера на Вуцидей. Срещнах го еднан; в една поляна край Грековица. Той бе сам и много умислен.

— Борове цъфнаха цял месец по-рано — подкачих го за сушата. — Ти май взе да се тревожиш . . .

— Не е до сушата — отвърна старецът. — Времето си знае работата и без дъжд нече да мине — добави той и поклати глава. — За друго съм кахърен . . .

— Да не би внучетата да са болни?

— Не, не е до болест! Нещо стая у стопанството . . . Председателят и един от бригадирите заминали преди два дни, без да се обаждат никому. Кооперативният камион също не се завръщал. И ето, че снощи някой открил истината. Кажй го, речи го — то си било кражба! След сеитбата и засаждането на картофите в склада били останали към осемдесет чувала с изкуствен тор, а снощи нямало ни един. Уж били решили да раздадат тора по равно на всички кооператори, срещу заплащане, разбира се, за да го разхвърлят по градините, оставени им за частно ползуване, а сега в склада нямало, ни един чувал. Разбрало се кой ги бил натоварил в камиона посред нощ . . .

— Тъй, без знанието на другите? — запитах аз.

— Който върши работата си по темно, он нече друг да му се меша — забеляза Моравия и пак поклати глава.

На утринта новината се разчула. Събрани по бригади в двора на стопанството, кооператорите вече се канели да тръгнат към Лакатица, когато някой изкочил от канцеларията и ги спрял. По телефона се бил обадил счетоводителят на друго 'стопанство в тютюневите райони на запад от Рила. „Толкова ли изкуствен тор имате, та сега го разменят срещу брашно и пари?" — питал счетоводителят, „Че кой го продава?" — отвърнали тия от канцеларията. „Вашите хора

— рекъл оня по телефона, — вашият председател и един от бригадирите. Вече сключихме сделката, но тия не искат фактура, та не знам как ще минете брашното и парите по сметките ..."

Жените забръмчали като оси, захвърлили мотиките из двора и не искали да отидат на работа в полето. Мъжете също се събирали на групи — тук пет-шестима, там двама-трима, според родството и приятелството — и всички шушнели, всички поглеждали недоверчиво към другите. „Сами ли са свършили тая работа председателят, бригадирът и шофьорът на камиона или си имат и ортаци?" Туй мислели всички и затова се гледали така. А торът бил кът по това време и ония, тютюнджиите, давали луди пари за него ..

— После? — запитах го, когато той се смълча.

— После Морната, Владо и още троица младежи взеха кой що можа, па ойдоха да чакат камиона на завоя при реата, белким го спрат, а я подкарах овцете и па, те тука съм сега, без помощник и без кеф . . .

Той млъкна и бавно засвива цигара от рязан тютюн. Смълчах се и аз, а след малко изказах надеждата, че младите хора ще успеят да спрат камиона, без да вдигат шум или да сторят пакост.

— Они, нашите, търговците де, че дойдат у темно с камиона, баш като хайдуци! — отвърна бай Михал.

Оставих го с мъката му и се прибрах натъжен в „Бърлогата", сам обезсърден от тая язва на мацакурщината, която тровеше живота на селяните. По едно време дори помислих, че Вуцидей бе прав, но скоро отхвърлих тая подла мисъл. Младите хора в селото, пък и не само те, виждаха всичко. И скоро щяха да заговорят с още по-твърд език...

Камионът пристигнал едва на четвъртата нощ. Строил нарочно поставената барикада пред моста и отминал нататък, но на завоя забавил хода и трима от младежите се метнали отгоре, скачайки в него от една скала край пътя. Един от тях извадил пистолет и заставил шофьора да откара камиона право в двора на стопанството. Превалило полунощ, но широкият двор скоро се изпълнил с жени и мъже, събрани сякаш на среднощен митинг. Само малка част от брашното било в камиона, колкото за нуждите на тримата съдружници. Те били продали другото с прилича печалба в различни села и затова се забавили.

— Щехме да платим за тора! — оправдавали се тримата. — Дори бяхме изготвили разписки, но беше късно и касиерът го нямаше . . .

— Вън! — викали жените и напирали към председателя, готови да го разкъсат с нокти. — Вън от стопанството, па и от селото!

В тая тъмна и бурна нощ за първи път над главите на кооператорите екнали възгласи за разтурване на стопанството, но те заглъхнали почти нечути, удавени от виковете на младежите. Плахо, изпървом дори с боязън, но все по-настойчиво от настаналата покруса се надигала нова надежда за по-добри дни.

— Искаме Ванъето! — викали младежите, сплотени като един. — И Ванъето, и Васко да се върнат от София! И Ганди да се върне! . . .

На другия ден свикали общо събрание, снели председателя и бригадир, а активът посочил Васко за партиен секретар на стопанството. Чакали го да дойде в един от тия дни.

Тъй ми разправяха селяните подир ден-два, когато бях слязъл в селото. Слушах ги, кимах одобрително и разглеждах лицата им — измъчени, подтиснати и сбръчкани, но с някаква нова ведрина в очите. „Ега я оправят младите" — сякаш казваха те.

Пред стълбището на кръчмата леко се олюляваше високата и попрегърбена фигура на даскал Итко — с каскет на глава и градско сако, с потури и гумени цървули накраката. Пъхнал ръце в джобовете на потурите, той ме посрещна с хитра усмивка

— Изключили председателя! — подкачих го.

— Я свърших тая работа преди него! — и той намигна с едното око. — Изключиха ме йощ преди да влезна, заради укритите ниви . . .

— Но председателят — рекох, — той навярно съжалява сега.

— Он да съжалява? - и Итко ме погледна отвисоко, извил глава малко встрани. - Ти слушай

менека: он печели и тъй и тъй!

Вдигнах рамене в недоумение, а учителят продължи:

— Тъй си е думал он: „Мине ли номерът, ще спечеля бая пари. Хванат ли ме. пак ще спечеля, оти ще ме изключат и ще ме отгърват от стопанството!" Разбра ли сега?

Уви! Разбрал бях, че в селото има и други стожери на мацакурщината — алчни като вълци, по-хитри от лисици и потънали до гуша в някакъв първичен егоизъм.

Оставих учителя и тръгнах за провизии, а в ума ми неволно изплаваха някогашните думи на бившия ми хазаин Петре. „Ако беше харно да сме двоица братя и господ щеше да има брат!" Като него все е имало и други в кооперативното стопанство . . .

Глава VII „ВУЦИ, МЕЧКИ И БИКО!"

I

Баба Минка ситнеше край младите смърчета в двора и главата ѝ се тресеше, сякаш искаше да помогне на краката да побързат. Гледах я с неволна насмешка и изведнаж разбрах, че тя се бе смалила през тия години. Не, не беше до смърчетата, които бяха израсли нависоко. Тя наистина старееше, смаляваше се с всяка измината година и все повече се превиваше към земята. Някой ден тая земя щеше да се разтвори и за нея

Посрещнах я на вратата, както винаги, и бързах да поема торбичката със зеленчуците.

— Отавнах се вече от вуци, мечки и бико! — заяви старухата и побърза да се тръшне на миндера в кухнята.

Все същата история . . . Бикът я срещнал наред полето и щял да я стъпчи като буболечка, после вълк ѝ се провидел в смириките край бачията на Вуцидей и тя хукнала със сетни сили нагоре, за да избегне поне мечката...

За нея тия три страшилища бяха неразделни, досущ като светата Троица. Наистина, най-много тревоги ѝ създаваше бикът, може би защото беше грамаден и тя го виждаше отдалеч. Колчем слизаха под гората, вълците се спотайваха в ниските смирики и тя не можеше лесно да ги различи от черните пънове, колкото и да се взираше през мътните и пукнати стъкла на очилата. Мечките идваха по-нарядко. навъртваха се в крайнината на гората, близо до овесените ниви, и не се решаваха да слязат по-надолу в полето. При това, старухата сякаш не вярваше, че някой мечок ще се полакоми по старите ѝ кости.

Друго беше с бика. Той ще я зърне дълго преди тя да го види и ще наведе глава, а тя, най-сетне срещнала погледа му, ще изпусне тояжката, без да извика от уплаха, и ще седи тъй, закована на място, сякаш краката ѝ са пуснали корени в земята, по-тиха и кротка от мравка, дорде накрая страшилището се смили над нея, изправи врат и бавно тръгне из полето.

Димът от комините на „Бърлогата" привличаше вълците, светлинните на прозорците ги плашеха, а Лишко, дорде беше жив, ги пропъждаше със стръвен лай, сам уплашен за живота си. На утрото двамата отивахме към параклиса и докато разглеждах дирите им в снега, той се дърпаше малко назад, почти приклепнал върху задните си лапи, душеше въздуха с вирнат нос и щръкнали уши и цял потръпваше, но не излайваше, а само леко се напъваше и хъкаше като пред лай. Дирите бяха там, връз гладките бразди на шейна, минала край параклиса на прежния ден. Отпечатъците от лапите на хищниците или водеха към селото, или се губеха нейде в гората.

Бях слушал не един разказ на селяни за вълчи глутници, които преследват колите и обезумелите коне през пустото поле пред Самоков, но само еднаж ми се случи да видя вълци на куп. Едва зърнах тъмните сенки на опасните зверове, стрелкащи се бързо между ниските смирики и стеблата на дърветата под параклиса на свети Георги. Беше привечер в един от последните февруарски дни, а снегът бе твърд и дълбок дори в гората. На другото утро намерих оглозганите кости на четири сърни, загинали на двадесетина крачки от лятната бачия на Вуцидей, съвсем близо до реката и току под оголените криви коренища на грамадния бор. Подгонени от вълците, сърните са тичали към селото, за да търсят закрила

при хората.

През първите зими в „Бърлогата“ често ми се случваше да разтворя кухненския прозорец малко преди полунощ и после, доловил далечното думкане на тъпан в селото, дълго да се ослушвам и мислено да се пренасям в атмосферата на сватбеното веселие. „Дум, дум, дум“, думкаше тъпанът, веднаж три пъти, после седем пъти и отново три пъти в нескончаемо повторение, но изведнаж някакъв странен вой почваше да му приглася от гората. Вълци виеха в тъмната нощ, виеха жално и проточено, както вият жените на погребение. Те се обаждаха от различни места в гората, по-близо или по-далече от „Бърлогата“. Зловещият им вой долиташе като стон през дърветата и сякаш достигаше звездите, трепкащи от студ по тъмното небе. В такива нощи навярно и катеричките тръпнеха от страх в хралупите си!

Към края на март слънцето напича снежната покривка и снегът се размеква през деня. Той става едрозърнест, мокър и трудно проходим. Тогава краката изстиват най-лесно, а веднаж премръзнат ли пръстите, те вече с години не се отпускат. Затова се удивлявах на горските работници от селото, които минаваха понякога край параклиса и цял ден поваляха едри смърчове с резливите си жаги.

В следобед на един такъв ден изви силна буря. Тя дойде от запад, откъм заобленото снежно било на Кабул. Бяната фъртуна загребваше снега от билото и го издигаше нагоре в огромни спирали, високи навярно до стотина метра. После слънцето се засени, Подир няколко минути вятърът запревива стволите на дърветата отвъд „Бърлогата“, кършеше клоните им, брулеше изсъхналите шишарки и ги гонеше по кората на дълбокия сняг. Бях седнал пред прозореца с радиослушалки на уши и гледах замислен навън, докато слушах увертюрата на „Танхойзер“. Изведнаж по пътя към параклиса застана вълк, изви глава към къщата и сякаш се вкамени. Вятърът духаше към него, блъскаше го в гърдите и рошеше козината на дебелия му врат, но той не помръдваше от височината. Дълго се вирах в него, унесен от музиката и смутен от дързостта на хищника, сетне реших да грабна пушката.

В тоя момент той се раздвижи, полуизви тяло вляво, към гората над „Бърлогата“, ослуша се с щръкнали уши и някак неохотно кривна встрани, сякаш не желаше да откъсне поглед от гледката към къщата и далечното село. Нещо бе смутило дивия звяр в тия минути на спокойно съзерцание. И наистина откъм смърчовете се задаваха горяните, потънали до пояс в снега и свели глави от лютия вятър. Един газеше напред и проправяше пъртина, друг го следваше на няколко крачки, слагайки крак след крак в стъпките на първия, трети се олюляваше по-навътре в гората. Те идеха право към къщата и нямаха нито време, нито сили да извиват по отъпканата пътечка. Тъй, както газеха дълбокия сняг, те сякаш крачеха в такт о гръмкия финал на увертюрата, подсилен от бясия вой на вятъра в комина. Макар уморени и залитащи, от тях лъхаше сила и някакъв несломим устрем, странно хармониращ с тържествения победен зов на финала. Дързостта на хищника, която ме бе смутила малко преди появата на горяните, изглеждаше смешна пред силата на тяхната воля.

Докато сгряваха премръзналите си ръце и нозе край печката в кухнята, станала още по-малка поради присъствието на толкова хора, аз им разправих за вълка, който сякаш ги бе чакал на пътя пред параклиса. Те само се усмихнаха, а един рече, че тоя вълк бил доволно сит. В старата глуха кория вляво от Селската река, само на четвърт час от Момина скала, те били намерили ланско сърне с изтърбушен корем, оглозгани гърди и крака. Било в малка полянка сред гората, отъпкана от копитата на няколко сърни. Тялото на сърнето било съвсем меко, още несковано от студа и ледения вятър, който прониквал в гората и ги подгонил без време към селото. Те били толкова премръзнали, че дори не поспрели да вземат нещо от сърнето за в къщи. Оставили цялата плячка на вълка, дошъл да се разходи насам след богатия пир. ...

Някои от тия хищници са невероятно дръзки. Една гладна вълчица може да бъде по-находчива и от най-хитрата лисица, разчитайки на предимството, което нейният пол й дава пред овчарските песове. Те, горките, почти никога няма да нападнат вълчицата и само в редки случаи ще залаят по нея. Затова един от съседите на бившия ми хазаин бе намерил някаква чужда кучка, проснала се в снега току пред външната порта на къщата му. Той се прибирал с колата в сумрака на ранно мартенско утро, след контрабандна сеч на дърва в

гората. Понечил да разтвори портата, а кучката не се отмествала. Той вече ое канел да я ритне, когато конете изпръхтели и уплашено се дръпнали назад, готови да обърнат колата. Едва тогава браконьерът познал вълчицата, но тя благоразумно побягнала в здрачевината. '.

— Я ойдох да крадна дърва от гората ни, а она пошла да крадне агне от домата ми — разправяше той впоследствие с мацакурско остроумие.

Появата на тая вълчица бе развеселила всички селяни в горната махала, но не и предвидливият Петре, у когото живеех тогава, Още на другия ден той пристегна високата дъсчена ограда в горния край на двора, постави няколко нови дъски до свинарника и поправи вратата на кошарата.

През тия дни той все поглеждаше неспокойно към овцете, колчем ги изкарваше на слънце в двора, за да ги кърми! Навярно предчувствуваше бедата. И наистина няколко нощи по-късно цялата къща се вдигна на крак поради бясния лай на старото куче. Петре изкочи навън с тояга в ръка, но скоро се върна силно уплашен.

— Вълчицата е на плето! — възкликна той на влизане в кухнята. — Дращи с нодзе и маха опашка, а кучето лае под нея . . .

Той грабна секирата, но жените го задърпаха уплашено. Съжалявах, че бях оставил пушката в София. В това време олелията растеше с всяка измината минута - сега лаеха всички песове от горната махала. Той пак се задържа навън.

— Немой! — и жена му го дръпна за ръкава. — Али не чуеш, що стая навън? Не вук е дошъл, а цяла глутница. . .

Ако трябваше да съдим по грозния лай на кучетата, всички вълци бяха напуснали топлите си леговища в гората и сега прескачаха оградата на Петревия двор ... Зина чупеше пръсти, той почна да губи смелост, аз на свой ред се боях и от кучетата, а старата баба само се кръстеше и шъпнеше нещо. Навън някой размаха запалена бориниста главня над зида, който делеше дворовете на двамата братя, и много гласове се заобаждаха откъм кочината на прасето.

— Плевнята че ни запали! — викна Петре и кухня като подгонен навън.

Дори в тоя напрегнат миг той пак се боеше повече от действията на брат си, отколкото от зъбите на вълчицата.

Скоро разбрахме истината, а тя беше просто невероятна. Лисица била влязла в двора откъм кочината, кучето я подушило и подгонило, а тя припнала през заснежената градина и се метнала във въздуха, за да прескочи високия стобор. Уви, той се оказал прекалено висок за нея. Главата ѝ попаднала между две съседни и заострени дъски на стобора, тялото и провиснало надолу. И тя задрашила с нокти по гладката площ. Тогава кучето захапало крайчеца на мятачата се опашка, затеглило я с все сила и крадлата в миг се обесила. Дори кокошките, за които бе дошла, не биха могли да ѝ пожелаят по-жестока смърт. Някой я измъкнал от заострените дъски на стобора, докато сме се разправяли в кухнята. Зина естествено обвиняваше девер си и страшно завиждаше на етървата заради кожата на лисицата. Спомням си. че на утрото тя имаше силно главоболие, уж поради безсънната нощ . . .

Един зимен ден трябваше да сляза в селото, за да посрещна новобрачни гости. Те пристигнаха по тъмно, но луната прозираше през леките облаци и осветяваше пътя край реката, отъпкан от шейните. Впрочем младоженецът не виждаше добре през очилата, а тя, млада химичка, идваше за първи път в Рила и все гледаше към заснежените върхове, сякаш подбираше най-високия, за да ме отпрати нататък и да остане насаме с моя приятел. Тя почти не ми продумваше.

На триста крачки отвъд селото насреща по пътя се зададе вълк. Той ни забеляза и спря на хвърлей камък пред нас. Трябва да съм се сепнал, защото младоженката също го забеляза.

— Какво е това? — възкликна тя, запазвайки самообладание.

— Куче, овчарско куче — подзех. — Навярно шейна иде подир него. . .

Продължихме смело, а вълкът се поколеба няколко минути, после се върна по петите си, за да спре малко по-на-горе. Пак го наближихме и той още по-неохотно продължи към гората. Тъй го настигахме на няколко пъти, докато накрая той изчезна между ниските смирики от другата

страна на реката, близо до горския разсадник. Там вече загубихме дирите му, но той навярно ни е гледал отблизо и е подслушвал закачките на младоженците. Те бяха доволно глупави и докато се оглеждах на всички страни, търсейки вълка, завиждах на хищника, че слуша глъчта им, без да разбира думите.

Едва на влизане в двора на „Бърлогата“ казах на гостите, че кучето беше вълк.

— Не може да бъде! — отсече младоженката. - Куче беше!

— Вълк беше — отвърнах.

— Куче беше! — упорствуваше тя, спряла на място, само на няколко крачки от вратата.

Съгласих се по неволя. Аз бях домакин, женихът очевидно не искаше да вземе страна срещу нея и тя излезе права. Има такива жени по характер ...

Трябваше да пожиев няколко години над Мацакурово, преди да разбере каква голяма роля играят тия хищници в живота на планинците. Вълците не слизаха от устата на селяните и не излизаха от мислите им. Все с тях плашеха децата, ругаеха говедата, проклинаха заблудилите се шилета и отпъждаха конете от нивите. При това селяни и вълци се дебнеха едни други в тая вечна борба за живот, в която всеки гледаше да надхитри и изиграе другия. Негли затова и баба Минка твърдеше, че светът е изграден върху кражбата и лъжата, Кокошката краде от зърното при вършитбата, а стопанинът краде яйцата на кокошките. Вълкът гледа да задигне шилето, а овчарят сам краде млякото, полагащо се на агнето. Попът, уж разсеян, отрязва по-голям порязник, бригадирът понякога ще понамали трудодните на кооператорите, а който бърка в меда, все ще си оближе пръстите ...

— Тъй е нареден светът, сине! — ще рече тя накрая. — Кой е по-хитър, он крадне и от по-силния, кой е по-богат, он взема и от по-бедния, а кой е най-беден, он крадне от свое гърло!

Тя, най-бедната измежду всички, наистина крадеше от себе си, като заделяше от спечелените пари, за да купува бонбонки и халвица на внучетата. Но коя ли майка не обича децата си и нима има баба да не милее за внучетата, та Минка Пощальонката да правеше изключение, макар синовете ѝ да я препращаха от едната къща в другата, като при някаква странна игра на прехвърли топка, при която губи не оня, който я изпусне, а тоя, у когото остане!

И мигар вълчицата не крадеше, за да нахрани гладните вълчета?

II

Крадеше и мечката — било направо, било косвено, чрез ръцете на Вуцидей. Тя сякаш бе зачестила посещенията си през пролетта, когато няколко торби с изкуствен тор бяха станали причина да бъде сменен председателя на стопанството. По това време вече две трети от домакинствата в селото бяха включени в кооператива и блокът бе пролазил на няколко стотин крачки под „Бърлогата“. Вуцидей гледаше с привидно безразличие на това настъпление, но роптаеше срещу нарядите. Той наистина отделяше значителни количества месо, мляко и вълна за държавни доставки. Отделяше продуктите и ги представяше най-редовно, но се сърдеше, че големците в селото не признават пакостите, сторени от мечката след определянето на нарядните количества.

— Хич може ли — казваше той, — бива ли хич да сакат вуна за овца, дека е пошла в търбуха на мечката?

И понеже предварително определените наряди трябваше да се изпълняват, той изливаше гнева си върху ненаситната мецана. По някакво странно съвпадение тя почти никога не отнасяше някоя от неговите овце и сякаш нарочно подбираше чуждите шилета, та и кучетата, които подушваха страшния звяр от половин километър, никога не лаеха през тия нощи. На другото утро Вуцидей предаваше на ощетения стопанин било крак, било ухо от изчезналата овца и с това въпросът се уреждаше, поне що се касаеше до него. Той роптаеше против нарядите, но ги изпълняваше точно и срочно, макар да допълваше количествата с месо и вълна от чуждите овце!

Еднаж мечката наистина дойде посреднощ и удави една от неговите брави. Той ме извика на разсъмване и ми показва изтърбушената овца. Успял да я отнеме от мечката като хукнал с тояга в ръка подир нея, увеличайки и кучетата с личния си пример. Те ѝ препречили пътя, тя

поизостанала, но не изпускала овцата, а той я настигнал и стоварил цепеницата върху гърба ѝ. Мислел, че ще се нахвърли върху него, но едно от кучетата я захапало за задния крак и тя побягна. Беше страшно сърдит, просто ръмжеше и сумтеше, докато говореше, после стискаше челюсти, приспиваше устни и гледаше тъй страшно, че не можех да не повярвам на думите му за бягството на мечката.

Привечер в тоя ден бях тръгнал за гъби в гората отвъд параклиса и Селската река. Докато крачех насам-натам, надничайки ту под една, ту под друга смирика, нещо изръмжа наблизко. Сетих се за мечката на Вуцидей и се стъписах. Преценила събитията от прежната нощ, тя навярно идеше да си отмъсти на овчаря. Уви, няхах нито тояга, нито ръката на Вуцидей! Спрях на място и се огледах наоколо. Веднага зърнах тъмния ѝ силует отвъд гъстите клони на бодлива смирика. Тя сякаш се криеше зад тях, за да се порадва по-дълго на обзелия ме страх, преди да пристъпи напред и да ме повали само с една лапа. Нямаше накъде да бягам. Близките борове бяха твърде високи, рядко дебели и с много гладки стебла, без нито един пречупен клон по тях, а краката ми, натежали невероятно много, просто отказваха да ми служат. В следния миг тя пак изръмжа, задърпа се насам-натам и цялата смирика се раздвижи пред очите ми, преди да ги затворя.

Но не биде! Писано ми било още да поживея. Мечката изведнаж изрева — силно, страшно и продължително, както реве магаре. Отворих очи и познах дългоухото добиче на Иван Темерудката, по това време притежател на единственото магаре в селото. Той бе го купил наскоро, когато бе станал председател на селсъвета след изключването на председателя на стопанството. Докато въздишах с облекчение, Темерудката се зададе в тъмата и освободи добичето, заплело поводи в клоните на смириката. И двамата се посмяхме — той повече, аз по-малко, — после разменихме мисли за мечката на Вуцидей и за другите мецани, които го спохождаха негласно, без дори да събудят кучетата на овчаря.

— Хитрец е он! — рече Темерудката. — Че хитрува месец, че хитрува година, па че падне у клопката, като председателя с тора. ..

— Дано вие младите да я оправите! — казах и за трети път драснах клечка кибрит, преди да запала цигарата.

— Я не съм от най-младите, но не съм и от дъртите — продължи събеседникът ми. — Сега се надяваме на Васко, партийния секретар. Ега он поведе младите!...

Подучени от тоя Васко, когото познавах съвсем бегло и помнех заради гъстите му, свлечени надолу мустаци, младежите и девойките изкопали седемнадесет силажни ями с доброволен труд в празнични дни. Те постегнали и оградата на стопанския двор, засадили стотина дръвчета в долния край на двора, прекарали и вада през него.

— Харно ги е повел — рече накрая Темерудката, после се замисли и добави: — Ега не се провали!...

Доброто пожелание идеше от дълбочината на сърцето му, но нещо в гласа му ми подсказваше, че работите в стопанството още не са потръгнали, както трябва. Той яхна добичето и изчезна в мрака, без да се тревожи за мечката.

Няколко дни наред подир тая мечта история се навъртах все край къщата. Занимавах се усилено с физкултурна дейност, със скритата надежда да закрепна и заякна, та при нужда и аз на свой ред да мога да размахам тояга връз гърба на някоя мецана, както бе сторил Вуцидей. Всъщност прекопах едва поникналите картофи в двора на „Бърлогата“, но понеже покривах една трудова норма в три последователни дни (отделно и независимо от силните болки в кръстта през нощите), собственото ми достойнство налагаше да считам труда си за ежедневна гимнастика. После, когато цялата нива бе прекопана, оставих баба Минка на стража в „Бърлогата“, подбрах едно момче от селото и двамата тръгнахме на екскурзия към началните притоци на Леви Искър.

Илийчо бе ученик в самоковската гимназия. Умен и даровит момък, но все пак мацакурец. Докато вървахме по пътя край Селската река, който щеше да ни изведе до билото на Тънкия рид, той ми разправяше какво бе чел и към кои предмети изпитва по-силно влечение.

Занимаваха го предимно обществените и философските науки, а това ме радваше. Уви, дъхът ми почти замря, като го чух да казва, че в цялата гимназия нямало достоен за него учител! Тъй бил заявил преди две години и в Мацакурово, в деня на тържествения акт на прогимназията, когато му дали свидетелство с пълно отличие и го обявили за първенец на випуска. Единствен даскал Итко се поразсърдил, но не го набил . . .

След двучасов ход възлязохме на билото. Пред очите ни се откри прекрасна гледка към Йозола и едноименното езеро под върха, с някогашната дивна смърчова гора. Сега тя чернееше мрачна и печална, запалена преди време от мацакурци и сръбскоселци, за да отмъстят на столичани за откраднатите води на Искъра. Същинска гробница от черни смърчови стебла! Долу, далече под нас, едва личеше кантонът на пазача, който охранява водохващането в клисурата на Леви Искър. Порадвахме се на гледката и се спуснахме почти по хоризонтала към Плочите — терасовидни речни прагове, плувнали в разтопено сребро и отделени един от друг чрез грамадни връщи вировете с много пяна, свежи пръски и безброй елмазени капки във въздуха.

Гледката бе същински пир за очите, докато се хранехме със сухоежбина в сянката на огромен бук край един от тези вировете. Предвквахме сухите залци и гледахме как проблясва във въздуха златиста пъстърва, стрелнала се право нагоре от дълбочината — сияйна в лъчите на слънцето и искряща от елмази, — за да прескочи високия праг, и да цопне отвъд, в огледалната повърхност. Но, трябваше да бързае.

След време наближихме ниска клекова гора по хребета на запад от Горна лява река. Умората надделя над разума и двамата с момъка решихме да се спуснем косо през гората, провирайки се от една полянка в друга, за да скъсим пътя. Вяхме забравили, че в Рила най-късият път е винаги два пъти по-дълъг и три пъти по-труден!

За половина час напреднахме към стотина метра по на-надолнището, сред почти непроходимите джунгли на клека. Вървах напред, провирах се между жилавите клони и едва измъквах раницата изпод тях. Най-сетне се добрах до малко открито дърво, много стръмно и дълго не повече от десетина метра. Илийчо застана до мене и ме погледна с ням въпрос в очите. Той бе загубил донякъде предишната си самоувереност. Заспуках се надолу, петимен да проверя дали няма изход отвъд дървото. Още с първата крачка се спънах, паднах и се търкулнах на няколко пъти през глава, все с раница на гръб, изпитвайки страшни болки от ръбестите камъни. Залостих се в клека и затворих очи, премалял от болки. Смешно, наистина, но имах чувството, че съм умрял!

Когато се разсеяха тъмните и червени кръгове пред очите ми, Илийчо стоеше все там, високо над мен, кацнал като щъркел на самата чучка, блед като смъртник и с изцъклени очи. Помислих, че трябва да съм цял в кърви, за да ме гледа тъй уплашено, и неволно прекарах ръце по лицето. Те бяха чисти — малко поизцапани и изподраскани, но не и почервенели от кръв.

— Поударих се малко — едва промълвих колкото от болката, толкова и от срам.

Момъкът дори не се усмихна. Гледаше все тъй втрещено към мене и някъде отвъд.

— Нищо ми няма! — рекох да го успокоя и се опитах да стана.

— А мечката? — отвърна Илийчо и преглътна. — Не видя ли мечката? Ти бухна баш върху нея! Ей накъде побягна. . .

Болките изчезнаха в миг. Изправих се някак на крака и се дръпнах малко назад. Върховете на клека се клатушкаха на тридесетина крачки под нас. Наистина неприятно съседство! Поразговорихме се с момъка, взаимно признахме колко сме уморени и решихме да поемем обратния път. Закрачих нагоре, без да обръщам внимание на болките в коляното, изпълнен с радостна предвкусица на удоволствието, което щях да изпитам, като гледам как пламват страните на баба Минка от разказа ми. Колкото до Вуцидей, не бях уверен дали ще ми повярва.

— И тя ще те помни! — рече по едно време Илийчо, сякаш доловил мислите ми. — Трябва да беше заспала под клоните. Изръмжа и щукна в клека. Беше с тъмна, почти черна козина . . .

Тъй се разговаряхме чак до „Бърлогата“. Колкото и егоистично да бе, предпочиташ той да бе

паднал, а аз да бях видял звяра . . .

Нея вечер баба Минка потръпваше До късно в кухнята на „Бърлогата“, смаяна и възхитена от разказа ми. Тя си припомни една подобна случка с младото селско биче. станала неотдавна в гората край Надарица. Бичето било задрямало в тревата, мечката го издебнала и почти го яхнала, а то хукнало като куршум по шосето към селото, уплашено до смърт и с раздрани слабини. . .

— А не знаеш ли Георги Дурака? — запита ме тя и подхвана друга история.

Право на запад от „Бърлогата“ и току отвъд Грековица се шири голяма поляна, принадлежаща преди време на някакъв дядо Мите от селото. Напоследък в нея израснаха дълги и грозни бараки, покрити с керемиди и измазани с вар, която попива влагата на мочурището в долния край на поляната, а при по-силци дъждове и здравето на децата от столичните училища, които летуват в тях. Тъй ще бъде дорде някой се сети да дренира поляната. Една печална случка превърнала дядо Митевата ливада в Меча поляна. Една вечер тук дошли двама ловци от селото, за да причакат появилата се мечка. Георги, по прякор Дурака, се покачил на висок бор в горния край на поляната, а неговият другар застанал на пусия в долния край. Като му доскучало подир няколко часа, последният се предвижил тихо нагоре, но пътом решил да се пошегува с Георги и навлякал кожата си с козината навън. Наистина неуместна шега! Той пролазил до дървото и изръмжал зловещо, а другият, напълно достоен за прякора си, гръмнал по него и го убил на място.

Георги Дуракът се навъртва и сега в селото, най-вече из площада и край кръчмата. Висок, много плещест, винаги небръснат и с вяла усмивка на лице — като куче, което се присламчва и гузно маха с опашка, не разбрало още дали ще получи корица хляб или гол ритник, — той живее някак без да работи и почти без да яде, подслонен като вардианин в самата сграда на селсъвета, за да пази служителите от злосторници!

Хиляди туристи, които минават през Мацакурово на път за Малъовица, познават другата и далече по-прославена Меча поляна, от която се разкрива дивна гледка към двуглавия връх. Днес тук стърчат самотните бараки на Централния алпийски лагер, но някога в тая поляна са станували дърварите от Мацакурово, оголили част от източния скат на хубавия рид.

Еднаж през май 1933 година тук дошъл Димитър Илиев с племенника си Рангел и още един техен съселянин. Разпрегнали воловете, наклали огън и вече се канели да вечерят, когато нещо изпрацяло в гората. Димитър взел пушката и тръгнал нататък. Мечката сама се показала пред него и той гръмнал по нея. Изревал страшният звяр, търкулнал се от болка, но пак се изправил на крака и побягнал в сумрака. На утрото тримата тръгнали да дирят мечката, а тя изведнаж се изправила на два крака и пак застанала пред пушката на Димитър. Куршумът само я одраскал, колкото да я накара да зареве от яд в лицето на смутения дърварин. Дорде той да се опомни, тя изтръгнала пушката от ръцете му, захвърлила я встрани, прегърнала го с предните си лапи и го повалила на земята. Тоя път заревал Димитър, но заревал тъй, че двамата му другари побягнали от страх. Мечката драла месата му с ноктите на задните си лапи, а той се гушел в гърдите ѝ и продължавал да крещи. Тогава племенникът му се окопитил, взел брадвата, припнал към боричкащите се и с все сила я забил в хълбока на звяра. Опитал се да я изтръгне, за да нанесе втори удар, но острието било хлътнало между ребрата и той напразно опъвал държалето.

Мечката сама му помогнала. Тя ухапала дървото и изтръгнала стоманата от тялото си, а от раната бликнала силна струя кръв. Смаяният племенник на Димитър не усетил как се намерил в прегръдките на мецаната. Тя го повалила и цяла се проснала връз него, навярно усетила, че силите я напускат. Встрани лежал Димитър, потънал в кърви, с раздрани дрехи и меса, почти примрял от страх. Поотворил очи и първо зърнал окървавената секира, после и племенника си под мечката. Приповдигнал се с мъка, грабнал брадвата и със сетни сили я забил право в челото на звяра. Мечката дори не изревала. Само приритала и се отпуснала връз другия, смазвайки го с тежестта си. Нещастникът едва успял да се освободи от прегръдките на умрелия звяр. Колкото до Димитър, той бил в безсъзнание. Третият ги гледал нейде от гората.

Привечер докарали Боримечо и неговия племенник в селото. Пред дома на първи се насъбрали много хора, предимно жени, и всички тръпнели от адските стенания на нещастника, когато фелдшерът промивал раздраните му слабини с газ. За да не се гърчи от болки, тоя мацакурски Ескулап прекарал яко въже около краката на болния и вързал краищата за подпорите на нара. Приблизително тъй постъпват и някои опитни селяни, връзвайки краката на конете, преди да ги скопят. Като видели действията на фелдшера, жените се спогледали многозначително, а съпругата на Боримечо писнала до бога.

— Немой се вайка, мари! — думали й съседките'. — Хич немой да се кахъриш! — заутешавали я те една през друга. — Он че си умре, за една нощ че си умре . . .

Те очевидно считали, че фелдшерът ще превърне якия Боримечо в безпомощен евнух!

III

Високото самочувствие на мацакурци е тясно свързано с локалния им патриотизъм. Еднаж през тия късни пролетни дни, когато сочните треви зрееха по разцъфтелите се ливади, даскал Итко ми даде кратък урок по география. Бях слязъл в селото и се пазарех с една стопанка за глинена купа с прясно масло. Тя искаше невероятно висока цена. Докато спорехме, край нас застана даскалът, попрегърбен както винаги и с ръце в дълбоките джобове на потурите, сякаш се боеше някой да не му поиска нещо.

— Слушай — рекох на стопанката, — в Самоков, пък дори и в София, маслото е много по-евтино!

— Па тука е по-главно от София! — отсече тя и дръпна паничката от ръцете ми.

— Искаш да кажеш „по-гладно“, нали?

— Не гладно, а главно!

Тъй рече тая стринка и величествено изчезна зад портата, а аз вдигнах очи към високия даскал, който ме гледаше някак насмешливо, както гледат всички хора с неговия ръст при разговор с по-ниски индивиди.

— Права е! — подзе даскалът. — Тук е по-главно от София и ако йощ не е, ще стане някой ден!...

Той ме въведе в кръчмата и застана пред неголяма карта на България, окачена кой знае защо на стената, после ми посочи някаква въображаема точка, гдето би трябвало да се намира Мацакурово. Гледах го в недоумение, а той разтвори палеца и показалеца на дясната си ръка, заби палеца някъде в полите на Рила и чевръсто прехвърли показалеца първо до Адриатика, после до Черно море.

— Не видиш ли — продължи просветителят на мацакур-ските малчугани, — че колкото е до едното море, толкова е и до другото?

Докато кимах мълчаливо, все още недоумяващ, той пак разтвори тоя своеобразен пергел и отмери разстоянието от Мацакурово до Дунава на север и до Егейско море на юг. И то беше еднакво дълго!

— Сега вече разбираш, че ние сме баш у центъра на Балканския полуостров, нали? — и учителят ме погледна назидателно. — Някой ден ще преместим столицата у Мацакурово!

— Амин! — щях да възкликна, но гърлото ми бе пресъхнало.

Поръчах нещо разхладително, но питието само възбуждаше въображението на даскал Итко. Той споменавахе с особена гордост имената на неколцина млади мъже от селото, заели важни постове в Самоков или в столицата. Те всички бяха преминавали през неговите ръце, изпитали не веднаж възпитателното въздействие на жилавата даскалска пръчка. Тия млади хора щяха да прославят селото някой ден . . .

— Ще стане! — тържествуваше Итко. — Ще стане Мацакуровото столица!.. Само герб си нямаме йощ, но нека дойде до герба! . . .

Той потри ръце и плювна на пода, сетне погледна празното канче и изви пълни с неџа очи към кръчмаря зад тезгяха. Бях платил таксата за урока по география и го оставих сам. Поех без масло към „Бърлогата“ и размишлявах върху бъдещия герб на селото.

— Бикът, разбира се! — гласно възкликнах подир малко, като зърнах страшилището в

пустото поле.

Какво по-подходящо изображение върху бъдещия герб на Мацакурово от селския бик, нарисуван с наведена глава и бодливи рога сред венец от ситни букви с някой показателен мацакурски лозунг? Например този девиз: „Чуждото — общо, своето — мое!“ Той навярно би допаднал на даскал Итко.

Вървах нагоре, потънал в тия мисли, но не откъсвах поглед от бика, който пасеше с царствено нехайство в една близка нива. За мое щастие, този път се разминахме безпрепятствено. От към гората пак се зададе Иван Темерудката, яхнал магарчето и размахал крака до земята. Откак бе станал председател на селсъвета, бикът сякаш зачиташе високия му сан и не го закачаше. Уви, този път животното навярно си припомни, че Темерудката бе доскоро щатен работник по изкуственото осеменяване на кооперативните стада и дори на кравите, а това изглежда не му се нравеше. Той нададе грозен рев, който подтикна магарчето да премине от тръс в галоп и да се скрие подир минутка в смириките край бачията на Вуцидей. Тъй пристигнах безпрепятствено в къщата.

Дошла да ме споходи, баба Минка бе видяла бягството на Темерудката и злорадствуваше. Тя бе върла противница на изкуственото осеменяване. Напразно и обяснявах ползата от това начинание.

— Па греховно е, сине — отвърщаше старицата, — греховно е тъй да мъчат овцете, нали и они душа носят? На, изпоклаха кочовете, оставиха саде два-тринадесет в селото, а сега думат, че он, Темерудката, че замешава и бико! ...

Бикът изглежда бе на същото мнение и ревниво пазеше привилегиите си. Няколко дни по-късно, тъкмо в началото на коситбата, присъствувах на една величествена проява на страха, който той всяваше в селските говеда.

Ливадите край гората още не бяха окосени и пъстрееха от разноцветни билки и треви, а бели и лилави цветчета бяха накацали като пеперуди по зелените стебла на картофите в близкия кооперативен блок. Разхождах се между тях късно в следобедна на този ден и стъпките ми неволно ме теглеха към бачията на Вуцидей. Спря ме гръмкото и тревожно мучене на десетки говеда. Към триста вола и ялови крави, прекарвали три недели по билото на Тънкия рид, се спускаха като река от гората и поеха някак нерешително към селото. Доволно охранени след обилната паша, те се боричкаха на излизане от гората, мучаха грозно, продължително, а някои се гонеха като палави телета. Те пристигаха на групи, поглеждаха към селото от откритата бърчина пред параклиса и поемаха надолу, към смириките и широката поляна пред бачията на Вуцидей. Говедарите бяха още горе, пръснати из гората, и виковете им едва долитаха сред мученето на говедата. Първите говеда се запътиха към широката поляна пред бачията и неочаквано спряха на място. Там ги чакаше селският бик.

Бях побързал да се прибера в бачията на Вуцидей и плахо надничах към поляната. Надушил говедата дълго преди първото добиче да се покаже от гората, бикът бе застанал в дъното на широката поляна. Той навярно знаеше, че техният път води покрай реката. Стоеше като статуя в храм на езичници — неподвижен и страшен, с повесени към земята гърди и вдигната глава. Ноздрите му жадно душеха въздуха. Някакво страшно напрежение се излъчваше от неподвижната му стойка и говедата се стъписаха. Първите петдесетина добичета спряха на място в горния край на поляната и неусетно се подредиха едно до друго в почти права линия като войници на парад. Нито един вол не посмя да пристъпи крачка напред.

С всяка измината минута други говеда напиреха зад редицата на първите, нареждаха се във втора верига или излизаха встрани, удължавайки първата колона. Те попо-глеждаха към селото, но престанаха да мучат, сякаш всяко се боеше да не обърне вниманието на страшния господар върху себе си. Тъй се нижеха минутите. Говедата почваха да нервничат, тръпки пролазваха по краката и гърдите им, но никое не пристъпваше напред. След половина час пред бика се насъбраха всички триста добичета, наредени в две-три прави и дълги редици в горния край на поляната, а отвъд тях вече се задаваха самите говедари. По едно време ниска крава с извит гръб рече да се откъсне от веригата и да поеме косо към реката, Бикът я

забеляза, леко изви глава и тъй страшно зарева, че кравичката спря на място и дори отстъпи малко назад. Никой не трябваше да нарушава реда на парада! Той наблюдаваше безмълвно поданиците си, страшен и величествен от чучката, върху която бе застанал, с тъмни, надиплени до земята гърди и две черни кръгли петна около очите, които сякаш хипнотизираха безпомощните говеда.

Говедарите най-сетне пристигнаха, но и те застанаха в края на дългите редици, нерешителни и смутени. Страшилището изглежда се смили над тях. То огледа за сетен път редиците, после презрително изви глава и отмина с бавна походка, откривайки пътя към реката. Нямаше защо да губи повече време с тях!...

Наскоро подир Пстровден, когато полето ухаеше от окосените треви и тук-там из ливадите стърчаха грижливо сбрани пластета и купи сено, бикът доведе нечакани гости в „Бърлогата“. Бях седнал на пейката между трите смърча и се любувах отдалеч на кооперативното стадо, водено от Михал Моравия и младия Владо. Овцете пъплеха по остриганите ливади, псетата тичаха и излайваха по немирните шилета, овчарите подвикваха към тях и пазеха вече жълтеещите ниви. Жени в бели забрадки шетаха наред полето и нехайни към жегата в тоя следобеден час, чевръсто товареха пластетата в колите на стопанството. Откъм Грековица се задаваха няколко гологлави девойки с бели якички и сатенени престилки. Бяха сервитьорките от Почивната станция, тръгнали насам да наберат диви ягоди. Червеният бръчник на Пуна-Шуна аленееше в далечината. Отсам, на сто-двеста крачки под „Бърлогата“, двама души в градски дрехи бавно се придвижваха към дерето. Спокоен пасторален пейзаж.

Изведнаж в полето настана страшна суматоха. Бикът бе пошърклял от горещината и препускаше по нивите и ливадите. Белите забрадки се пръснаха като пилци на всички страни, надавайки сърцераздирателни писъци.

Разбягаха се и овцете на Михал Моравия, побягнаха дори и кучетата на овчарите. Едни от сервитьорките се върнаха назад към гората край Грековица, само червеният бръчник на Пуна още грееше в слънцето. Тя навярно искаше да се приюти в „Бърлогата“,

Бикът летеше към горния край на полето. Летеше с изпружена глава и опната като тояга опашка. Едни от жените се криеха зад шипкови храсти, други раздираха ръце и поли, катерейки се по бодливите джанки, трети направо легнаха на земята, сякаш примирени със смъртта. В това време дочух гласове под къщата. Скочих и припнах нататък, тъкмо на време да отворя вратата и да въведа в „Бърлогата“ двамата запъхтени граждани. Беше лекарят от селото и Васко, новия партиен секретар. Познах го по черните и гъсти мустаци. Нямаше време за любезности. Тримата се прибрахме в стаята и застанахме край прозореца.

Бикът бе на петдесетина крачки до къщата. В неудържимия си устрем страшилището срещна малко пласте, заби рога в него и го вдигна във въздуха, а сеното се разпиля подир него. Друга купа сено също литна във въздуха само в един миг. Върху третата аленееше бръчника на Пуна-Шуна. Тя бе приклепнала на самия връх като котка, готова за скок. но в миг съобрази опасността и се спусна надолу, към земята. Тъкмо тогава бикът врхлетя върху купата и червеният бръчник изчезна сред облак от сухи треви и прашец от прецъфтели цветя. Стори ми се, че зърнах два бели крака и някаква синя риза под тях, но после всичко потъна под разхвърленото сено. Изтръпнах от страх, лекарят почти извика, а Васко плесна с ръце. Бях готов да изтичам навън, но сеното се раздвижи, огненият бръчник изплава на повърхността и девойката се изправи на крака, цялата обкичена със сламки. Тя се огледа, отърси сламата от косите си, развя надиплените поли ча бръчника и понечи да тръгне към „Бърлогата“, но лицата ни, ухилени до уши, я накараха да тръгне в обратна посока.

- Леко се отърва! — рече лекарят и едва тогава подаде ръка. Здрависах се и с Васко и ги поканих да седнат. Той се позабави край прозореца, загледал към бика, който бе запитал към гората и сега препускаше край първите, дървета, устремен към прохладните сенки на Грековица.

Кучетата се бяха окопитили и Владо събираше овцете, пръснати из нивите.

— И аз съм бягал от бика като дете, когато пасях кравите — подзе Васко, — но като тоя не сме имали друг в селото ...

Бикът вече не ме интересуваше, а и Пуна-Шуна едва ли щеше да се върне. Докато разказваше някакъв спомен от детинство, партийният секретар разглеждаше с любопитство уредбата на стаята. Погледът му се спря върху една от двете картини на стената.

— Добре сте се обзавел, професоре! — неочаквано рече той. Реших да го изпитам по мацакурски с някоя зачка.

— „Малка, но моя!“, казват немците, когато говорят за къщите си — започнах отдалеч, — но в сравнение с нея доскорошното ви жилище в София навярно е било три пъти по-хубаво.

Лекарят се засмя и посегна към кутията с цигарите, а Васко се замисли. Той бе мургав, невисок и още много млад, особено за такива гъсти мустаци.

— Да, добра квартира имах — бавно отвърна той и също посегна към цигарите.

— И не може да не съжaliaвате за нея — упорствувах аз, — както изобщо и за живота в столицата. . ,

Двамата с лекаря се вгледахме в кестенявите му очи, очаквайки уклончив или шаблонен отговор.

— Разбира се, че съжaliaвам! — рече той в отговор. -И за квартирата, и за театрите, и за концертите . . . Но няма можех да не се върна, когато ме повикаха?

— Защо да не можехте?

Той ме погледна някак очудено, стана и закри из стаята.

— Други дадох живота си за Партията, за да добрува тоя народ! — изтихо подзе той, сякаш говореше на себе си. — Ако не беше тяхната саможертва, нямаше изобщо да съм на служба в София. И ако други са жертвували живота си, защо пък аз да не пожертвувам удобствата си . . .

Той спря и изгледа първо мене, после лекарят - един все още млад човек, при това столичанин, който не можеше да не тъгува за София.

— Но ти ще се провалиш в Мацакурово! — заяви лекарят.

— Не е лесно — отвърна Васко. — Може и да не успея до край. Виждам вече първите беди!

— и той се усмихна някак тъжно.

— Тогава? — и лекарят се наклони към него.

— Нищо! След мен ще дойде друг. Ако и той не успее, ще дойде трети. Никой от нас няма да оправи изцяло работите в селото, но всеки ще ги тласне с няколко стъпки напред ...

И той сам поде дума за Ваньето, кървоглавия бивш кмет на Мацакурово, който се беше провалил поради неопитността и доверчивостта си, а също и за някогашния счетоводител Ганди, прокуден от селото поради сплетните на недоволници, свикнали да заобикалят законите.

— Нищо, че пострадаха — заключи Васко. — Те бяха добри, честни работници в село и изпълниха дълга си. Искam и аз да сторя същото . . .

— Дано! — обадох се, като леко докоснах рамото на хубавия младеж.

— Дай боже! — добави лекарят.

Васко само сведе глава и се замисли. Познавах вече и доброто и лошото на мацакурци, познавах мацакурщината и знаех, че той наистина има за какво да мисли.

Подир малко ги изпратих до оградата в дъното на двора. Те тръгнаха през полето, гдето още се белееха забрадките на жените. Песен отекваше в далечината.

„На добър час. Васко!“, рекох на ум, изпращайки двамата с поглед.

Глава VIII НЕКАНЕНИ ГОСТИ

I

Трябваше да mine известно време подир смъртта на Лишко, за да разбере какъв безценен помощник съм загубил. Дворът сякаш запуса без кучето. Конe и крави рушаха дървената ограда и аз не я поправях. Кози влизаха в двора и люсеха кората на ябълковите дървета. Лисици шетаха край „Бърлогата“ и преполовяваха броя на птиците в кокошарника,

подпомагани през деня и от соколите. Разбира се, имаше и двукраки крадци, които можеха да се приближават безнаказано до къщата под прикритието на нощта.

Навред личаха белези на запустение. Боята на прозоречните капаци, някога тъй свежа и весела, сега се ронеше от слънцето и влагата, но това ми беше безразлично. По стените и таваните се появиха криви, едва забележими пукнатини. Гледах ги с равнодушие и си спомнях за един разказ на Едгар По, в който домът на някакъв самотник се рушеше от подобни пукнатини, за да се срине накрая със страшен грохот, погребвайки под развалините и него, и неговата тайна. Нима такава участ очакваше и мен?

Бях продал бялата коза още в началото на пролетта, ведно с нейните две нови козлета. Тя бе остаряла, но домакинът на Почивната станция държеше повече на козлетата. Той взе Бианка по-скоро като шаперонка на двете немирни палавнички — млади госпожички с обици под ушите и без рога, Сега вече можех спокойно да затворя кокошките в дървената барака още в ранните следобедни часове и да тръгна към първата хижа, за да се върна в предобеда на другия ден. С една дума, бях възвърнал свободата си.

В една такава нощ, докато съм се дивел на звездите от широката поляна пред хижата под Мечитите, следейки бързия ход на Юпитер по чистото небе, трима злосторници, дошли с кола от селото, разбили с брадва входната врата на „Бърлогата“ и задигнали каквото могли, включително дюшеци и юргани, килими и черджета. Изсипах куп проклетия върху тия неканени гости. Те бяха окастрили по най-безобразен начин красивите дъгообразни клони на двата смърча, които извисяваха снага на три крачки от стряхата. Тия клони им са били нужни да замаскират грубото си дело, като ги струпат в колата върху присвоените вещи. Наистина, успях да си възвърна някои от крадените неща, но обезобразените дървета не ми даваха покой. Дори отсякох един трети смърч току пред прозореца на спалнята — осакатеното дърво приличаше на телеграфен стълб с навито зелено знаме на върха!

Реших да обявява съревнование на крадците и почнах сам да задигам част от дребната покъщнина, колчем отивах в София. Винаги пренасях било перде, било картина, било някоя и друга книга, а те, виждайки това, сякаш ставаха още по-ревностни. При третото разбиване на къщата бяха задигнали между друго и дипломата ми за завършено висше образование — шарена и хубава хартия с цветни букви и много печати по нея. Навярно бяха преценили, че вече не ми е нужна или пък искаха да ми подсказат, че ще бъде най-добре да се преквалифицирам като специалист по гъбите. Наистина, доброжелателни крадци!

Впрочем не съжалявам за откраднатата диплома, нито за голяма част от изчезналите вещи. Във всеки дом има куп напълно излишни дреболии, които чакат да бъдат изхвърлени от нечия ръка. Защо не и от крадците? В най-лошия случай човек може да види някоя своя ненужна вещ в ръцете на иначе напълно почетни хора, купили я от случайни продавачи. Затова и аз не се изненадах, като видях собствената си лула в устата на бившия лекар в Мацакурово. Той имаше тъй важен вид с нея, че ми беше неловко да му кажа истината.

Естествено, в „Бърлогата“ понякога идваха и други гости. Макар и неканени, те бяха добре дошли. Например другата, истинската Антонина! Първия път тя пристигна с братчето; си — строен абитуриент и дори по-хубав от нея. Двамата се връщаха от някаква екскурзия, бяха доста по-изморени и само пренощуваха в къщата, преди да продължат нататък. Изглежда, че обстановката ѝ се харесала, защото наскоро след това тя пристигна сама и още на втория ден се чувствуваше като господарка в къщата. Уви, една моя непредпазлива дума я прокуди.

— Тони! — викнах в следобеда на тоя ден, обръщайки се към старата квачка. — Прибирай пиленцата, че ще завали! . . .

Квачката изглежда разбра думите ми и поведе пиленцата към кокошарника, но в това време до мен застана другата Тони.

— Викаш ли ме? — чух я да казва.

Очаквах тя да се трогне от думите ми и побързах да разясня недоразумението, но тя навири нос и се напуши като Мальовица в мъгла.

— Заради някогашния ти пуловер, Тони — рекох умолително. — Кокошката все ми напомняше за тебе. . .

Девојката прибра вещите си, набързо стегна раницата и си замина, като ме остави да размишлявам върху човешката природа в усамотението на „Бърлогата“ и окръжаващата ме красота! Не след дълго научих, че се омъжила за някакъв млад мъж, който нямал слабост към отшелничеството и не отглеждал птици. . .

От тоя ден сякаш настана мор по птиците в кокошарника. Пилетата растяха от ден на ден и пасяха на воля в моравата край дерето, но вече нямаше кой да ги пази от лисици и соколи. През два-три дни изчезваше по някое, като оставяше за спомен купчина бяла перушина в тревата. Сетне почнаха да липсват и кокошки, но това бе по времето, когато баба Минка се бе разболяла и друг идваше да я замества, колчем отивах в София. Върнех ли се, все слушах същите думи от пазача: лисица изяла една кокошка. Разбира се, теоретически това бе напълно възможно и дори доста вероятно...

Лисиците бяха невероятно дръзки и аз губех вяра в легендите за тяхната прословута предпазливост. Червеникавият цвят на козината им почти се сливаше с кафявия тон на изпръхналата почва напролет, или с изсъхналите стебла на картофите през есента. Те се връщаха от селото рано при зори, около изгрев слънце. Обикновено вървяха на двойки, отдалечени по на тридесетина крачки една от друга, и поспираха почти всяка минута, за да огледат местността. Случваше се да минат на две крачки от мен, седнал на пейката под трите смърча в прохладата на ранното утро. Те заобикаляха кокошарника, пролазваха край оградата и стига да не пушех цигара, не подушвах присъствието ми, отминаваха спокойно- и се скриваха в гората до вечерта. Вървят тромаво, но скачат рядко грациозно, когато ловят мишки.

Изчезнали бяха козите, преполовиха се кокошките, умрял бе и Лишко, но населението на „Бърлогата“ не намаляваше. Със смъртта си кучето сякаш бе сторило място на други животни. Някога то обичаше да се излежава върху насипа пред кухненския прозорец и оттам да следи действията на господаря си. После, когато насипът изчезна, то се премести на циментовата площадка пред прага на къщата. От тоя праг то бе опознало света на своя господар, затворен в дървената ограда на двора, и оня друг свят извън оградата, който не му принадлежеше. Кравите можеха спокойно да пасат в чуждите ниви, но промъкнеха ли се в двора през отворената вратичка, то се спускаше с лай и гневно ги прокуждаше. Тоя праг бе неговата наблюдателница и опора, защото вълците не смееха да пролазят чак до вратата на къщата. Сега, когато кучето го нямаше, цял мравуняк се премести на това място от двора и безброй дребни мравки се пъхаха от сутрин до вечер под дървеното стъпало, мъкнейки сламки, житни зърна и всякакви мъртви бубулечки. Наблюдавах ги часове наред, изумен от тяхната упоритост и удивителните прояви на сътрудничество- при пренасянето на по-едри сламки или насекоми. И все пак те просто подкопаваха къщата.

— На добро е, сине — успокояваше ме баба Минка, — на голямо богатство е! Немой да ги пъдиш! . . .

Оставих мравуняка да върши разрушителната си работа в зидовете на къщата и зачаках богатството, но то все не идеше. След време мравките тръгнаха свободно в килера и дори в кухнята, сякаш се разхождаха по елисейските полета, а богатството още не идеше. То не дойде дори и когато половин дузина прилепи почнаха да се крият денем зад капациите на прозорците, а вечер летяха безшумно около къщата. Случваше се някой да се вмъкне през отворения прозорец на спалнята и да кръжи десетина минути над главата ми, пърхайки едва забележимо с безшумните си криле.

— Сакън да ги не пъдиш! — увещаваха-ме баба Минка. — Они са на йощ по-голямо богатство от мравчинците!

Тъй казваше Пощальонката, после подемахме разказ за голямо имане, заровено още в турско време някъде към Пазар дере из Рила. Слушах прехласнат тия приказки за лъскави жълтици и сребърни меджидии, заровени в това тучно алпийско пасбище преди цяло столетие от разбойници, които са обирали мирните търговци на овце. Кой ли щеше да повдигне тежката плоча на скривалището и, ослепен от блясъка им, да ги извади с треперящи ръце на бял свят? Слушах старицата и мислено си представях как пъхам пръсти в златото, а после, когато- тя си

отиваше, още по-упорито заравях глава в преводите, дорде ситните букви се превръщаха на мравки пред очите ми и невидими криле на прилепи зашумяваха в уморената ми глава. Тогава спирах и гледах в почуда, колко много пеперуди бяха намерили смъртта си в шишето на старата газена ламба с кръгъл фитил и розов абажур. И те навярно бяха търсили някакво имане, примамени от жълтия блясък на фитила. . .

Уви, мравките под прага на къщата сякаш казваха, че най-сигурният път да откриеш голямо имане е първо да го изградиш. На тях не им липсваше нито упоритост, нито предвидливост. Безгласни, те не можеха да се оплакват, но дори и да притежаваха говор, едва ли някой би чул от тях робски слова на недоволство заради лишения, извиращи от леност и медалновидност. И докато ги гледах как шетат под прага, мислите ми неволно отскачаха към двора на кооперативното стопанство и силажните ями, изкопани даром от младежите и девойките. Тия ями вече бяха пълни със сочна зелена трева.

Към края на лятото или може би в началото на есента, друг неканен гост пристигна на свечеряване в двора на „Бърлогата“. Крилат, слязъл като ангел от небето, той сякаш носеше поличба, както би рекла баба Минка. И тая. поличба гласеше никога вече в кокошарника да не пропее петел и кокошка да не закудкуяка над снесено яйце. . .

Беше привечер. Страшна пукотевица оглуши полето. Стотина селяни, младежи и малчугани препускаха из полето, тичаха насам-натам и пак се връщаха, като че играеха на криеница в стърнищата. От време на време пушка изгърмяваше и над нивите се разнасяше синкав дим на изгорял барут. Цяло ято грамадни птици, черни като орли и много по-едри от тях, се виеха ниско над ливадите и сякаш търсеха място за кацане, но ловци стреляха по тях, а други ги замерваха с камъни.

Бях тръгнал към селото по пътя край реката и скоро се озовах на селския площад. Пред стълбището на кръчмата, обкичен с трофеи и горд като Тартарен Тарасконски след богат лов, бе застанал ръководителят на селкоопа. Дулото на ловната му пушка стърчеше на две педи над глаата му, едра, широка и потна под каскета, а в краката му, накамарени една връз друга, лежах простреляни десетина от тия чудновати птици. Той сияеше от щастие, окръжен от двадесетина любопитни мацакурци. Видя ме и трепна.

— Рибари ли са? — запита ме, а селяните наостриха уши.

От дългите над две педи торбести човки на птиците ясно личеше, че това са пеликани.

— Рибари от рода на пеликаните — отвърнах уклончиво, понеже не исках да го засрамя. — И не стават за ядене! ...

Това го разочарова. Готвачът подгъна бялата си претилка и се прибра в кръчмата. Някакъв малчуган се бе промушил между краката на ловеца и се опитваше да отмъкне една от птиците, но се отказа от намерението си. Изгаснаха и завистливите пламъчета в очите на селяните.

Пеликаните бяха невероятно мършави. Изгладнели от дългия полет и изненадани от сушата, силите им навярно не бяха достигнали да преминат високото било на Рила. Към осемдесет от тия толкова рядки за страната ни птици загинаха нея вечер в полето над Мацакурово, за прослава на местните ловци.

На връщане в „Бърлогата“ забелязах един невероятно едър екземпляр пред козарника. Огрян от бледите лъчи на луната, той лежеше безпомощно в тревата с полуразперени криле, дълги повече от два метра. Торбестата долна човка на птицата можеше спокойно да побере няколко пълни шепи дребна риба. Тя бе ранена и не можеше да се движи. Прибрах я в козарника, за да ношува спокойно.

На утрото пеликанът бе умрял. Мъртви бяха и последните кокошки, четири на брой, удушени от стръвен пор. В залисията около неканената крилата гостенка, прежната вечер бях забравил да залостя малкия отвор в долния край на вратата на кокошарника.

Тъй завърши дните си някогашната ярка Тони.

II

Изненадващо е колко много робуват хората на навика и шаблона и до каква степен се изостря

любопитството не само на жените, когато се сблъскат с нещо, което не съвпада напълно с отдавна установените им представи и схващания. Тъй например летовниците от близката Почивна станция често ми досаждаха с нетактичните си въпроси, а лукавите пламъчета в очите на летовничките почти винаги ме хвърляха в отчаяние. Тия очи сякаш казваха, че някаква дъска хлопа в главата на човека, с когото разговарят в двора на „Бърлогата“.

По-лесно се справях с мъжете. Те ще приседнат в тревата, ще отворят дума най-напред за политиката, сетне ще питат как се мариноват гъби и едва тогава ще преминат към вечните въпроси: защо живея тук, откога живея така и как живея сам. На въпросите из политиката отговарях уклончиво, по мацакурски. Бях забелязал, че те се сърдят, ако не мисля като тях, и че не ми вярват, когато гледищата ни се покриват. Сетне почвах да разправам как се мариноват гъби, кои гъби са най-подходящи за мариноване и каква марината отива на една или друга ракия. Още преди да приключа, те единодушно решаваха да тръгнат към кръчмата в селото, забравили последните въпроси.

Жените биваха по-словоохотливи и любознателни. Ще се зададат с пъстроцветните си рокли откъм Грековица, весели и възбудени като огромни пеперуди. Те идеха най-често без кавалер, защото мъжете все недостигаха в летовището. Ще прекосят полето, поспирайки тук-там да наберат едри маргаритки и да свиват венци от тях, навярно да се представят по-добре пред свети Георги в параклиса, макар той да не бе патрон на любовта. Накрая ще застанат изневиделица пред кухненския ми прозорец, и то тъкмо когато беля лук и очите ми сълзят от лютата миризма. Но всеки случай, това не бяха сълзи на умиление!

Слушах въпросите им и дебнех първата пауза, за да вмъкна кратък отговор поне на един от тях, а те междувременно надничаха с детско любопитство към тенджерите по рафта над мивката, бързо улавяха с поглед и най-малката паяжинка в ъгъла на тавана, и дори се надигаха на пръсти, за да проверят дали няма и женски одежди между дрехите връз закачалката. Последното сякаш ги интересуваше повече от всичко друго в „Бърлогата“.

А въпросите? Те ги задаваха в надпревара, без да изчакват отговорите: тук ли е манастирчето и аз ли съм калугерът, или може би съм известният гъбар, за когото били слушали в летовището, и ако съм гъбарят, бих ли им казал какви гъби да берат и как да ги сготвят, и не съм ли се тровил досега, и какъв вкус имат отровните гъби, сам ли живея и кой ми готви, кой чисти и премиа къщата, откога живея така и от всички хора ли страня или само от жените, и не се ли дължи това на някакво силно любовно преживяване, чийто трагичен край не мога да забравя, и хубава ли е била покойната, защото тя навярно трябва да е умряла, щом не е в къщата при мен. . .

Тия въпроси се повтаряха с удивително еднообразие всеки две недели, при всяка нова смяна от летовници в почивния дом. По едно време мислех да напиша стереотипни отговори и: да ги размножа на циклостил, но сетне измислих по-подходящо средство да отклонявам разговорите в друга посока. Питаха ли ме как живея в усамотение, аз насочвах разговора към калугерката, която бе построила близкия параклис и можеше да мине за моя съседка. Поискаха ли да разгледат къщичката, отварях дума за крадците, сочех разбитите капаци, или на два пъти поправяната врата и добавях, че стаите бяха почти опразнени от любителите на чужди вещи. А колчем искаха да знаят как живея през зимата, начевах някоя от вълчите истории на Вуцидей и тъй задоволявах любопитството им.

Най-често започвах с калугерката и другите въпроси секваха в миг. Щом произнасях името на сестра Теофания и те се превръщаха в слух. Естествено, произнасях звучното име на калугерката по особен начин — почтително, но с примрежени очи и някаква сласт в гласа. Те дебнеха всяка дума, следяха интонацията на думите и навярно търсеха скрити мисли. Изтъквах каква примерна постница бе хрисимата, сестра и не забравях да добавя, че от дългите пости лицето ѝ бе добило прозрачен тен с чуден матов отенък. Моите слушателки се споглеждаха многозначително, а аз преминавах към плавно походка и скромната, леко приведена фигурка на калугерката, облечена в чиста черна мантия без никакво петно по нея, каквото навярно не тежеше и на съвестта ѝ. Тук вече летовничките ме поглеждаха изпод вежди и почваха да губят търпение. „В края на краищата — сякаш казваха очите им — ние

сме жени и познаваме достатъчно добре женската природа!"

Колкото по-нетърпеливи ставаха летовничките, толкова по-насилвах красноречието си и разправях с любов как тя, милата сестра Теофания, бе подлагана крехкото си тяло на страшни изпитания само преди няколко години, когато бе живяла като древна отшелница в една пещера. И то не каква да е пещера, а огромна дупка в най-глухата част на Рила, нейде в долината на Урдина река, гдето съседни на калугерката са били дивите зверове, които бродят из гъстите клекови гори и ое катерят по непристъпните скали. Там тя не веднаж се бе разминавала с мечки и вълци, но дори тия хищници са се отдръпвали покорно от пътя ѝ, пленени от кроткия поглед на тъжните ѝ очи..

Летовничките слушаха и потръпваха, било от страх, било от нетърпение. Когато преценявах, че търпението им се изчерпва, приключвах набързо е престоя на сестра Теофания в пещерата и добавях, че бе отишла там на покаяние след смъртта на третия си съпруг, а накрая съобщавах, че сега тя бе на седемдесет години и положително нямаше други грешни помисли, освен да угажда на черния си котарак, един действително непоправим чревоугодник! Те присвиваха устни в кисела гримаса и ме гледаха някак неприязнено, после се изказваха неодобрително за калугерката, смогнала да стъпи три пъти в законен брак, докато повечето от тях още копнеха да влязат под първо венчило.

Тоя напълно достоверен разказ за живота на сестра Теофания неизменно отпъждаше летовничките от двора на „Бърлогата“. Сякаш да си отмъстят, още на другия ден една или две от тях идваха да правят слънчеви бани в близката ливада. Те се излежаваха по цели часове, подвикваха и се опитваха да пеят, но нарочно не поглеждаха към прозорците на къщата, Гледах ги, припомнях си баснята за лисицата и гроздето и не излизах навън, а това ги караше да пеят още по-високо. Понякога Вуцидей минаваше край тях, спираше за миг и ги поглеждаше тъй, както покойният Лишко се взираше в насекомите, пролазили под носа му в тревата.

Случваше се някоя самотна девойка да похлопа на входната врата, понесла малка кошничка с гъби. Някоя от сервитьорките в Почивната станция, навярно Пуна-Шуна, ѝ бе казала, че може да изяде набраните гъби само ако ги прегледа професорът, който живее край параклиса. Отварях вратата, а девойката отстъпваше крачка назад, може би защото професорът нямаше бяла брада. Тя ставаше сдържана, официална, дори студена, а в неспокойните ѝ очи прочитях вечния страх: „Какво ще кажат съседите, ако ме видят тук!“ Мълчаливо отделях едливите гъби от лошите, назовавайки и едните, и другите с техните латински имена, но девойката обикновено бързаше да си върви.

— Вие сте естественик, нали? — ще каже тя накрая, уж за благодарност, но строго и със стиснати устни.

Нямаше смисъл да обяснявам грешката, нито да възставам против печалната участ, превърнала ме от застъпник на икономическите науки в професор по гъбите, както се изразяваха някои по-нелретенциозни летовници. Трябваше да сърбам това, което сам бях надробил. . .

Колкото до сестра Теофания, тя идваше нарядко в параклистчето. Никога не се обаждаше в „Бърлогата“, а и аз не влизах в нейния двор, защото портата биваше винаги заключена отвътре. Калугерката бе издигнала стая и малка кухня в двора на параклиса и почиваше на прохладата през деня, колчем идваше горе, за да омилистави светеца с молитвите си. Впрочем можех само да предполагам, че тя се моли пред иконите.

След време сестра Теофания сякаш позабрави свети Георги Копиеносец и престана да го спохожда. Беше остаряла, ревматизъм сковаваше глезените ѝ, а може и друг светец да бе спечелил благоволенieto ѝ. Все пак, навярно за да не сърди първия, тя бе взела при себе си някаква млада послушница от цигански произход — едно мургаво девойче с очи на дявол и розови котешки нокти. То идваше през седмица в параклиса и палеше кандилото пред иконата на светеца. Уви, чаровете на младата послушница бяха доста явни, за да не прозират под дългите черни одежди. Сестра Теофания я изпъди в изблик на целомъдрено негодувание, после прерови в паметта си имената на всички уродливи моми в двете съседни околии и се

спря на Люба от Сапарево.

Висока колкото горско джудже, с ум на дете и лице на сбръчкан евнух, Люба имаше една радост в живота и само един враг, когото ненавиждаше не по-малко от дявола. Нищо друго не успокояваше тъй душата на нещастната уродлива мома като тия два-три часа, които прекарваше всеки неделен ден в тихия двор на параклиса, далече от непоносимата тирания на старата калугерка, и нищо не гнетеше тъй много дните ѝ, като стария черен котарак на сестра Теофания. Трябваше дважди на ден да му забърка пресни яйца с мляко, докато самата тя често тримиреше, а постеше през всички дни на годината. При това Люба работеше от сутрин до вечер, копаеше картофите в двора на аязмото, переше дрехите на старата калугерка, угаждаше на тлъстия котарак и готвеше каши от брашно с коприва или киселец, без нито еднаж да вкуси мляко или яйце, месо или риба, масло или сирене. Затова едва се държеше върху хилавите си нозе. Тя търпеше всичко с примирение, за да спечели благоволенieto на бога и най-вече на старата калугерка, но просто не можеше да понася котарака.

— Да сака да умре, че ми светне пред образо! — рече ми тя еднаж.

— Бабата ли? — запитах я с най-невинен глас.

— Ти пък! — и послушницата се прекръсти. — Я ти думам за котарако...

Показах ѝ една силно отровна гъба от рода на мухоморките. Малка част от нея, стрита и разбъркана в кашичата от яйце и мляко, би могла да я отърве от котарака. Казах ѝ това, а тя отстъпи крачка назад и пак се прекръсти.

— Господ не прощава таков грях! — отвърна Люба с нотка на съжаление в гласа.

— Тогава аз ще свърша тая работа. Хайде, доведи го другия път!

— Не може! — и послушницата тъжно поклати глава. — Он нече да дойде навам.

— Защо?

— Оти е много дебел, та не може да ходи!

Оставих я да полива цветята, които бе посадила край високите зидове на двора. Час по-късно, когато идвах към изворчето със стомна в ръка, някой пебше край реката. Беше Люба. Много дребничка, с черна забрадка връз глава, с черно, вече посивяло от слънцето расо и със свински цървули на крака, тя бе застанала до пенливия поток и сякаш се надпяваше с него. Не долавях думите, но мелодията беше весела и игрива, навярно една от малкото народни песни, в които не се разправя за скръб и неволи. С тая песен нещастната послушница сякаш възпяваше свободата, далече от тиранията на сестра Теофания и нейния черен котарак. Люба възпяваше и свободата, и природата, и самия живот. Гледах я как потупва леко с един крак в такт е мелодията, как мачка с пръсти още меките бодли на младо борче, загледана като дете в сребристата река, и неволно си спомних едни стихове на Уилиъм Блейк:

И счупих аз една елхичка.

и от върха перо издялах,

и потопих го в реката

и песните си тъй написах!

Послушницата ме видя и млъкна засрамена, защото не биваше да пее друго, освен църковни елегии. Наточих вода от чучура и тръгнах унило към „Бърлогата“, без да я заговоря. Тя навярно щеше да тримири и за тая бодрa песен, та да изкупи греха си!

За котарака щеше да има повече храна. ..

III

Вуцидей ходеше намръщен през дните след коситбата. Той бе все същият и годините не личаха нито на гърба му, нито в походката. Само очите му сякаш бяха станали още по-остри и сурови.

— Ядове, ядове, ядове! — казваше той, поглеждайки към купите сено в полето. — Отавна се вечем! . . .

Взели му някаква ливада в Лакатица и му дали друга по голите баири, гдето тревата не била блага. С какво щял да изхрани стадото през зимата? С шишарки ли или с клекови клони? . . .

— Ще намериш сено — успокоявах го, — ще намериш и тая зима, както през другите години.

..

— Море, я викам ега се някак претурне, та вси да се оправим!

Ето, не пускали частници на коситба в Лакатица. Завардили всички ливади, а нямали толкова осачи. Пак щяла да остане неокосена трева, пак щяло да гние неприбраното сяно, просмукано от дъждовете. Сега им дошло на ум силажни ями да пълнят, и то тъкмо с неговата трева...

Той допуши цигарата и отмина подир овцете, подвиквайки гневно и без повод. Тъй е, когато нещо гложди ума! И аз самият бях неспокоен. Толкова мишки се бяха навъдили в двора, че можеха да нахранят всички лисици в гората. Дълбаеха дупки в картофените гнезда, дупчеха още малки клубени и прегризваха стеблата. Добре бе, че нямаше птици в кокошарника, защото и те, като овцете, не ядат шишарки.

Баба Минка също се тюхкаше. В селото настанал мор по кокошките. Умрели и двете бели пилета, които ѝ бях дал през пролетта. Рядко вече имало къща с петел в двора. Изпотръшкала ги чумата в няколко дни. На която кокошка биел инжекции ветеринарният, тя най-напреж умираше! Баба Минка скрила една на плевнята, А и той, нали бил с яловите говеда на стопанството, се връщал ведиаж на две недели от Урдините езера. Сега снахата била пълна господарка в къщата..

Всеки с неволите си! Дребни или по-значими, те само пречат да се радваме на хубавия свят и на живота, който се изцежда като пясък от древен стъклен часовник с всеки изминат ден. Бях сравнително щастлив в самотата край „Бърлогата“, защото нямаше кому да се оплаквам, нито пък имах съсед, който да споделя неволите си с мен.

Но ето, че в един неделен следобед забелязах дим от огън в двора на параклиса. Изпървом не обърнах внимание на огъня, защото понякога Люба изгаряше шишарките, паднали отсам зидовете от клоните на грамадните борове, сред които се гушеше оброчището. Ведно с шишарките тя изгаряше и дребните непотребни съчки, а димът се виеше нагоре, сив и синкав в слънчевите лъчи, и се губеше като мъгла в зелените корони на дърветата.

Свечеряваше ое, а тънка струя дим пак се виеше от комина на стаята, построена по волята на сестра Теофания в горния край на двора. Люба никога не замръкваше в параклиса. Бях тръгнал за вода и надникнах през пролуките на портата, над която се мъдреше иконата на светеца. Бледа светлинна се изцеждаше през процепа на затворения капак на прозореца, но никакъв звук не долиташе откъм стаичката. Не се обадох, за да не би случайно да уплаша Люба, ако тя бе останала да ношува в параклиса. Нима послушницата бе строшила най-сетне веригите на робството, в които я бе оковала старата калугерка?

Към пладне на другия ден слънцето препичаше и нито една вейка не трепваше по клоните на дърветата. Дори птичките бяха спрели да пеят и се криеха в гъстите клони. Беше наистина един рядко топъл ден, със зной във въздуха и трептяща мараня. Тръгнал със стомната за вода, аз се позабавих на прохлада край реката, преди да изляза от гората. Две жени прекосяваха поляната между двора на „Бърлогата“ и високите зидове на параклиса. Те носеха градски дрехи, а летовнички не и Дваха насам по това време на деня. Първата бе съвсем млада жена и вървеше напред, а другата я следваше на десетина крачки с морни стъпки и клюмнала глава. Тя можеше спокойно да бъде майка на девойката, която крачеше някак особено, като сомнабул, с отпуснати ръце и вдигната глава. Стройна, добре сложена, със здрави рамене и широки бедра, почти прозиращи в слънцето под тънката копринена рокля, тя можеше да мине и за селска девойка, ако напрегнатият израз на лицето не издаваше известна склонност към вглъбяване и размисъл, присъщи на повечето образовани хора.

Двете жени вървяха право към параклиса. Смятах да изляза от гората и да им се обадя, но девойката изведнаж спря на място, вдигна ръце и ги вкопчи в широкия отвор на роклята под шията, после изрева силно и продължително и в миг раздра предницата на дрехата си. Възрастната жена също опря за миг, но само премести погледа си към девойката, после сведе глава и тръгна унило подир нея, сякаш нищо особено не бе станало. След минута двете потънаха в двора на параклиса и вратата хлопна подир тях, а аз се прибрах в къщичката с

помрачено настронеие, озадачен от странните си съседки. Колкото и да надничах през кухненския прозорец, той ден вече не зърнах нито едната, нито другата. Параклисът стърчеше самотен и глух като гробница.

„И тя има ядове — казвах на себе си, мислейки за девойката. — Но дали бяха сериозни или само дребни момински кахъри?“

Не ги видях и на другия ден, но димът от комина пак се криеше в клоните на грамадните борове. На третия ден Люба дойде още отрано помъкнала кошница с провизии за непознатите ми съседи. Издебнах удобен момент и поразпитах послушницата край изворчето. Двете жени били майка и дъщеря, близки роднини на сестра Теофания, която едва се съгласила да ги пусне в параклиса. Младата много настоявала за това. Казвала се Ева, като оная от библията. Била много добричка. ..

На следното утро, докато пълнех стомната от чучура, застанал с гръб към високия зид на параклиса, усетих нечий поглед върху тила си. Извърнах глава и видях лицето на Ева, надничащо зад чупката на зида. Тя не отмести поглед, нито излезе напред. Гледаше ме някак уплашено, с неспокойни, но вторачени очи. Кимнах с глава за поздрав, долях стомната и бавно отминах надолу, но тя не се показва. Струваше ми се, че ме изпраща с поглед, скрита зад зида. Наистина, странни съседи.

Привечер в този ден изпращах залеза от пейката под трите смърча и гледах как слънцето обсипва с позлата високите дървета по голото било на Лакатишка Рила. Нечии тихи стъпки привлякоха вниманието ми. Беше Ева. Тя вървеше бавно и нерешително край младите смърчове, като поспираше навремени пред малиновите храсти, за да откъсне няколко плода. Навярно не бе забелязала, че я наблюдавам, защото иначе едва ли би смачкала сочните малини в шепата си, преди да ги хвърли в тревата и да изтрие едната длан о другата. Двете бяха почервенели от сока на малините. Тя бързо вдигна ръце към очите и тихо се засмя. Тоя смях пред почервенелите като от кръв ръце не ми се понрави. Обадих ѝ се, а тя се извърна рязко и спокойно дочака да дойда при нея, без да откъсва поглед от лицето ми.

— Прощавайте — подзе девойката все тъй спокойно, — но Люба забравила да ни донесе малко червен пипер.

Тя не се доизказа. Плътен и сочен, гласът ѝ ме тропна дори повече от влажните очи, които се взираха в моите. Отворих вратата и сам влязох вътре, но не посмях да я поканя. Когато се върнах на прага с пакетче червен пипер в ръка, тя бе застанала на стъпалата и гледаше към пейката отвъд потока. Стори ми се, че рядко съм виждал хубави очи да гледат тъй тъжно.

— Никак не излизате от двора на параклиса — забелязах мимоходом, подавайки ѝ пакетчето.

— И вие не се движите много — никак напевно отвърна тя, кимна с глава за благодарност и тръгна край младите смърчове. — След два дни ще ви върна червения пипер. . .

Мек, приятен глас, но думите звучаха студено, сякаш дошли с поривите на северния вятър. Тя не продума до изхода и едва обръщаше внимание на приказките ми.

— Утре ще се поразходя нагоре по реката, към Момина скала — рекох нерешително на сбогуване.

Тя разбра намека и лек руменец заля страните ѝ.

— Момина скала! Защо я наричат така?

— Отколешна легенда — отвърнах. — Някаква прокълната мома се превърнала на камък — обясних накратко. — Горният край на скалата наистина наподобява женска глава...

— Ще дойда — чух я да казва. — Искам да видя тая скала!

Тя тръгна с лека и плавна походка към параклиса. Последен слънчев лъч близна насрещните върхари, сетне стеблата на смърчовете станаха сиви като сребро. Стърнищата тънеха в здрач, селото се скри в дълбока сянка и само върховете над езерата още пламтяха в жеравата на гаснещия ден. После вечерната зара загасна в тъмен облак,

Ева наистина дойде с мен на другото утро. Майка ѝ я изпрати с тревожен поглед, сключила пръсти едни в други и без да продума. Тръгнах напред, после поизостанах, за да се изравним, но тя мълком махна с ръка и ме подкани да вървя пред нея. Стори им се, че се задъхва. Едва разменихме по няколко думи, докато вървахме край реката и в сянката на високите борове.

По едно време тя се позаави.

— Далече ли е? — запита ме, опипвайки пламналите си страни.

— Още четвърт час — отвърнах с безразличен глас. Тоя път реката не ми се стори тъй красива както при самотните ми разходки. Просто чувствувах недружелюбния ѝ поглед в гърба ми. Наистина, защо бе дошла, щом се държеше тъй студено!

Момина скала израсна изневиделица пред очите ни след рязък завой на пътя, който следваше извивките на реката. Трябваше да оставим пенливите бързеи, над които трептяха безброй мушици, сякаш нарочно, да дразнят скритите пъстърви. Поехме нагоре по камънаците, обрасли тук-там с мъх и на места цели потънали в папрат. Вдясно от нас скалата се възправяше като стена, висока към четиридесет метра. От върха ни гледаше лицето на вкаменената мома.

Показах приликата на девойката, но тъкмо тогава нещо щукна в камъните.

— Змия! — извика Ева.

И аз видях пепелянката. Девойката не се уплаши. Напротив, дори се усмихна.

— Тя бяга, бяга от мене! — и гласът ѝ прозвуча някак глухо. — Змията бяга от Ева! Смешно, нали?

Не беше смешно и нейният тон почваше да ме дразни. Ускорих крачките и пръв се изкачих върху темето на Момина скала. Дорде надничах в пропастта, Ева застана до мене и някак жадно погледна надолу. Неволно я дръпнах назад. Тя ахна от възторг, хвърли поглед към реката, виеща се като змия под нас, после очите ѝ се рейнаха към далечното село, открояващо се в дъното на полето през пролуката на двата зелени и: стръмни рида. Къщите приличаха на шарени пилци, сгъсени около високата камбанария на църквата. Хубава, примамна гледка!

— Здрав сте, нали? — неочаквано рече Ева и стиона пръстите на ръката ми.

Въпросът ме изненада. Бързо извърнах лице към нея. Очите ѝ бяха влажни и замъглени. Миг по-късно те се напълниха със сълзи и тя извърна глава.

— Но и вие изглеждате съвсем здрава! — неволно възкликнах.

Девойката сякаш не чу думите ми. Опитах се да се приближа, а тя прокара длан по разплакалото си лице. Гледаше ме втрещено, с разширени зеници, страшни поради сълзите.

— Здрава сте, нали? — запитах я на свой ред и очите ми се огледаха в нейните.

Девойката сложи ръка на гърдите си и бавно се отдръпна.

— Тук, в белите дробове, има рак! — прошъпна тя и отпусна ръце.

В тоя кратък миг видях смъртта в очите ѝ. Стоях безмълвен и уплашен. Тя изви тяло и погледна към пропастта. Бързо я дръпнах назад,

— И без това скоро ще умра! -- чух я да шъпне.

Сграбчих ръцете ѝ. Тя се опита да се усмихне през сълзи, но устните ѝ протръпваха, а очите ѝ ме гледаха с неизразим ужас — влажни, хубави и тъй алчни за живот!

Погребяха я подир шест недели.

Глава IX ОВЧАРСКИТЕ ОГНЬОВЕ

I

Нещо далечно и атавистично ме теглеше нататък, към огньовете на овчарите, лумнали нощем в далечината, край егреците на Селската река или Грековица. За мене, само-ника от „Бърлогата“, тия огньове бяха единственото развлечение през вечерните часове, невинен повод да се по-разговоря с хора и да науча нещо ново за живота в селото. Особено откак Владо, синът на Косте, бе станал помощник на Михал Моравия и нощуваше ведно с него край Грековица. Пъргав, още млад и много неспокоен, той тичаше подир кооперативните шилета и се губеше цял ден в гората, но' мислите му се въртяха като оси в двора на стопанството, готови да жулнат оногова, който не милее за общото благо. Историята с изкуствения тор не биваше да се повтаря! Затова отивах често при тях, пренебрегвайки

Вуцидей. Дори още отрано през деня се заричах да прекарам част от нощта при Владо и Моравия, а стъмнеше ли се, надавах ухо към гората, очаквайки да чуя техния зов.

В утрото на един от тези дни, когато тревата едрееше в ливадите, но маргаритките още не бяха разтворили белите си цветове, при мене дойде глухият Кечо, за да търси някаква работа. Оставих го да насече куп дърва под предлог, че ще трябва набързо да замина за София. Той бе поотслабнал след последния си престой в затвора и често почиваше край дръвника. Стори ми се, че проявява особено любопитство към издутината в тревистия терен под кухнята, гдето беше помийната яма. Тя навярно дразнеше неовата стара иманярска страст. И наистина, когато ме видя да поливам пресните чимове с корени от маргаритки, които бях засадил върху гроба на Лишко, той дойде при мене и извади бележника. Приседна в тревата и почна да ми обяснява с неясни думи и с чертежи в бележника, где имало заровено имане. Отказах да му правя компания о мотика в ръка през една от следващите нощи, а той поклащаше неодобрително глава и твърдеше, че губя цяло богатство.

Денят завърши с величествен анализ отвъд Лакатишка Рила. Когато се стъмни и вечерницата заблестя върху лилавия свод, а след нея и други по-дребни звездици запри-мигаха плахо в отвъдната и по-тъмна половина на небето, откъм Грековица лумнаха пламъците на овчарския огън. Михал Моравия и Владо навярно ме очакваха. И докато гледах как проблясват пламъците — по-буйни и високи от друг път — старият пастир проточи глас в овчарски зов и ме повика. Тръгнах по междите на неокооените ливади, сетне пребродих Грековица и скоро зърнах няколко тъмни сенки край огъня. Това ме озадачи, защото Михал и Владо обикновено биваха сами. Поздравих ги отдалеч, заслепен в първия миг от светлината на огъня.

— Госкъе имаш! — рече бай Михал, без да става. — Госкъе от големия град. . .

Гласът му звучеше малко насмешливо. Владо не помръдна, застанал прав до височка селска мома. Беше Пуна-Шуна, тоя път в униформена черна рокля и бяла якичка на сервитьорка от почивния дом. Край огъня, безнадеждно унили, седяха Боян и Гинка, бивши мои студенти. Те се познаваха по-скоро чрез мен и никаква сърдечна връзка не ги свързваше. Навярно бяха решили да ме изненадат!

Те наистина ме изненадаха със сърдитите си погледи. Едва подадоха ръце за здрависване. Гинка беше много бледа, а топчестото лице и подпухналите очи на Боян му придаваха вид на току-що станало от сън момче. Какво ли се бе случило?

— Дойдоха в станцията — подхвана Шуна, докато се здрависвахме — и прашат за тебека, а я пойдох навам с них. . .

— Всъщност не трябваше изобщо да питаме за тебе, щом не си благоволил да дочакаш рейса!

— тържествено заяви Гинка и о нервни пръсти пхна няколко немирни руси къдри под копринената забрадка.

— Бяхме изпратили телеграма — нерешително добави Боян.

Михал Моравия и Владо ни гледаха с любопитство, прочели изненадата в лицето ми. Не бях получавал никаква телеграма!

— Я ми показях кашето — продължи Шуна, — а они не рачиха да вървят у темното. Един жабок наплаши тая, господжа ли е, мома ли, и я не знам — и Шуна изви глава към Гинка. — Наплаши я, она писна и не рачи да мине барата. . .

През това време Гинка поглеждаше сърдито ту към мене, ту към Пуна-Шуна, но не забравяше да оправя немирните си къдри. Те се подаваха като вити влакнести кичури на агне изпод копринената кърпа, която подчертаваше овала на бялото ѝ лице.

Подканих ги да вървим и пътьом да се обясним, но Гинка категорично отказа. Тя стори това с такава гримаса, че двата кучешки зъба в иначе хубавата ѝ уста, по-големи от другите и израсли малко накриво, изведнаж ое бялнаха и оголиха. Тогава Моравия сякаш се смили над мен и побърза да обясни, че девойката чакала да изгрее луната, преди да се реши да тръгне към къщата. Той добави някак предупредително, че двамата били пострадали в града и селото, преди Шуна да ги доведе при огъня. Приседнах и аз край жеравата, не съвсем близо до Гинка, после ги замолих да ми разправят как са пътували.

Двамата пристигнали по обед в Самоков, нахранили се и тръгнали да дирят камион към

селото. Улиците на града били задръстени от хора, които се шлаели насам-натам, подвиквали силно и се блъскали един в друг, а това сякаш ги размивало. Боян и Гинка едва се провирали между навалищата, но скоро всеки трети непознат почнал най-нахално да щипе бившата студентка било по лакътя, било по рамото, а понякога дори и по лицето. Първият път тя даже не извикала — тъй силна била изненадата ѝ. Напразно се опитвал Боян да я пази от дръзките пръсти на невъзпитаните младежи. При третото ущипване Гинка ахнала от възмущение, а при петото просто изпищяла от болка, защото нахалникът впил пръсти току под бялата ѝ гуша. Боян се намерил в небрано лозе. Едни от момците се блъскали в него, други щипели девойката, трети се смеели отдалеч и той вече не знаел как да я брани и дали да се сбие с някого. Накрая Гинка се разплакала, а той цял треперел от яд. Като ги гледали тъй сърдити, хората сякаш нарочно се нахвърляли още по-ожесточено върху нещастната девойка. Накрая двамата се спасили с бягство в една странична и не тъй многолюдна уличка. . .

— Па днес е щипипазар у градо! — весело заяви Шуна. — Който не сака да го щипят, да си седи у домата. . .

Смееше се и Владо, смееше се и Михал Моравия. Побързах да обясня на гостите, че са имали нещастieto да пристигнат в Самоков точно на първия понеделник след свети Дух, когато младите хора от цялата околия си дават среща в града и всеки има право да щипе девойката, която му харесва.

— Оти се сърдиш? — обади се Михал, без да откъсва поглед от Гинка. — Те колко момци са те бендисали!

— Простаци! — ядно отсече гостенката и гневно ме стрелна със сините си очи. — Да бях знаела, нямаше да тръгна! На, погледни! — и тя разголи лакът, цял нашарен от ущипвания.

Лакът беше хубав, кожата — бяла и нежна. Пуна-Шуна забеляза тия подробности и сложи още съчки в огъня, после източи снага до нсеравата, погленедайки ту мене, ту гостенката ми. А тя продължаваше да разказва.

Двамата с Боян прекарвали дълги часове в малка боза-джийница. Върнали се в центъра едва привечер, когато врявата била стихнала. С нетърпение дочакали рейсовата кола за Мацакурово и пристигнали в селото без други прекеждия. Още се провиждало и те ме търсели навред из мегдана. Настроението на Гинка се помрачило. Тогава Боян се досетил за кръчмата и решил да ме потърси в нея. Тръгнал момъкът нататък, а девойката останала сама на площада, ако не се броят десетината малки момиченца, които я наобиколили.

— Вижете жена у чешири! — викали децата и подтичвали край нея.

Дръзките погледи на дечурлигата скоро досадили на Гинка. Тя се дръпнала настрана, невъзмутима в добре изгладения си клин. За зла беда, заприказвал я някакъв съсухрен селянин с праисторически дрехи и гърлен говор на маймуна. Той бърбел нещо неразбрано, а два книжни лева зашумели в пръстите на протегнатата му ръка. „Давам тебе два лева, цункам та!“ — рекъл непознатият и се усмихнал като идиот.

— Кечо, он е бил! — възкликна Владо и тупна с крак в тревата.

— Па оти му не даде да те цуне? — обади се Шуна и склучи ръце отпред, защото цялата се тресеше.

Гинка сякаш бе готова да зареве отново и тъй ядно погледна селската мома, че тя млъкна начаоа.

— Почти го заплух и той си отиде!

— Он пак че те найде! — пошегува се Михал Моравия, но млъкна разкаян.

Две сълзи се бяха търкулнали от хубавите сини очи на девойката. Тоя път Владо хвърли; нови съчки в огъня и застана точно срещу нея, гледайки я е нескривано любопитство. Гинка забеляза това и смръщи вежди — навярно всички мацакурци ѝ напомняха за Кечо. Като се смълча, Боян поде разказа.

Момъкът се позабавил в задимената кръчма. Обиколил всички маси, запитал кръчмаря за мене и вече бил тръгнал да си върви, когато някакъв старец се развикал край вратата, после вдигнал тояга и почнал да налага едного от селяните. Удрял старецът, а другият — мъж на около четиридесет години, само се бранел с ръка, мълчал и не налитал на бой. „Удри,

Калинка!" — викали едни. „Бягай, Калинка!" — викали други. Уви, първият не спирал, а вторият не бягал. От двете крилати насекоми само оня. когото биели, бил кротък като калинка. Другият, рошав и небръс-нат от две недели, при това с едно отрязано ухо, бил страшен в гнева си ...

— Калинчовите са били! — отсече Владо. — Они са баща и син . . . Запил се е Митко и старият е пошъл да го води дома!

— Баща и син? — възкликна Боян. — Не бих търпял туй от баща си! — и момъкът облеци подпухналите си очи. — Щях да му дам да разбере. . .

— Баща се не удря! — строго го посъди старият овчар.

Всички се смълчахме. Наистина, това беше просто немислимо в Мацакурово. Всичко друго можеше да се случи, но не и син да посегне върху баща си. Вдигнеше ли ръка. трябваше направо да го убие . . .

Луната най-сетне изгря точно отвъд „Бърлогата" — пълна, засмяна и съвсем оранжева, с златист ореол околоръст. Душата на Гинка се отпусна и тя склони да върим. Сбогувах се с овчарите, стиснах ръката и на Шуна и поведох гостите през полето. За щастие в нивите нямаше жаби, нито пък някой пъдпъдък изхвърча изпод краката на девойката. Стигаха й толкова прекеждия в тоя ден!

„Бърлогата" ги разочарова. Двамата се почувствуваха подтиснати, като че бяха влезли в гробница. Дори жълтите лъчи на луната ги дразнеха. Те хапнаха набързо и Гинка, уморена от прекеждията, пожела веднага да си легне. Предложих им да спят горе, в спалнята, гдето имаше две легла.

— Как, с Боян? — възкликна Гинка, повече възмутена, отколкото смутена.

Тогава намислих двамата с нея да спиме горе. - Ами Боян? — откликна тя, вече наистина смутена. Нямаше друг изход, освен Боян да легне в кухнята, аз върху одъра в долната стая, а тя да спи горе.

— Как сама? — почти извика Гинка, изтръпнала от страх.

Наистина, неразрешима дилема! Оказа се, че до тоя ден Гинка не бе ношувала сама в стая ... Тя най-сетне се съгласи да спи в кухнята, но с затворени капаци на прозорците и при условие, че един от двама ни ще се настани в долната стая, за да я пази. По-дребничкият Боян самопо-жертвувателно предложи да се свие на одъра във въпросната стая и всичко се уреди.

— „Он пак че те наиде!" — пошегува се Боян с Гинка, повтаряйки думите на Моравия за Кечо.

Тя само се намръщи и затвори вратата на кухнята.

Дълго не можах да заспя. Лунни лъчи струеха в стая--та, потокът бълбукаше неспирно под отворения прозорец, а към полунощ се обадиха кучета и лаят им отекваше до късно в полето. Дали Гинка спеше вече? . . .

На утрото се събудих с натежала глава. Заслизах на пръсти по дървеното стълбище, но дъските изкърцаха жалостиво. Някой се обади с глух глас откъм кухнята. Надникнах през малкото прозорче и останах крайно изненадан — в стаичката бе светло, единият капак на прозореца бе разтворен, а Гинка, по-бледа и от варосаната стена до нея и прищипала завивките почти до носа си, ме гледаше с изцъклени очи.

— Цяла нощ! — прошъпна тя с прегракнал глас, когато влязох при нея. — Не съм мигнала цяла нощ! Едва не умрях от страх ...

— Защо?

— Оня. оня дойде! Снощният, от селото! — и зениците й се разшириха. — Тропаше нещо под прозореца, тропаше и пъшкеше. . . Помислих, че си ти и отворих капака. Тогава той се изправи и видях лицето му!

Гинка закри лице с ръце и неволно се разтrese.

— После? — запитах я, крайно озадачен.

— Той побягна, а гърлото ми се сви! Помислих, че е дошъл за целувката. . .

Изведнаж се досетих за нещо. Бързо изкочих навън и' заобиколих къщата. Помийната яма бе

разровена. Погледнах към горния край на двора и изтърчах към гроба на Лишко. Той също бе разровен. Нещо изшумоля под краката ми в още росната трева. Беше бележникът на глухия Кечо. Сега вече не можеше да има никакво съмнение. Повярвал, че ще замина в същия ден, Кечо бе дошъл с кирка в ръка да търси имане в светлата нощ. Още през деня бе проявил особено любопитство към малката могилка, сгушена между смърчовете, под която почиваха костите на Лишко. Навярно е считал, че там съм заровил парите си! Подвел се е и от затворените капаци на кухненския прозорец. Мислил е, че няма кой да го чуе и свободно е размахвал кирката. Трябва не на шега да се е уплашил, когато Гинка се е изблешила от прозореца . . .

Върнах се при нея с бележника в ръка. Напразно се опитвах да ѝ обяснявам, че Кечо не бе дошъл за целувката, а за да търси имане. Тя стегна раницата си и **ДЕамата** с Боян отпътуваха още същия ден за София — той безразличен, а тя с разстроени нерви.

И Гинка, като другата, истинската Тони, вече не помисли да дойде в Мацакурово. Писано ми било да живея предимно със спомените си.

Уви! Те вече ми досаждаха . . .

II

Някаква тайнствена прелест лъхаше от среднощните овчарски огньове. Звездите мигат по тъмното небе и тръпнат, когато някоя полети надолу, гората леко зашумява и шъпне недомълвени слова. Подемат ги избуялите ниви и високите стъркове тихо се полюшват, а едрите маргарит-ки, по-устойчиви от тях върху здравите си стебла, едва се поклащат от полъха на ветреца и весело се белеят в кадийния мрак. Съчки пращат в огъня и пламъците неспирно се люшкат насам и нататък, сякаш доловили равномерното дишане на нощта, а светлият кръг край колибата ту се стеснява, ту пролазва отвъд, към легналия в тревата пес. Той лежи с затворени очи, а ушите му са щръкнали в различни посоки. Едното се ослушва в ромона на близкия поток, другото дебне въздишките на овцете в егрека. Отрони ли се камъче от брега на потока и плисне ли във водата, двете уши се извърщат нататък и дишането на псето сякаш спира за няколко мига. Но то пак не отваря очи. Сетне овца ще се задави в заградката, стадото едва забележимо ще се раздвижи и някаква огромна въздишка ще се люшне във въздуха, а кучето пак наостря уши и не поглежда. Това са свойски, отдавна познати шумове и то ги възприема някак подсъзнателно, докато дреме край огъня.

Бавно отмествам поглед от кучето и се вирам в овчаря. Той седи върху пън, сам приличен на мечка под ямурлука, безмълвен и неподвижен като издялан от камък. Тъй са седели нашите общи деди още в незапомнени времена, когато дивото куче се е промъкнало за първи път от гората и е дошло да се сгрее на овчарския огън. То е като съдружник на овчаря. Дватама заедно бдят над овцете и дружно ги извеждат от заградката, за да ги поведат нагоре, към скритите в гората полянки, гдето тревата е по-свежа и сочна. И докато единият подвиква към овцете и подкарва щукналите встрани шилета, другият обикаля наоколо с щръкнали уши, души въздуха и дебне невидимия враг, готов да се бори до смърт с него. Защо? Нима овцете са негови? Не. Кучето дебне отколешните си диви събратя, за да не наруши неписания договор, сключен от далечните му предци с овчаря в деня, когато те, премръзнали и гладни, са пролазили до огъня и приели: дружбата на човека. И то, овчарското куче, е по-вярно на човека, отколкото той към него!

Понякога овчарят край огъня е Вуцидей, дважд по-черен и страшен в мрака, с едри бели зъби на горила и малки проникателни очи. сиви като пепелта в огнището, но с блясъка на стомана, когато гняв напират в гърдите му към вълците и мечките, които безпокоят стадото. За Вуцидей целият свят се заключава в Мацакурово и се върти между него самия, от една страна, и вълците в гората и кооператорите в селото. И едните, и другите искат да го лишат от смисъла на живота му, като му вземат овцете — вълците постепенно, шиле подир шиле, а кооператорите наведнаж, като включат неговите четиридесет овце в общото стадо. Той ще се брани, бранейки овцете си, ще се брани с тояга срещу едните и с ината си срещу другите. Особено срещу техните ръководители. Те седят на столове, не са пасли овце и не разбират от

овчарски огньове . . .

Друг път, когато не ми се слушаха ядните слова на Вуцидей, отивах при огъня на Михал Моравия. От него нямаше по-стар овчар в полето. Някаква особена кротост лъхаше от благите му очи, едва потъмнели от дима на безбройните овчарски огньове, край които бе прекарвал нощите си през последните петдесет години. Той нямаше колиба преди година-две, когато пасеше своите овце, нямаше колиба и сега, като пастир на кооперативните шилета. Напразно го придумваше Владо да докарат дъски от стопанството и да издигнат малка барачка край Грековица, като другите кооперативни овчари, които стануваха със сегмала в Надарица. Старият овчар искаше да гледа звездите, преди да заспи, да слуша как диша земята и да усеща росата върху четинестото си лице, когато небето почне да сивее откъм изток, и отрано да чуе как пъплят пъргавите мравки под него.

Вместо колиба Михал Моравия изграждаше дъгообразна козирка от зелени смърчови клони. Долните краища на клоните забиваше в земята и ги преплиташе с други, а горните свързваше с къса прековица, прикрепена някак към стеблото на високо дърво. Тъй спеше на открито под тоя смешен полусвод. Завалеше ли ситен дъждец, той подгъваше крака и се притискаше към клоните, нехаен към влагата, която се просмукваше през мокрия шаек на потурите и попиваше топлината на старите му кости. Огънят съска и гасне в дъжда, овцете потръпват неспокойно в егрека и кучетата обикалят наоколо, подрънквайки навре-мени бодливите си гerdани, а той спи спокойно под зеления балдахин. Спи, покашлюва и сънува нещо, но в сънищата си навярно мисли, где да поведе овцете на другото утро и кой чал да обходи, когато пашата прегори в окрай-нината на гората. Ще търчи подир шилетата, а вечер ще прибере стадото в заградката, за да тори кооперативните ниви.

Докато бай Михал дреме край клоните на навеса, Владо притуря още съчки в огъня, весело потрива ръце и разправя за бебето, донесено от щъркела в дома на младата му невеста преди няколко дни. Мъжко било и го кръстили Косте, на името на дядото.

— Не трябваше, но нейсе, от мен да мине! — казва младият човек.

Той още не говори с баща си. Прибрал се е в къщата на тъста си, но на есен младите хора от кооператива обещаваха да им издигнат малък дом от греди, плетени клони и кал. Дори местото вече било определено — нейде в долната махала, край Селската река. Баща му, известен контрабандист още отпреди войната, бил изсякъл цяла гора, та редно било синът да живее в дървена къща ...

Тъй разправя Владо и се усмихна иронично, сякаш доволен от тая мълчалива война, който бе повел срещу своя непримирим родител. Колкото до къщата, той не ламтял за по-голяма, например като оная на сегашния ръководител на селкоопа. Да, оная слабичкият, дето все ходи със стиснати устни и поглежда крадешком изпод каскета. Решил бил къща да гради и в това нямало нищо лошо, ако си гледал и работата, но човекът позанемарил нуждите на трите магазина на селкоопа, а издигал къщата си тъкмо срещу новостроящата се сграда на читалището. Същите работници, които строели читалищната сграда, изжиждали и неговия дом, уж през часовете за почивка и в извънработно време, но и материалите за градежа някак се смесили, та не се знаело кое било общинско и кое частно ...

— И той си търси белята! — отсича Владо и стиска зъби.

Гледам го и ми се струва, че и дните на този местен големец са вече преброени.

Младият овчар слага две нови цепеници в посивялата жерава и хвърля стиска съчки отгоре. Влажни от росата, те се пържат на огъня, димят и съскаат, сетне изведнаж припламват, а лицето на овчаря блясва в тъмата като светъл съсъд от червеникав бакър. Огнените езици разреждат дима и призрачни сенки пролазват в далечината и се скриват в тъмните клони на близките дървета. Тия сенки изглеждат подозрителни! Кучетата се раздвижват, безшумно тръгват нататък и обикалят дърветата, а на връщане жълтите им очи искрят като огънчета в мрака. Те поглеждат към стария овчар, заровил лице в клоните на навеса и заспал първи сън, сетне дълго се взират в очите на Владо, сякаш искат да отгатнат и скритите му мисли, а накрая душат въздуха около мен и влажните им ноздри тръпнат в лека гримаса. Те знаят, че трябва да запомнят тая миризма, защото съм приятел и чест гост в егрека.

След малко кучетата тръгват в различни посоки и безшумно обхождат заградката на сънните овце, преди да полегнат и задремат в тревата. Двамата с Владо дълго мълчим, унесени в мислите си и стаени под звездното небе. Колко различни сме с него и все пак колко си приличаме в тая тъмна нощ, сами между земята и мигащите светила, когато самото време сякаш е спряло да тече и всяка жива твар спи в тишината на мрака, а ние, будни и бодри от свежия хлад, не затваряме очи, за да откраднем още няколко скъпоценни мига от красотата на нощта и от самия живот. Красотата се просмуква у нас о въздуха, който дишаме, а и на двама ни се струва, че часовете, прекарани в сън и о притъпени сетива, представляват безвъзвратно загубен откъс от времето. Нека спи човешкото гъмжило в каменните мравунци на големия град отвъд планината!

През последните години и рижият Димитър се настаняваше с егрека си в нивите край „Бърлогата“. Той притигаше ведно с първите есенни мъгли, но всяка година местеше заградката все по-нагоре и по-близо до гората. Бягаше той от кооперативния блок, а блокът сякаш го гонеше по петите. Ще натори Димитър една нива подир Кръстовден и ще зъзне три недели с овцете върху нея, а на другата есен току виж, че и тя влязла в блока. Дадат му друга, по-нагоре в полето и той пак я натори, но още преди да се търкулне пълна година и нивата вече е в блока! Вдига вежди Димитър, жално клати глава и поглежда по-нагоре със сините си очи, после прекарва длан по хлътналите страни на изпитото лице и се чуди где ли ще му посочат нова нива. Чуди се, но още не иска да влезне в стопанството. Дадат му някоя неорана целина на третата есен, а той пак повежда тридеоетината си брави, за да натори и нея, мръзнейки дълги нощи в студа и влажната мъгла.

В една от тия мъгливи вечери, по-студена и влажна от прежните и много тъмна, дочух нечий стъпки под прозореца, докато дочитах някаква книга в светлината на газената ламба. Ослушах се за миг, после помислих, че коне са влезли в двора и хрупкат сочната трева край зида на къщата. Те бродяха на воля из полето, също като призраци в мъглата, щом селяните откарваха ечемичените снопи и жените изваждаха картофите от последната нива. Стадният инстинкт и страхът от мечките ги събираше на групи. Понякога злосторници ги ловяха и най-жестоко им отрязваха опашките почти до корена, за да продават космите на четкарите в града. На другото утро мацакурци се споглеждаха озадачени, дебнейки о един друг, а конете шестуваха тъжно по стърнищата, смешни и жалки без красивите си опашки. Те сякаш се пазеха от зли хора и нарочно се събираха край двора на „Бърлогата“, примамени от светлината на ламбата.

И тъй, докато дочитах книгата, нечий глух глас се обади под прозореца, викайки ме по име.

— Милиция, милиция е! — добави гласът и се смълча.

Признавам, че не бях готов да посрещна такива среднощни гости. Впрочем кой ли би се зарадвал, ако някой се провикне тъй под прозореца му малко преди полунощ, и то в такова усамотено място?

Станах и отворих прозореца, но навън тъмата бе непрогледна. Някаква тъмна сянка се предвижи край зида.

— Отвори, милиция е! — повтори гласът.

Отключих входната врата и се отдръпнах, за да пропусна човекът, който дишаше тежко в мрака само на крачка отвъд. Беше рижият Димитър. Очаквах друг да влезе подир него, но той затвори вратата.

— А защо викаш „милиция“? — запитах го, съвземайки се от изненадата си.

— Каква милиция! - и той се ококори. — Я виках Ди-митрия! Зер не знаеш, дека тъй се казувам . . .

Излишно бе да обяснявам колко неуместно е да членува името си по тоя странен начин, нито пък можех да му се сърдя, защото няколко предни зъба липсваха в устата му. Той трепереше от студ и бързаше да си върви, но не и преди да получи кутия с няколко клечки кибрит — огънят в колибата бил загаснал, а той нямал огниво.

Сварих му едно кафе, защото сам чувствавах нужда от нещо ободрително след странната поява на овчаря.

— Все четйш, четйш и божем книги писуваш — подзе Димитрия, докато сърбаше кафето. — Я видим, дека не те домързява, но барем плащат ли харно? — и той ме погледна изпитателно. — Плащат, бай Димитре . . .

— Че вземаш ли бар пет-шестотин лева за една книга? Пет-шестотин лева за една книга, върху която щях да работя почти половин година! Не. нямаше смисъл да споря, нито да го разубеждавам в преценката му за подходящото възнаграждение на интелектуалния труд! При това мнозина в селото мислеха като него . . .

След малко тръгнах в мрака след овчаря, разсънен от неочакваната му поява и последвалия разговор на „литературни“ теми. Дошли в колибата, Димитър бързо накла-де огън, запали и голяма боринеста треска, прищипа я в единия край на цепната пръчка, а другия забучи в земята. Пламъците осветиха поетническото му лице. Той се изтегна върху сухата папрат и сгълча кучето, което застана на прага и наостри уши. Димитрия пак зачекна старата си болка. — Те оня ден я видох — начена той с тъжен, напевен глас. — Бях пошъл у селото за хляб, а она кбпаше компи-ри у нихния двор. Хем копа. хем поглежда през плетб — и овчарят поклати глава, сякаш й се заканваше. — Я видим дека ме е вишла и се маем като псе пред порти. — Той пак погледна към овчарския пес, после вяла усмивка премина по лицето му. — Она копне с мотиката и пак пре-копне, па свие снага и сбира компири. Ех, тая пуста, харна снага ...

Димитрия се смълча, сякаш пред очите му пак изплава снагата, която не му даваше покой.

— Гледам снагата — продължи той след малко, — па не можих да изтрая. „Зинке — викнах през плетб, — дай ми един-два компира, оти ми требуют!“ Тъй й викам, а она се кикоти. „Белким си нямаш — рече ми, — али са вече помразнали?“ Със слана ме попари, пустата! Оно се трае месец или два, ама стана три годин, откак ме държи мерако . . .

Той се загледа в огнището и тъжно заклати глава. Кимнах и аз един-два пъти от състрадание. Дори кучето изви муцуна и се вгледа в печалния лик на господаря си. Вече петдесет и шест годишен, дядо на няколко внука, Димитрия бе влюбен в съседката си, майка на отрасли деца. Знаех тъжната история още от прежната есен.

Глупостта, казват, не ходи в гората. А любовта?

III

Студ скова земята подир Димитровден, гъста мъгла легна над полето и прокуди овчарите в селото. Заключение „Бърлогата“ и се прибрах в града. Баба Минка не бе остаряла, но краката й се преплитаха в снега и тя не можеше да седи сама в къщичката. Беше се приютила в дома на другия си син, който бе огняр в София. Козарникът бе запустял отдавна и петел вече не пееше в кокошарника, та старухата нямаше защо да седи горе. При това един от крадците, които разбиваха „Бърлогата“, се намирал в затвора...

Щом се запролети и аз пак се върнах в Мацакурово, гдето снегът още застилаше полето. Баба Минка дойде да ме споходн — тъй, за едната блага дума, без вестник или писмо в празната торбичка. Първата ми дума бе за Вуцидей. Уви, той бил изчезнал от селото!

Изчезнал човекът посред зима и вече три месеца откак не се обаждал ни на свои, ни на чужди. В дните подир по-клади хора били надошли от града и губели много време в разговор с ония селяни, които още се опъвали и не искали да влезнат в стопанството. Мнозина склонили — и рижият Димитрия, и бившият ми хазаин Петре, та дори и даскал Итко, тоя път без да укрива нивите на жена си, — но някои се дърпали. Най-лют бил Вуцидей. Не влизал в кръчмата и не показвал лице на мегдана от страх да не го заговорят за стопанството. Криел се като язовец в къщата си, но една вечер те похлопали на портата и рекли да влязат в двора. Той, нали бил див и силен като мечка, застанал с брадва в ръка пред портата, а Митра чупела пръсти зад него.

— Нечем да ме агитирувате! — викнал Вуцидей по тях и погледнал секирата.

Спогледали се хората, вдигнали рамене и го оставили без друга дума. Той се прибрал в одаята, смръщен и страшен като тъмен облак, кога се зададе по Илинден откъм Лакатишка Рила и се дави в глуха кашлица, преди да затрепчи над горите и полето. Митра стърчала права

край стената, синовете му свели глави, а той не продумвал. Поседял тъй към един час или повече, мръщил вежди, стискал зъби и не отварял уста. Страшно било да го гледаш и Митра не знаела що да чини и где да се дене, а двоицата му сина от първата жена се измъкнали навън.

Минало време и тъмата влязла през прозореца. Тогава Вуцидей рипнал, грабнал калпака, надянал ямурлука и рекъл на невестата да пхне два самуна, бучка сирене и къс сланина в торбата. Тя, сиротата, едва не заплакала — нали била втора жена на овчаря, синовете от първата не я зачитали много и тя се бояла да остане сама. Но що да чини! Покорила се, подала му пълната торба, а той взел кривака и тръгнал, па поспрял на портата.

— Да знаеш, дека ме няма! — рекъл ѝ и потънал в мрака.

Вече никой не го видял, никой не бил чул нещо за него.. .

Далече от очите, далече и от ума! Бях позабравил бягството на Вуцидей и се залисвах с едно-друго в двора на „Бърлогата“. Снегът се вдигна от полето и трябваше да заменям изгнилите колове на оградата, преди да засадя двора с картофи. Неприятна, отекчителна работа!

В едно свежо утро, тъкмо когато копаех дупки за коловете откъм страната на двора пред параклиса, изгнаникът неочаквано застана до мене. Поздравихме се, но той не бързаше да ме заговори. Тъй правеше винаги, колчем искаше да отгатне настроението ми, или да разбере дали зная нещо за делата му. Продължавах да копая, поглеждайки го навремени с крайчеца на окоето. Той беше доста блед и мършав.

— Ти стана друг! — подзе Вуцидей накрая.

— Защо? — и оставих мотиката.

— Вече на нас мязаш! Копаш като вси у Мацакурово. . . Навярно искаше да ме подкупи с тия похвални думи.

Усмихнах се и пак грабнах мотиката. Нали тъй бе постъпвал някога и Кандид, прославеният герой в едноименния роман на Волтер, когато всички други пътища го бяха извели в задънена улица?

— А ония дърва? — продължи овчарят, сочейки с поглед камарата зад къщата. — Белким ти ги нацепи?

— Язе! — гордо отвърнах по мацакурски.

— А я рекох, да не е Кечо, зер и он се върна у селото. . .

Това бяха началните тактове на увертюрата (Кечо бе полежал в затвора заради някакво дребно прегрешение). Представлението бе започнало и трябваше само да чакам, да гледам и да слушам. Вуцидей бе изплюл камъчето.

— Ей ги, идат! — и той извърна глава към гората. — Идат, ама моята невеста не е между них.

. . .

Десетина бели забрадки се провираха между белите смърчове. Жените навлязоха в полето о мотики в ръка, следвани от звеновода и един бригадир. Тая пролет кооперативният блок бе пролазил досам двора на „Бърлогата“. Частниците в селото се брояха на пръсти. Между тях, разбира се, бе и Вуцидей. Той гледаше жените, оголил зъби в присмехулна усмивка.

— Виж де, погледни! — някак злъчно рече непримиримият овчар. — Виж как се гради социализъм: жените го строят, мъжете го вардят! . . .

Белите забрадки бяха вече свели глави над нивата и копаеха гнезда за картофите. Звеноводът също вдигаше мотика и дълбаеше дупки за семето, а бригадирът измерваше нивата с двукрак дървен пергел, висок колкото него самия. Други бели забрадки се мяркаха в полето под нас, а трактор пореше земята над селото. В дъното се червенеяха новите керемиди на двете последни стопански сгради на кооператива, израсли неусетно през първите по-топли зимни дни.

— Не им сакам ни медо, ни жилото! — продължаваше Вуцидей, без да откъсва поглед от жените. — Тъй им рекох, кога дойдоха да ме агитируват. После ойдох на курорт. . .

— Да не си бил при Кечо, та си тъй отслабнал? — поза-качих го. — Зер и той беше на курорт в затвора!

Задявката не се понрави на овчаря и той се понамръщи.

— Море, в болницата бях — чух го да казва. Оставих мотиката и седнах в тревата, подавайки и нему

една цигара. Той не бързаше да я запали, сякаш се чудеше как да започне и с кое да завърши разказа си.

Накратко, поскитал, една—две недели из София, а там всичко с пари се купувало и те взели да се привършват. Да се върне в селото било жива умирачка — с благи приказки щели да му вземат овцете и да го натикат в стопанството. Да стои гладен в София пак не могло, зер човек сал мешината си не може излъга . . . Ако ще се мре, рекъл, барем да е у болницата, доктор да го заколи. Ще го порнат, ще му отрежат сляпото черво, а той я умре, я не умре от болката. .. Ако умре, все едно, че са му взели овцете. Ако оживее, ще полежи в болницата, дорде се махнат ония от селото, гдето агитирали хората за стопанството, после ще се върне, ни лук ял, ни лук мирисал. Тъй и той жив, и овцете негови. . .

— Отивам една заран у болницата — продължи овчарят, — а никой ме не поглежда. Да е смърчова гора, та да се оправя, а то едни коридори, едни бели врати от двете страни . . .

По едно време към него се задало чисто моме в бяла престилка и той се запревивал от болки. „Тука ме боли — думал й, — апандицито ме боли — и натискал с пръсти лявата страна на корема, та чак кожата да пробие през дрехите. — Ега ме не порежете, он че се пукне и тъй че се зяносам!"

Сестрата го изгледала подозрително и му рекла, че сляпото черво не било от лявата, а в дясната страна на мешината му, но пак го завела при лекаря. Лъгал Вуцидей и се превивал от въображаемите болки, мръщил се лекарят и искал да го изпъди, но накрая рекъл на сестрата да му даде чисти дрехи и да го изкъпи. „Отвори се земльо, та ме прибери!" — помислил Вуцидей, но било вече късно да бяга. Два пъти в живота си бил ходил на баня и двата пъти в Сапарево, в мъжката баня, но пак го било срам от мъжете, а сега жена да го къпе! Нейсе, скоро разбрал грешката си и тъй въздъхнал от радост, че сестрата се уплашила — горката, нали била добричка, навярно помислила, че апандиситът му се е пукнал ...

Полежал два-три дни в пружиненото легло, доволен и важен, после го завели в операционната и му отрязали апандисита. Болките дошли отпосле, когато го върнали с количка в спалнята. Рекли му да не мърда, за да не се разпори шевът. Кротувал той и не мърдал, но подир неделя лекарят казал, че раната бързо зараствала и щели скоро да го изпишат.

„Ако они са йощ у селото — минало му през ума, като си спомнил за агитаторите, — белким пак че ме вкарат у стопанството!"

Попремислил, па опънал крака и те щръкнали отвъд късото легло. Преметнал се еднаж наляво, друг път надясно и шевът се отпорил. Тъй спечелил още три недели.

— А не те ли беше страх — запитах го, — не се ли боеше да не умреш? Разпарянето на шева е опасна работа!

— Опасна, казуваш? — и той се навъси. — А овцете? Ти чуваше саде две кози, а я имам четиридесет брави! А съм ги дал, А съм умрял. Това е по-опасна работа . . .

Той запали цигарата и ми заразправя как лежал още три недели, как идвало да го наглежда все същото моме, което уж щяло да го къпе, как изпросил от лекаря още една седмица в болницата, когато дошло време да си върви.

„Може — рекъл лекарят, — може да останеш, ако имаш още едно сляпо черво за рязане!"

Тъй рекъл лекарят, а сестрата се изчервила, та чак ушите й пламнали като гребена на младо петле. Помислил Вуцидей и се хванал за гърлото.

„Друго артък черво нямам, докторе — рекъл му, — но сливиците да ми отрежеш, че много ме белят есени, кога пада слана по тревата!"

— И тях ли отрязаха! — неловно възкликнах.

— Па отрезаха ги, белким са ми потребвали! — отвърна Вуцидей и се засмя. — И да знаеш що сладолед изях-ход, баш посред зиме. . .

Той млъкна и се загледа към белите забрадки. Жените се бяха изправили, за да отпочинат, и тъкмо подемаха някаква песен. Бригадирът бе изчезнал, а тракторът още бу-ботеше откъм

селото.

— После? — подканих го да продължи.

— После лежах йощ две недели, патогиз иде докторът. „Казувай що да режем — дума ми и махсус орати по шопски, — що стая с другото черво?" Тъй ми орати и се смее, а я му викам, дека тая нече да я биде. „Отавна се вечем, докторе — казувам му, — не остая вече що да режеш!" Тъй му думам и се смея, а он сака езика ми да реже. „Много оратиш — казува, — много попържиш стопанството, та може и него да отрежа!" После си взеха дрехите и ме напалиха.

— А ти?

— Право у селото, зер вече блокът е готов и без- мене-ка. Дойдох по темно и се бутнах в одаята, а жената изпищя. „Те ту а съм — думам й, — ту а съм, ама пак ме няма!"

Тъй привърши разказа си Вуцидей. Гледах чорлавата му глава и ое чудех отгде се бе взела толкова изобретателност в такъв неугледен съсъд! Той се помая още малко, после тръгна към разсадника край реката. Опасяваше се да не би кооператорите да вземат бачията му и искаше да заварди мястото. Цял ден ковеше колове, пристягаше пре-ковици и мъкнеше дърва от гората, а привечер синовете му докараха стадото. Никога не бяха откривали бачията тъй рано, но времето бе топло, а и овцете бяха охранени и със здрави кожуси. В тия овце сякаш се криеше цялата селска гордост на Вуцидей. Той живееше в схлупена къща с глинен под и почти гладуваше, но овцете винаги бяха сити. Бе готов да продаде всичко, до последната къделя вълна, само за да купи сено и да ги нахрани. Познаваше всяка брава по име, помнеше потеклото й и знаеше колко мляко дава. С една дума, те бяха неговата челяд!

Привечер Вуцидей запали огън край колибата. Тръгнах нататък, привлечен като светулка от огъня и подвик-вайки отдалеч към кучетата, които ме бяха позабравили през зимата. Овчарят бе сам. Посрещна ме и посочи с ръка широк пън край пламтящите главни. Реката, натежала от пролетните води, се блъскаше в крайбрежните камъни на няколко крачки от колибата. Тук-там из тъмната гора се белееха малки снежни преспи, скътани в усойните места, Луната се бавеше отвъд билото, звездите трептяха над главите ни и безброй искри литваха нагоре с пламъците, гонейки ое като светулки в дима, преди да се стопят в тъмата. Навремени овца покашлюваше откъм егрека и тих звън на хлопатар се разнасяше из въздуха, после пак настъпваше тишина. Само реката се плискаше в бреговете, но някак морно, напевно и приспивно. Позната, мила картина, неувяхваща с дните и годините!

Дълго мълчахме, всеки унесен в мислите си. По едно време той изпъшка и сам издаде къде блуждае умът му.

— Видиш ли що е харно край огъня? — бавно рече Вуцидей. — Що ще да чиня без тия огньове, ако влязна у стопанството?

— Но ти пак ще бъдеш овчар! — побързах да го окуража. — Аз тъй, за твое добро . . .

— Сполай ти за доброто! — прекъсна ме той и пак се смълча.

Реших да го подхвана отдалеч. Разправих му как преди двадесетина години един стар учител от село Банкя край София бе основал кооперативна ферма, с колко мъка бе събрал тридесетима стопани и към триста брави, как изпървом всички ое съмнявали в успеха на фермата и дори се подсмивали.

— Но той излязъл прав накрая! — завърших въодушевен.

— А другите? — запита Вуцидей. — Що рекли они, щом он бил прав?

— Другите ли? И те такива твърдоглави шопи. . . Наистина твърдоглави! Събрал ги учителят на годишно

събрание, поканил и други селяни и прочел отчетния доклад. „Ето — казвал им, — вие търчите с магарчета ката ден до града, за да продавате млякото¹ по три лева оката, а ние го заплащаме по три и половина и само един човек отива с двуколка до София!" Кооператорите го слушали, слушали го и другите и всички кимали одобрително. „Тогава ще влезнете ли в фермата?" — запитал учителят, обръщайки се към частниците. „Нечаме, нечаме да влезне-ме!" — Заобаждали се те един през друг.

— Ей докъде води шопското ви твърдоглавие! — рекох тържествено'.

Мислех че съм го сразил, но останах излъган. — Па они са били прави! — най-невъзмутимо отвърна Вуцидей.

Повдигнах глава в почуда, а той ме изгледа съжали-телно, преди да продължи:

— Они, частниците де, пак са взимали повече пари, оти са сипували вода у млякото. Вярно, търчали са до градб но за кяр е било!

Млъкнах посрамен и тъпо се загледах в пламъците, отчаян от неговата мацакурска логика. Вуцидей сякаш съзря смущението ми и реши да ме поучи, макар отдавна да бе вдигнал ръце от мен.

— Тъй да знаеш — рече той, — шоп ли е, он не е глупав и си знае работата, а ти не му вързувай кусур!

Глава X НАЧАЛОТО НА КРАЯ

I

Освободен от грижи по птици и животни в двора на „Бърлогата“, все по-често възлизах нагоре по зелените ридове на планината. Тия излети бяха приятна и полезна противоотрова срещу сивата монотонност на преводите, които изпълвах свободните ми часове, но не запълвах и живота ми. Наистина, бях написал една дълга военна повест и книгата бе дори приета за печат. Търсех разтуха в гората и дивите цветя, в облаците и пенливите потоци, в скалистите чуки и езерата под тях. Тяхната красота ме пленяваше и понякога ми се струваше, че бих могъл да прекарам и сетните си дни, раздвоен между преводите и планината. Но само понякога. . .

Привечер в един от тия хубави пролетни дни, когато лекият вятър разнасяше из въздуха пращеца на цъфналите борове, стъпките ме отведоха до широката поляна пред хижата под Мечитите. Тя бе затворена, но пазачът бе от Мацакурово и аз знаех где оставя ключовете на входната врата. Реших да ношувам в хижата и седнах на пейката в източния край на поляната, за да дочакам залеза.

Оттук същински венец от планини се разкрива пред погледа и радва душата. На юг се възвисяват двата Мечита, обрасли донейде в гъст клек, но о голи и остри чела, връз които минава отдавна срутен път. Вдясно от тях Попова шапка сякаш наднича към събратята си от високия пиедестал в края на Лопушница, а вечните снежни преспи в стръмните ѝ урви странно синее в 'дълбоката сянка. Отвъд, право на запад, се е изшилил Отовишкият връх, пирамидален като съседа си, който се оглежда във водите на Бъбрека. По на север Кабул е проточил снага като едногърба камила и неусетно се слива с по-ниския Бански чал, приютил в ската си дългата сграда на военния муле-тарник. Керемидите на мулетарника аленеят в лъчите на залязващото слънце, а тризъбият Арамия се откроява ясно в леките пари над езерата, през които струят златните слънчеви стрели. Най-сетне настъпва онази кратка минута, когато слънцето потъва зад билото и лъчите му обсипват с позлата самотните борове по голия гръб на Лъкатишка Рила. После, когато и те потънат в здрача, само каменното чело на Витошкия първенец руменее в далечината. Зная, че този руменец се вижда и от жителите на големия град в полите на планината и в радостта ми се примесва странна тъга — неясна и меланхолична като възсинкавите сенки, в които тънат върховете и сякаш неусетно се отдалечават от погледа.

„Все тъй ли ще живея — питах се, — винаги сам, затворен в двора на „Бърлогата“, далече от света и хората?“

Красотата на припадащата нощ разсея тъжните мисли. А тая нощ бе великолепна, ясна и топла. Месецът показваше бледия си сърп още през деня, но почна да жълтее с настъпването на здрачевината, сякаш крадеше златото на слънцето. После звездите заблестяха по виолетовото небе и той се издигна по-нависоко — тържествен и плавен, свил острите си краища в приветлива усмивка — и разля мека светлина връз стихналото море от планини

под него. Дълго се взирах в него от пейката пред хижата и се чудех как се провира между звездите и не търси ли някоя от тях. По едно време той наближи съзвездието на Малката мечка, закри най-долната звезда от четиригълника и сякаш увисна на колата, встрани от Млечния път, приличен на златен сърп, забравен от неznайна жетварка . . .

Не жетварка бе забравила тоя златен сърп, а самото слънце. Подранило нарочно, то изгря трепетно и задъхано на другото утро и тръгна да дири сърпа по небето, но той бе изчезнал в потайния мрак на нощта. Върховете пламнаха в пожара на утрото и огньовете сякаш лумнаха в снежните преспи под Попова шапка, задгърбила фантастичните зъбери на Рупите. Въздухът бе тъй прозрачен, че върховете изглеждаха на хвърлей камък от хижата. Птички чуруликаха весело от ниските борове край пейката. Докато ги дебнех с поглед из клоните, извъръщайки глава насам-натам, пред очите ми изведнаж се ширна гладкото язовирно море, отразило като огледало пурпура на изгрева. Зад него, току отвъд Ихтиманските възвишения, пояс от бели мъгли закриваше снагата на Стара планина и само билото розовееше в далечината, плувнало като приказен кораб в океан от млечни пари. Сетне лека мъгла се надигна от езерото на язовира, и то вече не блестеше тъй ярко, както в първите минути на изгрева. Красотата на огромното езеро ме омая. Обзе ме странна гордост пред подвига на тия неznайни хора на труда, превърнали полето в море и преобразили до неузнаваемост самата природа.

Уви, пак ме жегна подла мисъл и аз се запитах колко от тези герои бяха почувствували величието на подвига си и колцина бяха останали безразлични. Последните едва ли бяха малко на брой, сякаш да потвърдят истината, че е по-лесно човек да преобрази земята, отколкото собствената си природа. В душите на тия хора навярно още се потуляха плевели и навици, наследени от доскорошното минало. Съзнанието им трябва да се е оказало по-твърдо от гранитната утроба на планината, в която те самите бяха издълбали дълги и здрави тунели. Ако не беше така, животът ни би бил по-добър, достоен за външното великолепие на материалните човешки дела и освободен еднаж завинаги от тесногърдия мрак, в който тънеха хиляди събратя на моя Вуцидей!

Слънцето бе изплавало високо над върховете, когато затворих хижата и тръгнах по обратния път. Впрочем вървах не по стръмната просека в гората, низ която скиорите се спускат зиме, а по една малко известна сенчеста алея на изток от хижата. Тя прекосява Юрушка река връз неголям мост от груби камъни, свива през тъмна и глуха гора, цяла обрасла в лишеи, провиснали от дъгите на клоните като бради на невидими горски джуджета, продължава нататък край огромни каменни морени, потънали в здравец и папрат, докато стигне острия завой на пенливата Грековица и се спусне към Преслапа. В тая широка поляна, пожълтяла на места от пачи крак и други гъби, някога се е издигал дървеният дворец на Фердинанд, изложен на припек, с поглед към Средонос и двата съседни върха. Пътят извива надолу, към селото, но една странична пътека лъкатуши вляво от барата на Бошков дол и се вие между високи и редки борове с гнезда на гълъби и други птици. Пътеката извежда в крайнината на гората точно срещу двора на „Бърлогата“. Крачех с бързи и леки стъпки, развеселен от резките изсвирвания на кълвачите и плахото хриптене на катеричките, чиито покой бях смутил на минаване през гората. Уви, сърцето ми се сви от мъка, като излязох от гората — вратата на къщичката ми зееше разтворена, разбита за лишен път от неизвестни злосторници!

Изведнаж слязох от облаците и тупнах на земята! Светът се превърта пред очите ми, като видях страшния безпорядък, в който неканените гости бяха оставили стаите. Тъй вероятно би изглеждал и магазин за порцеланови изделия, ако селският бик се пхнеше в него- и завъртеше рога между щандовете. Налегна ме дълбоко униние. Отчаян и покрусен, дълго се размаивах из двора, преди да пристъпя към неизбежното разтребване. Тоя път дори не ое опитвах да установя точно какво липсва от вече незначителната покъщнина. За нещастие, към пладне времето се развали и по насрещните ридове плъпнаха мъгли на гъсти къдели. Небето се схлупи отгоре, облаците провисна-ха и тих дъждец почна да ръми. Това само усили меланхолията ми. Дъждецът не спря и през нощта. На утрото гората и полето бяха тъй тъжни, че меланхолията ми се превърна в пълна апатия. И все пак трябваше да се раздвижа,

да слеза в селото за провизии, защото крадците не бяха пожалили няколкото консерви и други храни в килера.

Тръгнах край реката в ръмежливото и мрачно утро и след половин чао закрачих примирено из локвите на селския площад, пуст и неприветлив в дъжда. Вратата на селкоопа беше затворена. Грамаден катанец бе впил яки куки в дъските, а през мътните прозорци едва се провиждаха празните рафтове. Нима моите крадци, недоволни от дребната плячка в „Бърлогата“, бяха ограбили и магазина? Впрочем те (или други като тях) бяха разбивали на два пъти селкоопа, но все оставяха нещо по рафтовете, а сега връз тях се гонеха само мишките...

В кръчмата научих печална вест. През последните години в трите магазина на селкоопа бяха служили двадесет и трима магазинери, надчетени до един с по-големи или по-малки суми. В края на краищата целият основен капитал на кооператива се стопил от тия надчети. И ето, оня ден дошли хора от града, представители на банката и на районния кооперативен съюз, и ревизирали сметките на банкрутиралото предприятие, колкото да потвърдят поговорката, че глупавият излиза с дъждобран, след като превали. После те запечатали вратата и поставили грамадния ката-нец. Естествено, директорът бил уволнен и се прибрал на размисъл в новата си къща, издигната, както ми бе казвал и Владо, точно срещу читалищната ограда. Пък и какво ли имало да мисли и за какво ли да промишлява, когато кооперацията фактически бе престанала да съществува, въпреки дълголетното си минало!

От някогашните петима ръководители на селските работи сега оставаха само двама и това ме радваше. Млади местни хора бяха поели опразнените постове. „По-добре късно, отколкото никога!“ - мислех си и надавах уху в приказките на селяните. Все същите познати възгласи: да се върнат Ванъето и Стойне, да се върне и Гайди, бившият счетоводител. Покрусени от общата беда, селяните сякаш не си спомняха, че тъкмо техните сплетни бяха прокудили навремето тия млади хора от селото.

„Върнете ги! — идеше ми да извикам. — Върнете ги, щом мислите, че те ще оправят работите!“

Въпросът ме засягаше твърде пряко, дори болезнено, защото нямаше отгде да купя нещичко за ядене, а никой не знаеше кога ще откачат големия катанец от вратата на селкоопа. . .

Позабавих се в кръчмата и научих любопитни подробности. Само трима от двадесет и тримата надчетени мага-зинери били отишли в затвора. Неколцина доизграждали новите си къщи, а другите били на служба било в лесничейството, било в селсъвета или при геолозите, за да отделят по нещичко от заплатите си и в течение на редица години да върнат сумите, с които били надчетени.

— Тъй е — казваше един стар селянин, — тъй е, когато директорите се сменят често и вършат всичко на своя глава!

— Па прав си! — отвръщаше друг. — Ей на, божем взехме решение да уволним последния магазинер, зер на два пъти го залавахме в кражби, а той, директорът, го прати да служи в другия магазин...

Познавах човека, за когото ставаше дума — един хитрец, който връзваше конец за едното блюдо на теглилките и дърпаше другия край с палеца на крака си. Хванеха ли го, той твърдеше, че вършел това за смях и да се пошегува с купувача.

Безсмислено бе да стоя повече в кръчмата. Излязох и тръгнах нагоре, към двора на стопанството, с надеждата да купя поне малко месо. Дъждецът бе спрял да ръми. Няколко стари жени се навъртваха под прозорците на фурната и чакаха за хляб. Отвъд, край чешмата, босоноги деца шляпаху в калта и се задиряха. Нататък улицата бе пуста.

Някаква зловонна миризма ме лъхна отдалече, още преди да вляза в двора на стопанството. Група мъже разриваха продълговата яма. Друга зееше встрани, вече разтворена и полуизгребана. От нея идеше още по-остра миризма. Две боси жени, запретнали поли над коленете, до-изгребваха вонящата мътилка. Поспрых край мъжете и ги запитах какво работят.

— Па не видиш ли, дека изравяме силажните ями! — отвърна един.

Друг се оказа по-разговорлив. Тревата изгнила в девет от седемнадесетте силажни ями,

изкопани прежното лято с доброволния труд на младежите. Не били отъпкали траповете, както трябва, а и нямало кой да ги поучи.

— Защо ги разривате едва сега? — запитах го.

— Прашай счетоводителя. Он знае. . .

Впрочем и без това трябваше да се срещна със счетоводителя, ако исках да получа месо. Ослушах се за миг-два в тревожните гласове, които долитаха откъм канцеларията, после почуках и влязох в задимената стая. Счетоводителят седеше прав зад бюрото, в Васко, партийният секретар, се разхождаше напред-назад из помещението. Като ме видя, той спря и мълком подаде ръка.

— Казвам ти, че не може! — чух да казва счетоводителят.

— Прощавай за миг! — рече Владо и тикна празен стол пред краката ми. — Трябва да може, защото иначе пак ще остане половината сено неприбрано, пак ще станем за смях на хората!

Те очевидно привършваха спора, без да постигнат споразумение. Счетоводителят бе непреклонен. Млад, с червен пуловер и пламнало от възбуда лице, той държеше на своето и не искаше да направи някаква промяна в начина за изчисляване на трудовните по време на коситба.

— Не може! — отсече той за лишен път. — Казвам ти, че не може!

Васко млъкна, поколеба се за миг, после ме дръпна за ръката и ме поведе към друга стая. Куп едри угарки от недопушени цигари стърчаха в пепелника над бюрото му. Той бръкна в джоба си и нервно ми предложи да запаля от неговата кутия.

— Видиш ли защо не върви?

Въпросът ме изненада. Той бе спрял на крачка от мен и ме гледаше право в очите, сякаш аз бях виновен за неволите му. Беше отслабнал, дори посърнал, а черните му мустаци висяха още по-печално към ъглите на устата.

Какво да правя, като не разбирам това пусто счетоводство! — и той се дръпна към прозореца.

— И само сче-чотоводството ли? Тук човек трябва всичко да знае и да си отваря очите на четири. Иначе. . .

Той не се доизказа. Навярно погледът му бе попаднал в силажните ями и гледката сама бе допълнила мисъла му.

— Какво има? — запитах го.

— Слушай! — извърна се той и в очите му отново заблестяха пламъчета. — Трябва тъй да организираме предстоящата коситба, та извозването на сеното да става почти едновременно с коситбата. Иначе. . .

И тоя път- Владо- не се доизказа. .

— Иначе какво? — подканих го да продължи.

— Иначе ще стане като лани. . .

— Че направете го тогава!

— Не могло! — и младият мъж се тръшна уморено зад бюрото. — Нямало как да зачислим каруцари при всяко звено и да изчисляваме трудовните на всеки отделен работник! Тъй казва счетоводителят. . .

Дълго слушах оплакванията на тоя упорит момък, дошъл от големия град, за да внедри подобър ред в работите на стопанството, а на тръгване забравих да питам за' месо.

II

Странно е как се преплитат съдбите на хора, които нямат преки връзки помежду си, нито са мислили да седят на обща трапеза. Например Косте, известният на всички опустошител на държавните гори над Мацакурово. Някога двамата с него бяхме станали членове основатели на кооперативната ферма само поради някаква случайност. Дотам стигаха и връзките ни, ако не стане дума за редките посещения на браконiera в „Бърлогата“ в някоя тъмна вечер, когато чакаше да превали полунощ, преди да подкара конете с контрабандно отсечените трупи към селото. Тъй или иначе, горският вое трябваше да дремне малко през нощта, а Косте знаеше да чака. . .

Не тъй стоеше въпросът с девойката, която Владо бе избрал за своя невеста. Тя и всички в нейния дом бяха чужди на Косте до деня на сватбата. Той дори не дружеше с баща ѝ и никога не бе мислил, че могат да се сродят. Едно време тия работи не ставаха току така, за едната хубост на момата! Трябваше и тя да има нивички като тия, които бащата би дал на сина си. Можеше да не ѝ отделят друго от бащиния ѝ имот, освен пълен ковчег, но поне да се знаеше, че е имотна. Той бе мислил и за Владо, но ето че той бе взел една гола мома, и то мимо неговата воля. Косте бе спечелил снаха, за да загуби син!

Срещнах го в началото на лятото към Преслапа, на час път от „Бърлогата“. Косте пак бе пуснал мустаци, защото хората бяха позабравили някогашната история със закланата кокошка, но от дрехите и самата му походка лъхаше някаква особена немара. Тя личеше дважд повече поради високия му ръст и начина да ходи с въртеливо движение на раменете, сякаш се оглежда ту на едната, ту на другата страна. Той бе подкарал по нанадолнището пълна кола с клекови дърва за огрев, теглена от два не много яки вола. Знаех какво бе станало с конете му, но реших да се престоря на изненадан. Тъй го и посрещнах, а той махна с ръка, рече нещо на воловете и приседна в тревата.

— Че нали караше коне? — пак го подкачих.

— Карах, ама сега друг ги команди — и той тъжно се усмихна.

— Защо? — упорствувах с наивността на новоизпечен мацакурец.

— Оти ойдоха у стопанството, а и я подир них..

Той бе изрекъл тия думи съвсем тихо и някак гузно, сякаш влизането му в стопанството бе тайна, известна само на малцина. Хлътналите му очи поглеждаха плахо и подсказваха, че той още не може да проумее в пълна мяра, каква промяна бе настъпила в живота му. Бях научил новината от Владо, но в думите на момъка, макар и пълни с радост, съзирах съчувствие и дори болка за мъките на бащата.

Косте бе рейнал поглед към насрещния Средонос и извитото като седло било на Тънкия рид, по който пъплеха белорунните овце на Вуцидей, дребни като гниди в далечината.

— „Всеки си е башка“, думам им, „а я съм за гората!“ — и браконьерът въздъхна. — „Не съм ни за косене, ни за оране“, казувам им, а они ме гледат кротко, гаче им съм баща. „Дайте да карам трупье или дърва!“ Кандисаха, па ми дадоха тия волове — и той изви глава към колата.

— Сега карам клек за чиновниците у канцеларията, кога дойде мраз, и за телчината у краварника..

Проста и тъжна изповед, но в нея нямаше нито дума за онова, което бе сломило някогашната му съпротива/

— А как тъй се реши да влезнеш в стопанството? — запитах го.

— И да ти кажа, нече да ми веруващ!..

Двоица сина имал, а само една снаха седяла в къщи. Другата изобщо не идвала, а покрай нея и синът. Сетне взела, че родила, и то мъжко дете, а двете на голямата снаха били все момиченца.

— Женска челяд, чужда стока! — и Косте вяло се усмихна. — А онуй, другото, го нарекли на мен, моето име да носи. „Ех“, думам си, „хич бива ли тъй, едно внуче да имаш, а през чужди порти да надничаш, за да му видиш образо!“

— А Владо? — прекъснах го. — Владо как се държеше?

— „Нямаш внук!“, казува. „Нямаш внук, дорде не влезнеш у стопанството! Я бях готов и у църква да се венчавам, да ти не строша хатъра“, дума ми еднаж на мегдано, „ама сега че траеш, тъй че траеш и търпиш, без внуче да ти щипяе мустаките!“ И като ми рече за мустаките, я станах цървен като домат, зер си спомних за кокошката..

— После?

— Смразих се с жената, смразих се със старийо син и снахата, па един ден дойдох и се подписах. Хей, олекна ми, казувам ти! И като рипнах, право в домата на Владе, при внучето.. .Смълчахме се и двамата. Той прокара корава длан по челото си, леко овлажняло от пот при спомена. Гледах го и все ми ое струваше, че зад тия думи на стария брако-ниер ое крие нещо друго, по-материално и не тъй сантиментално. Той сякаш отгатна мислите ми и добави:

— Пък и колко частници бяхме останали! Нямаше и двадесетина, а горският все по нам върви. Ха си отсякъл едно дърво, ха те пипнал и глобил! Сега поне ми е мирна главата... Ето къде било разковничето!

Поприказвахме още малко, допушихте цигарите и Косте се надигна, тромав и грамаден, подвижна на воловете и тръгна подир' тях, олюлявайки се при всяка крачка. Тъй изчезна отвъд завоя, а колата леко поскърцваше в тихия безветрен ден.

Занизаха се други дни на тихо блаженство и лятна отмала — слънчеви, ясни и безветрени-, както често се случва пред буря, когато каменната снага на планината се тресе от грохота на мълниите. Уви, не буря се разрази, а същински потоп настана в долината на Черни Искър — без мълнии и грохот, без ветрища и бури, а тъй, капка подир капка и вир след вир, докато накрая всичко се превърна в помътени, беснеещи вълни.

Една заран слънцето не огря върхарите и ни една птичка не запя в дъжда, който се стелеше неспирно от сивото и смръщено небе. Валя ден, валя два, не спря и през нощите, а кроткият поток в двора едрееше и се разливаше по двата тревисти бряга, мъкнейки камъни в бозевите си води. На третия ден дъждът дори се усили. Малкият някога поток зарева като бик, забуча и загърмя като голяма планинска река. Той събори двете млади джанки, затрупа с камъни шипковия храст и препусна като хала надолу из полето, затлачвайки нивите и свежите ливади. И в тоя невъобразим грохот от блъскащи се камъни и бесни набези на вълните през дъжда долетя тревожен звън на църковна камбана. Селото едва се провиждаше през гъстите водни стрели, но огромно кално езеро жълтееше отвъд него — там, гдето малката и кротка Лакатица се влива в Черни Искър. Друг, по-силен и грозен тътен долитахше откъм дъното на долината и се смесваше с грохота на потока в двора. Там навярно беснееше Искър и талазите му ломяха крийбражните дървета, заливаха дворовете и отнасяха обезумелия добитък. Там някъде бяха и зеленчуковите градини на мацакурци. Може би и те бяха отнесени от водната стихия и затлачени с чакъл и камъни! Гледах и тръпнех от страх, а църковната камбана биеше все тъй тревожно и без прекъсване.

Привечер дъждът сякаш постихна, но потокът още набъбваше от водите, които се стичаха по двата рида към Бошков дол. Разлял се като река през двора и дълбок до гърди, той бързаше с трясък надолу и влачеше все по-едри кагдъни в мътните си води. Те бяха изровили ново корито отвъд двора, по-дълбоко и от едър човек, и брегът неспирно се ломеше от двете страни. Даясе кон не би могъл да премине през развилнялата се стихия. Гледах с тъпо смайване как се надига водата и се разлива само на две крачки от западния зид на къщата, а мисълта ми се връщаше към селото, гдето вилнееше Искъра. Какво ли ставаше там?

Дъждецът отново се засили след здрачаване, а не след дълго пак дочух тревожния бърз звън на камбаната. Вече бе тъмно и нито една светлинна не проблясваше откъм селото. Навярно мрежата бе повредена. Дълго седях в мрака пред отворения прозорец, смаян и настръхнал, оглушен от къщата сякаш се тресеше. Пак разтворих прозореца и светнах с електрическото фенерче. Дъждът бе спрял и видимостта бе пълна. Стори ми се, че къщата плува като кораб срещу течението на разлюляна река. Църковната камбана пак биеше тревожно и зловещо. Множество подвижни светлинни шетаха из селото. Селяните навярно бяха запалили боринисти факли. Тежко им в тоя час! . . .

На утрото бе тихо. Някаква особена печал лъхаше от схлупеното небе и сметеното поле. На две крачки от зида на къщата зееше огромна яма, по-голяма и от стая и толкова висока. Мътните води все още се въртяха из нея. Отломки от дървета, сухи клони и едри камъни бяха запри-щили част от новото корито на потока. С мъка раздвижих клоните и отприщих тоя естествен яз. Водите шумно се източиха от ямата, а тя зина като огромна беззъба уста под къщата. Цял ден насочвах стихията надолу и гледах да не се заприщи яза. Привечер, уморен и отчаян, зърнах баба Минка да крета нагоре по полето. Не бях очаквал старицата, нито пък допусках, че ще дойде в такова време. Какво ли я водеше насам?

Баба Минка най-сетне пристигна. Дойде задъхана, страшно изкаляна и с почти мокри дрипи на гърба. Прекръсти се пред грозната яма, погледна беснеещия поток и влезе в „Бърлогата“. Краката ѝ трепереха от умора. Дошла да види дали всичко е в ред при мен! И когато почнах

да се вайкам за грозното разрушение, извършено от кроткия някога поток, тя само махна с ръка. Трябвало да съм благодарен за тая малка пакост. В селото било невинедано чудо. Такова нещо тя не помнела от шестдесет години. ..

Като забила камбаната посреднощ и тя станала ведно с мъжете. Реката, тая малка река, която минава през площада, била порасла с три метра и заливала долните къщи. Страх и смайване било обзело всички. Едни мъкнели дълги трупи и ги поставяли пред портите, завързвайки ги с дебели железни вериги. Други къртели вратите и прозорците на застрашените къщи. Жени извличали добитъка от дворищата и пренасяли дребната покъщнина. Били чорла-ви, страшни, боси . . . Деца пиштели, загубили се в тъмата, майки носели повити пеленачета и падали в калта, старци кретаки безцелно, изоставени от всички. Всеки бо-жем вършел нещо, но реката все прииждала и бъркотията ставала от страшна, по-страшна. Всички крещели, понели запалени боринисти цепеници, но глас не се чувал — тъй грозно бучала водата. Черни Искър лудувал, събарял плевни и затлачвал градини, помитайки цели плетища. Той дори сринал и гатера, но работниците смогнали овреме да спасят машините. С една дума, било като при второ пришествие ..

На утрото баба Минка пак отишла към реката. Тя видяла телеграфни стълбове да се мятат като кибритени клечки в мътните талази. Младежите от стопанството били там да преграждат пътя на водите, а също и девойките от звеното на Латинка. Да, същата Латинка, някогашната „църна монтафонка“, сега вече звеноводка. .. Аязмото и жилището на сестра Теофания представлявали островче, притиснато между разлюляното море на Искъра и пенливата мътилка на Селската река. Другият бряг не се виждал от водите. Всичко, що било в Лакатица — и зеленчукови градини, и овощни дръвчета, и тучни ливади - щяло да бъде пустош, като при суходолие ... И никакъв автобус не дошъл от града, защото шосето било изровено!

Тъй разправяше старицата. Взех бинокъла и погледнах нататък. Огромно езеро се ширеше зад селото, в широкия пролом на насрещната Лакатица. Големият дърпен мост над Искъра стърчеше безпомощно в средата на езерото, сломен на две половини, смешен и жалък като изоставена детска играчка. В кипящите води плаваха дървета и отломки от греди. Реката беснееше и сега, изригвайки като гейзер на места, гдето по-едри скали препречваха пътя на водите.

— Дали не иде свършекот на света, сине? — неочаквано ме запита баба Минка.

Отклоних тия мисли от главата на старицата, но тя продължаваше да се съмнява. Ето, снощи мацакурци били неузнаваеми. Едни се вайкали и пренасяли покъщнината, а други, най-вече в горната махала, даже не слезли да помагат на пострадалите. Те, горките, мъкнели де що им падне, подавали дребната покъщнина уж на свои в тъмата и пак припкали в заляните дворища. На утрото не намерили всичко, що били спасили. На места изчезнали дори железните вериги, с които стопаните връзвали тежките трупи пред портите, за да възпират водите. Добре, че ни едно дете не се загубило...

Привършила разказа си, Баба Минка ое смълча и тъжно поклати глава. После някаква нова мисъл я осени и тя пак ме стрелна с поглед над стъклата на очилата^

— В читанката на наш Риете писува — подзе тя никак нерешително, — дека един цар режел по една рука на който краднел. Наш ли е бил тоя цар, сине?

— Наш! — отвърнах, донякъде изненадан. — Крум Страшни го викали.

— Белким наш, български цар? — и старухата запримига.

— Наш, нали ти казах, че е наш!

Тя се позамисли и оправи шамията си. Лицето ѝ бе поруменяло.

— Требе много да са краднали, та се е отавнало и на цар, и на вси! — заключи бабичката.

Тъй привършихме и разговора, неприятен както за мене, така и за нея. На всеки случай, тя бе прозряла истината и съчувствуваше на Крум Страшни, вместо да го кори за неговите сурови закони. Гледаше замислено пред себе си и все тъй поклащаше глава. И тя навярно мислеше какво би станало, ако законът на Крум се приложеше в Мацакурово.

Отогава би спечелила най-вече гората, защото брадва се върти с две ръце!

III

Цяла неделя мътните води се източваха през двора, ро-- неха бреговете, дълбаеха нови ями, мъкнеха шишарки, клечки и клони с оглозгани кори. Сетне потокът се смали и избистри, но вече не намери старото си корито. То изобщо не съществуваше. Горната част на двора представляваше грозно пороище, пълно с пясък, чакъл и по-едри камъни, а сред тях стърчаха безброй клечки и сухи клони, забити здраво и надълбоко в тлъстия нанос. Пакостта бе непоправима. От някогашната красота на двора нямаше и -помен, сякаш всичко беше празен сън! Вместо зелена морава с иглики и диви ягоди, сега пред къщата се разтила-ше страшно суходолис, някаква сива пустош с набучени клечки и високи клони, като че отвъд тая настръхнала преграда живееше прокажен. Огромната яма под западните прозорци личеше отдалеч, а двата смърча до къщата, издигнали върхари с иет-шест метра над покрива, изглеждаха още по-унили и самотни. Самата смърт да бе замах-нала с огромната си коса под Бошков дол, запустението не би изглеждало по пълно!

Вече не се свъртвах в двора. Бях дошъл да диря красота, а пожънах грозота. Не слизах и в селото, защото там разрушенията бяха още по-страшни. Болно ми беше да гледам затлачените градини, извоювани от реката с труда на много поколения, или съборените плевни и опустошените дворища. Но хората не бяха свели глави пред нещастieto. Като същински планинци, свикнали да се борят с природните стихии и да преодоляват неимоверни трудности, те бързаха да поправят щетите. Едни разчистваха градините, други зариваха траповете, изровени от вълните на реката, трети изграждаха подпорни зидове. И в тая неспирна шетна селото приличаше на разровен мравуняк, в който редът щеше отново да бъде възстановен, въпреки привидно хаотичното движение на настръхналите насекоми.

Впрочем струваше ми се, че някакъв нов вятър бе появил в Мацакурово. Ванъето, някогашният кърдоглав млад кмет на селото, се бе завърнал след наводнението и бе поел ръководството на кооперативното стопанство. Дошъл бе и другият млад мъж, когото наричаха Гайди, за да замести счетоводителя. Беше тъкмо по време на коситбата и аз искрено се надявах, че тоя път никакви формалистич-ни пречки нямаше да спъват работата на звената. Никога не бях предполагал, че един счетоводител, сух като самите цифри, педантичен и без никакво въображение, може да спъне и дори да разтрои работата на едно още неукрепнало кооперативно стопанство. Естествено, не всички беди идеха от счетоводството, но тъкмо то възпираше всеки опит да се подобри организацията на труда. Същински мравуняк от бели забрадки и шарени ризи се събираше всяко утро в двора на стопанството, роеше се на бригади и звена и те плъпваха из полето, ала трудът им все не спореше тъй, както в истинските мравчи общежития. При тях навярно нямаше счетоводители

...

Отегчен от неприветливия вид на двора, все по-често възлизах нагоре, по зелените ридове, и търсех разтуха в тия целодневни разходки. И тук «ичаха следите на наводнението. Красивата някога гора с чиста морава йод дърветата бе прошарена на много места от пороища, издълбали нови долчинки, пълни с накамарени сухи клечки и оглозгани клони. Тъкмо тия нацепени сухи пръти, стърчащи като голи ребра на загинали животни, придаваха някакъв Нов облик на смърчовия лес, а и често се срещаха полегнали дървета с още неизсъхнали клони. Водите бяха разровили каменистата почва под плитките коренища на смърчовете и те бяха паднали, чупейки клоните на събратята си и връхчетата на младите фиданки. Трябваше да бягам към върховете, за да се отърва от тая тъжна гледка.

Еднаж стигнах до Студеното кладенче по билото на Тънкия рид и свих на изток по дивната и глуха алея, която води към бившия княжески дворец под Средонос. Едва ли има по тайнствена алея в цяла Рила. Отдавна, вече никой не минава оттук. Пътят е постлан с дълбок килим от прогнили борови иглици, а от двете страни зеленят същински лехи от здравец. Въздухът е напоен с неговия аромат. Приседнеш ли в тревата и разровиш ли гъстите листа на здравеца, можеш лесно да се унесеш в дрямка омаян от силното ухание. Грамадни манатарки се гущат в тревата, прилични на заоблени жълти каскети, и всякакви диви цветя сб клатушкат

на тънките си стъбълца. Просто не можеш да не спреш за малко и да не свиеш букет от тях, а няма ли кому да го дадеш, постави го на височко. в клоните на младо смърче.

Алеята се вля като кротка река в неголяма поляна. Пред погледа ми изведнаж израсна мощната снага на рилския първенец с малката каменна наблюдателница на върха. Гледах захласнат, но очите ми неусетно се отместиха от настръхналия великан, привлечени от високия тухлен комин на бившия дворец. Той стърчеше самотен и смешен, като че бе изникнал от самата морава, без нийкакъв страничен зид, за да напомня, че тук някога се е издигала неголяма ловна хижа. Всичко бе разрушено, всичко бе задигнато от мацакурци и маджире. Основите стояха и сега в земята, сред зиналите ями на някогашните изби.но всичко друго бе заличено, премахнато, разграбено. Коприва пълзеше по зидовете на избата и човек би помислил, че се намира пред развалините на древна крепост или малък средновековен замък, разрушен от някаква природна стихия . . .

Тъжни мисли ме обзеха и гледката към върха вече не ме привличаше. Поех обратния път и без сам да зная защо, неволно си представих бърлогата" в развалини! Ето в пороището на двора е поникнала коприва. Тя навярно ще пропълзи към зидовете на избата и тогава приликата с малкия княжески дворец ще бъде пълна! Дали не щях да се изправя някой ден пред развалините на къщичката ми, както бях стоял преди малко край тия на някогашната ловна хижа? Тия тъжни мисли ме развличаха и настройваха меланхолично, докато слизах по пътеката край Селската река. Наистина, едно зло никога не иде само.'След наводнението можеше да дойде друго бедствие. Например земетресение! . . .

Друга и по-голяма беда ме сполетя. Една заран в „Бърлогата" неочаквано се появи другарката Велеслава. Щях да затворя вратата пред носа ѝ ако можех да зная, че преди августовското слънце да залезе три пъти отвъд Дамга, тя ще ме. накара* да танцувам,, като нестинарка сред огнени пламъци и че ще стане причина мацакурци да възвестят с камбанен- звън избухването на една нова световна война!

Велеслава пристигна със съпруга си, мой добър другар от детинство, и о тяхната невръстна рожба - Светла. Нито ги бях канил, нито подозирах, че са намислили да летуват в Мацакурово. За мое нещастие, в Почивния дом отказали да приемат детето. Тогава двамата си спомнили за мене, отшелника, и решили да ме зарадват като се настанат в "Бърлогата", без да се отказват от храната в станцията. Приех ги и дори се поусмихнах, макар и тримата да се намръщиха при вида на опустошения двор. „Все ще поминем някак!" сякаш казваха очите на Велеслава.

Отстъпих им спалнята си. Докато тя почистваше стаята и изтупваше дюшеците, събрали праховете на не помня вече колко години, понеже никога не ми бе дошло на ум да ги изтупвам, послушният съпруг се запъти със съдинки в ръка към Почивния дом. В следобеда той замина за София, защото непредвидливите крадци бяха задигна-пи част от завивките, а нощите бяха хладни за посвиквали хора.

Почистила спалнята и останала сама, Велеслава навлече къса копринена рокля без ръкави и с грамаден отвор, за да не останат скрити красотите ѝ, обу понадебелелите си крака в сандалети с високи токчета и тръгна из двора да бере малини. По-непристорено от нея, детето си играеше във вадата сред пороището на дерето, а аз пушех и мълчаливо наблюдавах и майката, и дъщерята от пейката под трите смърча. Истината е, че се радвах само на детето, Не ми се нравеха насмешливите погледи, с които Велеслава ме даряваше от време на време — бях виждал не една жена да поглежда тъй към калугерите в Рилския манастир!

Най-сетне се свечери. Нахранихме ое. но другарката Велеслава ѝ навярно се чувствуваше неловко в отъствието на съпруга си и бързаше да се оттегли в стаята си. Тя подбра детето и тръгна нагоре със запалена свещ в ръка, а токчетата ѝ потрепваха игриво по дървеното стълбище. Те потропваха до някое време и от тавана на стаята, в която щях да ношувам, после вратата на спалнята из-скърца някак жалостиво.

— Альооо! — отекна гласецът на Велеслава.

— Да! — провикнах се и аз.

— Ключалката е счупена! - подзе тя доста нерешително. — Вратата не се затваря!...

— И моята не се затваря! — викнах с все глас и се обърнах на другата страна.

Нямаше смисъл всеки път да поправам ключалките или да сменявам бравите, та да отежнявам работата на крадците. При това, бях почнал да правя икономии. ..

На другото утро майка и дъщеря се запиляха към. Почивния дом, за да получат закуската. Те не се върнаха на обед. Привечер ги зърнах да кретат подир натоварения като магаре съпруг и баща. Естествено, той бе донесъл не тъкмо ония одеяла, които му бе заръчала Велеслава, но спорът приключи набързо. Поуспокоен, още потен и задъхан, моят другар от детинство бръкна в кошницата, извади едно заклано пиле и тържествено заяви, че го поднася в дар на гостоприемния домакин. Велеслава щяла да го сготви още на другия ден с нейните златни ръчички. . .

С това пиле дойде и злото в къщата. Утрото бе топло, макар и ветровито. Двамата с моя приятел ое зачетохме в тревата край пейката, детето пак играеше във вадата, а Велеслава събра омазнените вестници и отиде да пърли пилето в бившия кокошарник. Не поглеждах нататък, защото приятелят ми беше доста ревнив — едно придобито, а не вродено качество у него. Дразнеше го дължината на роклята ѝ, отворът около шията и даже тоя под мишците. Дори казваше уж на смях, че когато Велеслава разпери ръце, погледът минавал през отворите и стигал чак до хоризонта!

Подир пет минути тя застана пред нас и заяви с кротък глас, че нещо пуши в дървената барака. Дорде да изприп-кам нататък, пламъци обгърнаха кокошарника, полазиха по клоните на двата смърча и те скоро се превърнаха в огромни, чудовищни факли. Вятърът сякаш нарочно задуха още по-силно и отвяваше пламъците на десетина метра от цтеблата. Стоях като вцепенен от мъка и неволно отстъпвах по крачка назад, отблъснат от непоносимата горещина. Скоро се подпали и стряхата на къщата. Тогава хукнах като безумен към покрива.

Борбата беше страшна, но безполезна. Още с първите пушечи отекна и звънът на църковната камбана. „Война! — рекли жените. — Войната започва!...“ За щастие, други догадили истината. Вестта за пожара се пръснала за минута из селото. Мъже и жени хукнаха през полето скофи и мотики в ръце. Гледах ги през кратките мигове, когато вятърът постихваше и пламъците се извисяваха нагоре, гледах ги и се радвах, макар да не мислех, че ще могат да помогнат. Едни търчаха откъм селото, други идеха от разсадника, трети наизкачваха от гората. Никой не се разпореждаше, но те сякаш знаеха какво трябва да правят.

Поемах пълните кофи от прозорчето на капандурага и изливах водата по нагорещените керемиди. Пламъците от клоните на двата смърча почти ме обгръщаха на моменти, според капризите на вятъра. Страхата още пушеше и аз си представях къщичката в развалини, като руините на княжеската хижа под Средонос. Сърцето биеше лудо от тревогата и непоносимата горещина. Заливах керемидите и гледах как селяните къртят плетената ограда, за да преградят пътя на огъня. Най-сетне стряхата спря да гори. Отдъхнах с облекчение, мокър от пот и изпълнен с благодарност към десетките помагачи, които засипваха дебелия жерава с пръст и камъни. Между тях беше и Михал Моравия.

Бараките и плетената ограда се превърнаха в грозно пепелище. Селяните се разотидоха един подир друг, доволни, че къщата бе оцеляла. Няколко часа по-късно земята още димеше от тлеещата жерава, а двата смърча безпомощно издигаха клони — черни и извити като нокти на гарван в предсмъртен гърч. От гледката ли или от зловонния дим, но Велеслава изведнаж получи силен миг-рен. Малката Светла дереше гърло от мъка по една изгоряла жаба и нищо не можеше да я успокои. Моят приятел от детинство се суетеше край двете, червейки се и за едната, и за другата. Тъкмо тогава от нейде се появи Вуцидей.

— Белким тая ти подпали кашето? - запита той, загледан с присвити очи в охкащата Велеслава,

Тя срещна погледа му и се разтrese, после вдигна голите си ръце и обви глава с. тях, преди да се затътри към входа на къщата. Овчарят млъкна изведнаж. Навярно очите му, стрелнали се в тоя кратък миг през отвора на роклята под мишците на Велеслава, бяха опрели чак в хоризонта! Той я проследи с поглед, после се извърна, мълком обходи пепелището и почна да издръпва незаритите и още тлеещи главни. Грозна воня изпълваше полето.

Привечер мигренът на Велеслава се влоши и тя решително заяви, че климатът не ѝ понасял. Налагало се веднага да отпътуват. Напразно ги увещавах да останат, сочейки несгответното пиле. Тя беше непреклонна и често поглеждаше плахо към прозореца, за да не би отново да зърне Вуцидей. В стоманения блясък на неговите пепеляви очи тя бе прочела повече гняв и презрение, отколкото можеше да побере в главата си. Позамислих се и аз върху последните думи на овчаря.

- Чуй! — ми бе казал Вуцидей, преди да си отиде. — И ти си като менека!

Не бях очаквал такъв комплимент и го погледнах учудено

— Като менека си и ти! — казваше той. — На, крадци ге обират, дерето те залива, огън те пали, а ти пак се не даваш! . . .

Какво ли бе искал да каже?

Велеслава стягаше багажа си. Тя се опита да бъде състрадателна и ме запита с колко метра израстват младите смърчове на година! Поуспокоих я с грубата лъжа, която последва в отговор, и тя престана да се тревожи. Привечер рече на мъжа си, че е трябвало да купи колбаси, вместо пиле. С една дума, той бе виновен за пожара. И наистина, кому би дошло на ум да пърли колбаси!

Те наистина отпътуваха на другото утро. Едва тогава почувствувах истинския размер на нещастieto и изпаднах в униние. Към отвратителното пороище в двора сега се прибавяше и страхотното пепелище зад къщата, с останки от обгорели греди и дъски край него и двата черни смърча в средата, на няколко крачки от зейналата яма, щръкнали зловещо и безпомощно, като мачти на кораб след крушение. Отрязах ги още в следобеда, за да не ме дразнят с грозотата си. Един подир друг се сгромолясаха красивите доскоро смърчове, а с тях сякаш погинаха и мечтите, с които бях живял в моя малък свят над Мацакурово.

Още по-черни мисли ме налегнаха с припадането на нощта. Седях като вцепенен на пейката, напълно безволев, потънал в апатия. Взирах се тъпо в тъмата и разишлявах върху изминалите години. Всичко бе отишло на пусто, превърнало се в някаква смешна безсмислица. Бях поостарял, и то тъй, без да живея, далече от истинския живот! Невъзвратно бе изчезнала и някогашната красота на двора. Зловонният дим от пепелището се носеше из въздуха и дразнеше ноздрите ми. Ветрецьт го ноеше право към мене, но просто няхах сили да стана. По едно време ми се стори, че димът мирише на тамян като при погребение. Наистина, глупава мисъл!

Изведнаж остър писък раздра тишината. По-силен и от най-резкия женски вик, той отекна навред из полето и смрази кръвта в жилите ми. Дорде да се окопотя, викът се повтори, по-остър и сърцераздиращ отпреди. Тъй можеше да крещи само жена, изпитваща нечовешки, безумен страх! Не можах да мръдна от мястото си поради силната изненада и последвалото вцепенение. Миг по-късно някаква тъмна сянка ое стрелна край младите смърчове в двора. До ушите ми долетя лек познат шум на бързи копита. Стрелкащата се сянка нададе последен вик и потъна в тъмата.

Беше сърна! Дошла отдолу, откъм страната на ветреца, тя бе налетяла върху пепелището и с тоя вик на ужас от пожара сякаш бе изляла и моята мъка. Станах и се прибрах в „Бърлогата“, но с чувството, че влизам в гробница.

Не беше ли това началото на края?

ЕПИЛОГ

Занизаха се сиви и скучни дни. Често преваляше и ноите захладиха. Всяка заран поглеждах към Дамга и очаквах да видя сняг по билото. Тревата бе почнала да жълтее. Оредяха и листата на дивите джанки. Сухи и жълти, те падаха сами даже в тихо време, сякаш бързаха да наторят стърнищата. Врабчета цвърчеха някак тревожно по голите им клони, сетне литваха вкупом към близките шипкови храсти и кълвяха презрелите плодове. Скоро и щъркелите се насъбраха в горния край на полето. Те стърчаха умислено на един крак и рядко потрак-ваха човки. Бяха надошли от всички околни села, като учени, дълбокомъдри делегати на ежегодното щърково сбирание. Най-сетне се вдигнаха и дълго кръжаха над „Бърлогата“,

преди да отлетят на юг, отвъд седловината на Тънкия рид. Тогава но кафявите ниви отново плъпнаха бели забрадки и се сведоха над картофените гнезда. Кервани от коли с предълги литри, всяка побрала сено за една малка плевня, се двин^ееха по друма край насрещната Лакатица. Осигурена бе зимнината на кооперативните овце и говеда и негли затова звучаха тъй бодро песните на жените в полето.

През тия седмици прескачах на няколко пъти до големия град, за да търся книга за превеждане. Трябваше да отивам в София, защото още никой не бързаше да премести столицата в Мацакурово, както бе предсказал даскал Итко. Обикалях издателствата и получавах все същия отговор: плановите още не били утвърдени! При третото ми отиване почнах да мисля, че мацакурци са се загнездили в издателските кабинети. Тоя път плановите бяха утвърдени, но навред ми заявяваха съчувствено, с тъжни и разбиращи очи, че тъкмо предложената от мене книга била отпаднала от плана, или че попаднала в ръцете на друг преводач поради някакво необяснимо недоразумение. или съвсем накратко, че всички книги били вече раздадени. Разбира се, навсякъде обещаваха да ме имат пред вид след една година! Гледах усмихнатите лица на редакторите и съжалявах, че не бях повел и Вуцидей със себе си, та поне да ми олекне. „Оти лажете чилияка?“ да викне той, да се изблещи еднаж и да тупне с лапа по масата, а аз да му пригласям отстрани с „Ега ви вуци изедат!“

Уви, Вуцидей имаше свои неприятности — все същите, които тровяха живота му през последните години. Като нямаше какво да правя, отивах и заран, и вечер в колибата му край заградката. Особено вечер. Той бе посърнал и вратът му бе изтънял. Тоя път му дали друга ливада, нейде по билото на Сахтийовица. но там тревата била примесена с острица.

— „Харна е — казуваха ми, -- харна е ливадата, само е малко далеко!“

Отишъл да я обходи и що да види: до всяка травка три острици, а отвъд тях — до пет магарешки тръна! Оставил ливадата да прегори. Сега се ядосваше и вече пресмяташе колко слама ще трябва да купи за през зимата. Мръщеше ое, защото сам най-добре знаеше, че плявата не прави месо и вълна. Запролетеше ли се, никой нямаше да го пита как бе изхранил овцете, а нарядите трябваше да се изпълняват. . .

— А ти що ще да чиниш зимъс? — изневиделица ме запита той.

Вдигнах рамене в почуда. Въпросът бе важен, а аз сякаш го бях оставил на заден план.

— Сам виждаш - отвърнах, че хОдих на три пъти в града и пак не ми дадоха книга. Това е лошо- от ливада г острица!

— Тогава седи тук! - твърдо рече Вуцидей.

Не ми се понрави наставническият тон, с който бе изрекъл тия думи. Гледах мрачното му и непроницаемо лице и нещо в мен се разбунтува. Лесно бе на него с толкова овце и всякакви други благини в къщата, докато аз имах само куп картофи в избата..

Невъзмутим като свинкс, Вуцидей човъркаше жера-вата с крайчеца на обгоряла пръчка. Пак се възрях в лицето му и за миг се почувствувах като мъниче пред слон.

Смътно съзнавах, че ме превъзхожда, че никое изпитание не би сломило духа му, че няма затруднение, което не би преодолял. Изведнаж ме обзе страшно желание да го разсърдя, да смутя дръзкото му спокойствие.

А ти какво? — подкачих го. — Стига си се дърпал вече! Ето, всички са в стопанството. . .

Той бавно вдигна глава и очите му срещнаха моите. За първи път прочетох тъга в тях.

— Сакаш да си дам овцете, да влязна унетре и да се удавя? — и Вуцидей поклати глава. — А я те мислех за приятел!

Имаше много горчевина в думите му. Той млъкна и дълго не вдигна очи от огъня. Навън бе почнало да ръми. Овцете също се бяха смълчали в заградката, подтиснати от лошото време. Едно от кучетата пролази в светлия кръг пред отвора на колибата.

— Отдавна не си ми донасял от ония листчета подкачих го, за да променя темата.

— Няма въздъхна овчарят. — Няма вече от них. . . Ката ден тража по чаловете, но няма вече от них!

Наистина, от много месеци не бяха прелитали чужди аероплани през ясните лунни нощи. Навярно и на ония отвъд бе омръзнало да пускат позиви над планината. И все пак Вуцидей

продължаваше да се взира под клоните на ниските смирики, за да търси коварните листчета. Може би черпеше сили и утеха от*тях. Не сили, а само утеха. Той имаше сили за още един живот!

Друга вечер го подкачих за обновления селкооп, отдавна разтворил вратите на трите магазина, споменах и за новия председател на стопанството, отворих дума и за хубавите къщи, които никнеха на много места в двете махаи на селото. Напразно! Вуцидей само поклащаше глава и нито възразяваше, нито се съгласяваше с думите ми. Еднаж отвори уста и някак морно рече, че сметките на селкоопа пак щели да се объркат, че Ванъето щял да се провали като ръководител на стопанството, че повечето от новите къщи били на бившите магазинери. И като при ключеше с тия въпроси, подемаше някоя по-стара история. Нима могъл да знае, дали и тоя директор на селкоопа няма да даде пълномощно на някоя жена от селото да обикаля страната и да сключва договори с други стопанства за доставка на картофи?

В това няма нищо нередно! — прекъснах го. Няма, ама има, оти она обира парите, па може и с него да ги дели!

Нима бях забравил, че цели три месеца никой в селото не бе видял лицето на оная жена? Не помнех ли, че ощетените стопанства бяха сложили запор върху парите на местния кооператив? Не бях ли видял грамадния ката-нец върху затворените врати на празния селкооп? И всичко това заради някаква жена и разни нередности!

— А ти сакаш да си дам овцете, та она да им руча благината у София? — и Вуцидей се понаведе, смръщен и с искрещи очи. — Не, тая нече да я биде!

Само някакво чудо би могло да го промени, да изтрие от съзнанието му всички наслоени в миналото предразсъдъци и да потули все още много действия чаетнособетве-нишки нагон. Затова от думите му лъхаше такава страшна безапелационност. Но имаше и нещо друго, което сякаш го оправдаваше донейде в очите ми. Неук прост и много див, напълно съзнаващ собствените си сили и окрилян от несломимата си воля, той бе загубил вяра в почти всички по-издигнати местни хора, които ръководеха съдбините на селото, и тъкмо това безверие му пречеше да се отърве от предразсъдъците, тъкмо то го тласкаше още по-упорито по тоя път на бягство от хората и колектива. Вуцидей се чувствуваше по-добре в гората — сам, спокоен и независим, па макар и като звяр между други зверове? Такава бе природата на тоя силен човек.

Времето поомекна, както често се случва към средата на есента. В един от тия дни Вуцидей не подкара стадото на паша. Цял ден държа овцете затворени в заградката, за да ги цери от метил. В полето нямаше други заградки, но той не бързаше да се прибере в селото. Пак щеше да дочака първия сняг, макар да не лежеше о овцете върху своя ливада, за да я тори. Митра идваше през ден-два и премиташе ограденото място или му помагаше да премести прековиците отсам или отвъд старото лежище. Тя не даваше да се разпилява тора и го събираше на купчини, но Вуцидей сякаш нехаеше. Нещо ставаше в душата на овчаря, като че сланата бе попарила и нея. Гледах го как пъха някакви хапчета в устите на овцете, мълчалив и свъ-сен, и напразно се опитвах да отгатна мислите му.

— Ютре не, вдругиден неочаквано подзе той, изправяйки се в заградката — ще правим овча сватба. Да знаеш, дека си канен!

Митра трепна и погледна мъжа си, но не продума. Тя също бе останала изненадана от думите му. Старият обичай вече бе почти забравен, особено след широкото въвеждане на изкуственото осеменяване на овцете. През последните години нито един от пастирите на стопанството не бе събирал гости край среднощния овчарски огън. Иван Темерудката бе всепризнатия кооперативен сватбар! Но Вуцидей държеше на традициите. Дадох дума да дойда и тръгнах нагоре. Не направил и няколко крачки, двете кучета се втурнаха с лай към гората и Вуцидей в миг грабна кривака.

Не, не бяха вълци! По пътя откъм параклиса се зададоха двама души. Беше Ванъето, новият председател на стопанството, придружен от един бригадир. Спрях на място, а Вуцидей не изпусна кривака.

— С тояга ли ме посрещаш? — весело подзе къдро-главият бивш кмет на селото, обръщайки

се към Вуцидей. Щом ме гониш, ще бягам...

Овчарят хвърли тоягата, бригадирът и аз се засмяхме, а Митра се затири към колибата. Ванъето изглежда бе в добро настроение.

Как са овцете? - пак го подкачи той. По-харни са от вашите — отвърна овчарят, — по-харни и ячки са, ако не ручат силаж от помийни ями!

Ванъето сякаш не чу злъчните думи. Здрависа се с мен, подаде цигара и на бригадира и тримата приседнахме в тревата. Другоселци имали няколко ниви край гората, невключени досега в кооперативния блок, та двамата тръгнали да ги обхождат. При това от София им искали място за строеж на нов почивен дом и те се чудели кои ниви да отделят.

— Значи пак на чуждото налитате! — обади се Вуцидей отдалеч.

— Ела, ела насам! — и Ванъето махна с ръка към овчаря. — Я кажи кога ще дойдеш при нас, в стопанството.

— Я ли? — подзе Вуцидей и се тръшна на земята. — Кога Великден дойде подир Гюргьовден! ...

— Ех, и без теб ще съмне! — отвърна председателят и пак се усмихна.

Беше възмъжал през тия години, когато отсъствуваше от селото, и погледът му беше друг, посъсредоточен и самоуверен отпреди, както го познавах от времето на краткото му кметуване. Само косите му бяха същите, шръкнали и непокорни, с гъсти руси къдри.

— Спечелихте битката! — обадох се на свой ред, колкото да наруша настъпилото мълчание.

— Почти всички са в стопанството и цялата земя е в кооператива. . .

— Битката ли? — замислено подзе Ванъето. Тя едва сега започва! Изграждането на блоковете е само формалната страна на въпроса. . .

Вуцидей бе изкривил врат и сякаш не разбираше думите му. Какво друго остава, щом са взели земята? Какви бяха тия приказки на Ванъето за някаква „Разорана целина“, за нуждата да се дълбае с длето в съзнанието на хората, просто да ое разорават непокътнатите целини в главите на кооператорите!

— Я се виж колкав си шръклец у косата — прекъсна го Вуцидей, — па тогиз да плевиш бурени от чуждите глави!

Ванъето само се усмихна, но двамата с бригадира прихнахме в смях. Наистина, косите на новия председател трудно се побираха под каскета и той навярно затова ходеше гологлав. Доброто му настроение не го остави и сега. Пошегува се с овчаря, тупна го дружески по гърба и похвали овцете му, преди да тръгне надолу с бригадира.

— За каква целина оратеше он? — запита ме Вуцидей, когато останахме сами.

- Има една книга — отвърнах. — „Разораната целина“ се вика.

— Книга ли? Я не съм по книгите. . .

Тъй рече и тръгна към заградката, но пак ми напомни за овчата сватба.

Уречената вечер дойде и аз бях един от първите край огъня. Уви, малко хора бяха надошли. Вместо момци и девойки, само палави малчугани се гонеха около колибата и се присмиваха на момичетата, които се плашеха от тъмата. Две-три възрастни жени бяха насядали в тревата, присвили колене под сукманите, и шепнешком си разказваха последните клюки от селото. Тук беше и баба Минка, винаги първа на погребение или кръщанка, на овча или друга сватба. Тя седеше до майката на Вуцидей, а Митра пак шеташе от колибата до огъня, било да донесе дърва,, било да разнесе разчупената погача.

Веселието не вървеше както в други години. Дори изобщо не беше весело. Сам Вуцидей бе доста мрачен. Въртеше се неспокойно на пъна и все поглеждаше нататък, към Грековица, сякаш очакваше някого. Не, не вярвах да мисли за Гена. Хубавицата отдавна не бе идвала към бачията му, а и нали бяха влезли в стопанството!

- Чакаш ли някого? запитах го накрая.

— Моравия отвърна Вуцидей. — Чичови сме и он че дойде!

Той държеше на стария овчар, макар и нарядко да говореше за него. Още не можеше да разбере как се бе по-лъгал да влезе в стопанството. Все тия синове, все те мътят главите на старците. . .

Ослушах се в думите на жените край огъня.

Те оня ден— разправяше баба Минка, оня ден дадох една ябука на наш Риете, кога иойде на училище. Беше хубава, цървена ябука, ама де да знам, дека даскалът че я изруча!

Кой даскал? — запита Митра.

Па даскал Итко, ега го бог убие! и баба Минка се прекръсти. Вдигнал го пред другите и го прашал за едно, прашал го за друго, а сиромашкото се запотило под очите, бръкнало у чеширите и извадило ябуката. „Не знаеш!“, викнал даскалът, „нищо не знаеш, магаре такова!“

Тъй му рекъл, па взел ябуката и сам я изручал...

Кучетата изляха и хукнаха в мрака. Някой подвижна в далечината и те се успокоиха. Вуцидей се раздвижи и лицето му се разведри. Той стана и тръгна към овцете, люшкани насам-натам от кочовете. Навярно отиваше да посрещне Моравия.

Докато чаках да се зададат в тъмата, погледът ми се спря върху баба Минка. Тя се бе смалила напоследък и носът ѝ, доста дълъг ^а такова малко лице, стърчеше като клон на птица, но не стръвно, а някак весело, както изглеждаше човките на очилатите щъркели в детските книжки. Иначе руменецът не слизаше от страните ѝ и тя все още крачеше смело и бодро, макар и поприведена. Гледах я с любов и си мислех, че тя живее просто на пук на всички несгоди.

Вуцидей и Моравия изплаваха от тъмата. Старият овчар поздрави отдалеч, но първо влезе посред стадото и опипа няколко брави над опашките, сякаш да провери доколко са охранени, и едва тогава дойде при огъня. Здрависа се с мене, поздрави и жените, а децата се струпаха край него и го заразглеждаха о любопитство. Митра побърза да му поднесе погача и паничка с гъсто кисело мляко. Рядко го бях виждал с бръснато лице и то ми се стори хубаво. Какъв ли е бил на младини, когато е отишъл да краде мома от Бели Искър? Дори и сега очите му бяха ясни, непомътени от пушилките на овчарските огньовете.

— Имаш много здраве от Ванъето! — подзе той, обръщайки се към Вуцидей. — И он сакаше да дойде, ама не може.

— Па да е дошъл! - смутолеви Вуцидей, видимо изне надан.

— „Ех, чичо Михале — дума ми он, — стая вече десет годин, откак не съм ишъл на овча сватба...“

— Он да жалее за овча сватба? — и Вуцидей го погледна недоверчиво.

Тъй ми думаше - уклончиво отвърна Михал, сетне бръкна под калпака и извади някакъв вестник. — На, чети да видиш що писува — и той го пхна в ръцете ми.

Жеравата гаснеше в огнището и Митра припна за нови съчки. Една овца безшумно пролази към нас, блъскана насам-натам от овена. Вуцидей я отпъди с крак и пак се загледа в Моравия. Съчките припламваха и осветиха лицето на стария овчар. Това сякаш го ободри.

Звезда, казувам ви, звезда щели да пратят на небето продължи Моравия. - Малка звезда от желязо и унотре я човек, я маймуна, я някое псе! Тъй писува у ве-стнико. . .

Баба Минка се прекръсти. Скръстила ръце над фута-га, тя ни гледаше щастлива и усмихната, почтително седнала малко встрани.

— Ти остави звездата! — някак "неохотно подзе Вуцидей. Кажи нещо за стопанството, ега го не разтурите още зимъс.

— Нече да го разтуриме! Който оре с плуг, он не сака дървено рало. Който има трактор, нему не требе и плуг на държал е...

Смълчахме се, всеки потънал в мислите си. Стадото пак се люшна край огъня и хлопатарите на овните отекнаха в тишината. Мракът ставаше все по-гъст. Светлинните откъм селото сега изглеждаха по-едри и близки. Една звезда се откъсна от небето и стремглаво се спусна към Средонос оставяйки дълга диря в кадифяната плащени-ца на нощта. Видяла падащата звезда, майката на Вуцидей трепна и се прекръсти. Чия ли душа бе отлетяла^към небето? Грешен, много грешен бе станал светът! Еи на, чак кучета щели да хвъркат между звездите...

— Казувай — продължи бай Михал, обръщайки се пак към Вуцидей, — що ще да чиниш зимъс? Они пак че те агитирват!

Тъй рече и се засмя, а другият изкриви устни в кисела гримаса.

— Че бегам у градо! — отсече Вуцидей.

Ето какво бе мислил през тия последни дни, когато крачеше тъй навъсен около егрека!

— Те он е за градо, а не тизека! — и Моравия ме погледна в очите. — Белким че седиш тук и това зиме?

Все същият въпрос! Само повдигнах рамене и не отговорих.

— Човек е като овцете и самин не може живя — продължаваше старият овчар. - Кое шиле се дели от стадото, оно се затрива...

Двамата с Вуцидей се спогледахме. И той навярно мис-беше, че тия прости и мъдри елова не се отнасят до него.

— Иди у градо! — рече Моравия и сложи ръка върху моята. — Тизека тебе да идеш у градо, а не он - и той измери с поглед Вуцидей. — Те колкав е, а знае само овци да пасе! Я съм дрът и нам тебе овчар, а тизека върви у градо!

— Тъй, тъй! — обади се баба Минка, но главата ѝ вече клюмаше въз гърдите.

Вуцидей махна с ръка и сърдито разбърка огъня. Той бе поканил Моравия на овча сватба, като стар и опитен пастир, а онзи го тъкмеше за овчар на кооперативните шилета. "Ега ги вуци изедат!" — сякаш казваха очите му.

— Книги божем писуваш — продължаваше Моравия, като пълнеше лулата си. — Оти да не направиш една книга и за нас, за мацакурци де? Харни, лоши, те тия сме!

Той се смълча, очаквайки отговор. Баба Минка вдигна глава и ме погледна над очилата. Куче изляз откъм селото и стадото отново се раздвижи. Друга овца дойде към огъня, гонена и блъскана от упорития коч. Тоя път Вуцидей я отпъди с тоягата.

— Белким за мацакурци книга да писува! — възкликна той. — И за крадците, дека му разбиваха кашето?

— И за них! — отвърна Моравия.

Изпървом тая мисъл ми се стори смешна, но после ме грабна някак изведнаж. Как не бях помислил досега за това!

— Бива, бай Михале! — рекох и скочих на крака. — Ще напиша книга за мацакурци..

— И за лошото, и за доброто! — добави той с наставнически тон. — И за старото, и за новото.

Баба Минка неочаквано се раздвижи, разсъннена от думите на стария овчар.

— Немой, сине! — плахо подзе тя. — Ти немой за лошото да писуваш, зер они ще ти запалят кашето..

Вуцидей също бе станал на крака и ме гледаше свойски, но все пак някак недоверчиво. Бе време, когато ме считаше за равен, но очите му явно казваха, че се бе излъгал в мен.

Тъй се и разделихме. Моравия взе една запалена бо-риниста главня и поведе жените и децата към селото, баба Минка и аз тръгнахме към „Бърлогата", а Вуцидей остана сам край огъня. Извърнах глава еднаж или дваж, докато вървехме — той бе все там, побит като кол край огъня, прав, спокоен, невъзмутим. И отново сам. . .

На другото утро заключих „Бърлогата" с два големи катанеца, а баба Минка ме изпрати с насълзени очи. Тя махна с немошната си ръка от стълбището пред прага, свали очилата и почна да ги изтрива. Махнах и аз с ръка, после потънах в гората, за да мина край бачията на Вуцией. Колибата беше празна и егрекът пуст, но огнището още димеше..Той бе повел стадото към Орниче. Видя ме отдалеч и бодро размаха дългата гега.

— Ехе-хе-хе-хеий! — отекна мощният му глас. — Де, вуци, дейи!

Влага изби в очите ми. Извърнах глава на другата страна, но там Мальовица криеше чело в мъглите, а гърбицата на Кабул розовееше под косите лъчи на слънцето. Пуста, дивна планина!

Сега книгата е готова. Ще подаря една на Михал Моравия. Той ще ми каже истината, ще отсъди колко от доброто и колко от лошото съм вместил в нея. И да съм сгрешил в нещо, няма да ме смъмри,

Бих дал един екземпляр и на Вуцидей, но тоя опак човек, макар и грамотен, изобщо не чете книги, нито дори вестници. Зиме слуша радиото, а през другите три сезона, когато лежи с

овцете под открито небе, се ослушва в звъна на овнешките хлопатари, примесен с воя на
вълците в гората.
Ех ти, Вуцидей!...

Край

СЪДЪРЖАНИЕ

Глава I. Вуцидей и .Бърлогата* Глава II. Робинзон без Петкан . Глава III. Една древна мацакурка Глава IV. Тревожна пролет . . .
Глава V. Политическа зоология . Глава VI. Делнични мацакуршини Глава VII. .Вуци, мечки и бико I" Глава VIII. Неканени гости . . .
. Глава IX. Овчарските огньове . . Глава X. Началото на края . . . Епилог

Редактор Бенжамен Ханне Художествен редактор Атанас В л а д о в Технически редактор Иван Димитров Корица Кирил Матеев Коректор Милка Колева * * #

Дадена за набор на 9. VII. 1958 г. Подписана за печат на 4. IX. 1958 г. Печатни коли: 13-25 Издателски коли: 11 Формат 16;E9X84 Тираж 3060 Темат. № 1607 Издат. № 508

Лит. група IV Книжно тяло 6-05 лв. Подвързия 1-85 лв. Цена 7-85 лв. по ценоразписа от 1955 г. - * * *

Държавно издателство „Медицина и физкултура“, пл. „Славейков“ 11 Печатница „П р о ф и з д а т“, бул. Дондуков № 82 — София Поръчка № 1380